

บทที่ ๓

ปรัชญาการเมืองของโรมัส ฮอบส์ และเทียนวรณ

ในบรรดาปรัชญาทางการเมืองของอังกฤษสมัยคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ โรมัส ฮอบส์ เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงเด่นที่สุดคนหนึ่งในหมู่นักคิดร่วมสมัย แนวความคิดของฮอบส์ที่ปรากฏในหนังสือชื่อ *Leviathan* ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวางทั้งในหมู่นักนิยมกษัตริย์และกลุ่มเพียวริแตน (Puritan) ซึ่งยึดถือความบริสุทธิ์ของคริสต์ศาสนาและนิยามลัทธิเสรีภาพ แม้ว่าทฤษฎีของฮอบส์จะสนับสนุนการใช้อำนาจเด็ดขาดของผู้ปกครองก็ตาม “แต่เนื่องจากวิธีการใช้เหตุผลสนับสนุนอำนาจรัฐที่สูงสุดอันหมายถึงฝ่ายกษัตริย์ในเวลานั้นมิได้สอดคล้องกับทฤษฎีเทวสิทธิแห่งกษัตริย์ (Divine Rights of King) อันเป็นทฤษฎีที่มีศาสนาจักรเห็นพ้องอยู่ด้วย เพราะถือว่ากษัตริย์ได้รับมอบอำนาจในการปกครองมาจากพระเจ้า” เพราะฉะนั้นการที่ฮอบส์เสนอความคิดที่จะให้บุคคลยอมเชื่อฟังต่ออำนาจทางการเมืองทุกรูปแบบโดยปราศจากเงื่อนไข จึงเป็นความคิดใหม่ซึ่งแตกต่างจากความเชื่อดั้งเดิมที่ยอมรับกันในขณะนั้น^๑

การศึกษาความคิดของผู้สร้างทฤษฎีทั้งหลายจำเป็นต้องทำความเข้าใจกับสภาพเหตุการณ์ในขณะนั้นด้วย เพราะอย่างน้อยที่สุดสภาพแวดล้อมของสังคมนอกจากจะเป็นมูลเหตุจูงใจให้นักปราชญ์ได้ครุ่นคิดแล้วยังมีอิทธิพลต่อแนวความคิดของเขาในบางส่วนด้วย ในกรณีของฮอบส์ก็น่าจะเป็นดังที่กล่าวนี้เช่นเดียวกัน ช่วงชีวิตของฮอบส์อยู่ท่ามกลางความแตกแยกของสังคมอันเป็นผลเกิดจากการปฏิรูปทางศาสนาและความไม่ลงรอยกันระหว่างกษัตริย์ในสมัยของพระเจ้าชาร์ลที่หนึ่งกับฝ่ายรัฐสภา ซึ่งมีโอลิเวอร์ ครอมเวลล์ (Oliver Cromwell) เป็นผู้นำจนกระทั่งนำไปสู่การรบพุ่งเป็นสงครามกลางเมือง และในที่สุดฝ่ายรัฐสภาได้รับชัยชนะ พระเจ้าชาร์ลที่หนึ่งถูกประหารชีวิต อังกฤษถูกปกครองโดยระบอบผู้ปกครองจักรภพของครอมเวลล์ (Cromwellian Protectorate) ในช่วงเวลาอันสั้นเมื่อริชาร์ด ครอมเวลล์ ผู้เป็นบุตรไม่สามารถรักษาระบอบนี้ไว้ได้อังกฤษก็เปลี่ยนกลับไปสู่ระบอบกษัตริย์อีกครั้งหนึ่ง โดยสถาปนาพระเจ้าชาร์ลที่สองขึ้นเป็นกษัตริย์ในปี ค.ศ. ๑๖๖๐ การที่อังกฤษกลับไปสู่ระบอบเก่าก็ไม่ได้หมายความว่าความแตกแยกทั้งหลายที่เคยเกิดขึ้นก็หาได้หมดไปเสียทีเดียวไม่ จากที่กล่าวมาแล้วนี้พอจะเห็นได้ว่าช่วงชีวิตของฮอบส์อังกฤษอยู่ในภาวะแห่งความแตกแยก สงครามกลางเมืองนอกจากจะทำให้เศรษฐกิจของประเทศประสบกับความหายนะแล้วยัง

^๑ ดร.พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์, *ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่*, (เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕), หน้า ๑๐.

ก่อให้เกิดความระส่ำระสายในบ้านเมือง การปล้นสะดม การประกอบอาชญากรรม และการละเมิดกฎหมาย สิ่งเหล่านี้กลายเป็นเรื่องธรรมดาในชีวิตประจำวันของสังคมที่ขาดผู้ปกครองที่มีอำนาจสูงสุดภายในรัฐ

๓.๑ ปรัชญาการเมืองของโรมัส ฮอบส์

๓.๑.๑ ชีวิตประวัติของโรมัส ฮอบส์

โรมัส ฮอบส์ เกิดที่เมืองมัลมส์เบอรี^๒ (Malmesbury) เมื่อวันที่ ๕ เมษายน ค.ศ.๑๕๘๘ เป็นบุตรคนที่สองในจำนวนสามคนของครอบครัว มีการกล่าวกันว่า เนื่องจากการระบาดของฮอบส์เกิด ความตื่นตระหนกเมื่อได้ทราบรายงานข่าวการบุกของกองทัพเรืออาร์มาดา (Armada) ของสเปนจึง คลอด ฮอบส์ก่อนกำหนด แม้ดูออกจะเป็นเรื่องไร้สาระแต่ฮอบส์ ก็เชื่อว่าตัวเองเกิดขึ้นมาพร้อมกับ ความตื่นตระหนก (Terror) อันเป็นลักษณะนิสัยประจำตัวของเขาในเวลาต่อมา บิดาเป็นนักบวชที่ไว้ การศึกษาเป็นนักดื่มและมีอารมณ์ร้าย เมื่อฮอบส์อายุได้ ๔ ขวบ บิดาของเขาก็ได้หลบหนีไปจากมา ลมส์เบอรี เพราะเกิดการวิวาทหุบตีชายผู้หนึ่งบาดเจ็บ แล้วหายสาบสูญไปเลย ฮอบส์และครอบครัว จึงอยู่ในความอุปการะของ ฟรานซิส ฮอบส์ (Francis Hobbes) ผู้เป็นลุงซึ่งมีอาชีพเป็นช่างทำถูงมือ ผู้มีอันจะกินคนหนึ่ง ฮอบส์ได้รับการศึกษาเริ่มต้นจากโรงเรียนวัดและโรงเรียนเอกชนเมื่ออายุได้ ๑๕ ปี ฮอบส์ก็ได้เข้าศึกษาที่แมกดาเลน ฮอลล์ (Magdalen Hall) อ็อกซ์ฟอร์ด หลังจากที่ได้ศึกษาอยู่ ๕ ปีก็สำเร็จได้ปริญญาตรี

ฮอบส์เริ่มประกอบอาชีพโดยการเป็นครูสอนหนังสือให้กับบุตรของวิลเลียม คาเวนดิช (William Cavendish) ต่อมาได้เป็นเอิร์ลที่สองแห่งเดวอนไชร์ (Devonshire) เมื่อ วิลเลียม คาเวนดิช เอิร์ล ที่สองถึงแก่กรรม ฮอบส์ได้รับตำแหน่งเป็นครูสอนบุตรของเซอร์ เจอร์เวส คลินตัน (Sir Gervase Clinton) เป็นเวลา ๑๘ เดือน ซึ่งในระยะเวลาอันสั้นนี้ฮอบส์ได้มีโอกาสเรียนรู้วิชาเรขาคณิต ของยูคลิด (Euclid's Element) โดยบังเอิญ ซึ่งเขาก็รู้สึกชื่นชมวิชานี้มากถึงกับขนาดที่ใช้ความ พยายามนำเอาวิธีการของเรขาคณิตมาคิดสร้างทฤษฎีทางการเมืองของเขาในเวลาต่อมา จากนั้นฮอบส์ได้กลับมาทำหน้าที่เดิมให้แก่วิลเลียม คาเวนดิช เอิร์ลที่สามแห่งเดวอนไชร์ ซึ่งก็คือบุตรของ เอิร์ลที่สองแห่งเดวอนไชร์นั่นเอง ความผูกพันกับตระกูลคาเวนดิช ทำให้เขาได้มีโอกาสได้เดินทางไป ต่างประเทศ มีโอกาสได้ศึกษาผลงานและพบปะกับบรรดานักปราชญ์คนสำคัญๆ บนภาคพื้นทวีป ยุโรปในเวลาต่อมา เป็นต้นว่ากาลิเลโอ เดการ์ตส์ (Descartes) ฟรานซิส เบคอน เป็นต้น

ผลงานชิ้นแรกหลังจากที่เขาเดินทางกลับจากภาคพื้นทวีปในปี ค.ศ.๑๖๒๘ คือการแปล ผลงานของธูซิดิดีส (Thucydides) สำหรับผลงานทางการเมืองเล่มแรกคือองค์ประกอบของกฎหมาย

^๒ ผศ.ช.เอื้อศรี อิศรางกูร ณ อยุธยา, **ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๙), หน้า ๑๕.

(The Element of Law) ปี ค.ศ. ๑๖๔๐ เป็นงานเขียนที่สนับสนุนการดำเนินนโยบายของ พระเจ้าชาร์ลที่ ๑ แม้เป็นผลงานที่ไม่ได้เผยแพร่โดยทั่วไป แต่ฮอบส์ก็เกิดความหวาดกลัวจนถึงกับหนีภัยไปอยู่ฝรั่งเศสเสีย ๑๑ ปี การกลับไปสู่ภาคพื้นยุโรปนอกจากจะทำให้ฮอบส์มีโอกาสดูแลแสวงหาความรู้เพิ่มเติมแล้วเขายังได้เป็นครูสอนคณิตศาสตร์ให้แก่เจ้าชายแห่งเวลล์ (Prince of Wales) ซึ่งต่อมาได้ครองราชย์บัลลังก์อังกฤษเป็นพระเจ้าชาร์ลที่ ๒ ในปี ค.ศ. ๑๖๖๐ พระองค์ได้พระราชทานบำนาญให้แก่ฮอบส์ปีละ ๑๐๐ ปอนด์ ตลอดอายุขัย

ปี ค.ศ. ๑๖๔๒ เขียนหนังสือชื่อเดซิเว De Cive (on the civic order) ซึ่งสาระสำคัญเป็นไปในทางต่อต้านเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเวลานั้น หนังสือเล่มนี้ตีพิมพ์เมื่อปี ค.ศ. ๑๖๔๗ ในปี ค.ศ. ๑๖๕๑ ฮอบส์ได้ตีพิมพ์งานเขียนชิ้นสำคัญของเขาคือ เลวีเอธาน Leviathan ผลงานชิ้นนี้เป็นที่วิพากษ์กันมากทั้งในหมู่นักบวชคาทอลิก และผู้นิยมกษัตริย์ ฮอบส์เกรงภัยจะเกิดแก่ตัวจึงได้หนีออกจากฝรั่งเศสกลับมายังอังกฤษอีกระหน่ง ในปี ค.ศ. ๑๖๖๘ ฮอบส์ได้เขียนหนังสืออีกเล่มหนึ่งชื่อ เบเฮมอธ Behemoth เป็นชื่อที่ตั้งให้กับรัฐสภาอันยาวนาน (Long Parliament) ในหนังสือเล่มนี้เป็นการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์รัฐสภาอันยาวนานและสาเหตุโดยตรงที่ก่อให้เกิดสงครามกลางเมืองเป็นเพราะพระเจ้าแผ่นดินมิได้ใช้พระราชอำนาจอย่างเด็ดขาดเต็มที่ หนังสือเล่มนี้ตีพิมพ์เผยแพร่ในปี ค.ศ. ๑๖๘๒ ส่วนอีก ๒ เล่มคือเด คอร์โปเร De Corpore (on body) ตีพิมพ์ ค.ศ. ๑๖๕๕ และเดโฮมิเน De Homine เป็นชุดเดียวกันกับเดซิเว ซึ่งกล่าวถึงวิธีการสร้างทฤษฎีของฮอบส์ ซึ่งแยกได้เป็นการอธิบายปรากฏการณ์ทางวัตถุ (เด คอร์โปเร) อธิบายความรู้และความรู้สึก (เด โฮมิเน) และอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม (เดซิเว) ซึ่งทั้งหมดนี้อธิบายในแง่ของการเคลื่อนไหว แม้จะล่วงเข้าวัยชรา เมื่ออายุ ๘๗ ปี ฮอบส์ยังได้แปลมหากาพย์ของกรีกคือ Iliad และ Odyssey ของ Homer จนเสร็จสมบูรณ์ ฮอบส์ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ค.ศ. ๑๖๗๙ รวมอายุได้ ๙๑ ปี แม้ว่างานเขียนของฮอบส์จะมีมากมายดังที่กล่าวแล้ว แต่การศึกษาความคิดทางการเมืองของเขาส่วนใหญ่พิจารณาจากผลงานชิ้นสำคัญของเขาคือเลวีเอธาน

๓.๑.๒ บริบททางการเมืองร่วมสมัยของโรมัส ฮอบส์

บริบทสังคมทางการเมืองเกิดจากการสถาปนาโดยองค์พระผู้สร้าง ซึ่งประธานอำนาจของพระองค์แก่กษัตริย์ เพื่อให้ปกครองมนุษย์ แต่ฮอบส์ซึ่งไม่พอใจกับคำตอบแนวจิตนิยมนี้ ต้องการค้นหาคำอธิบายที่เป็นวิทยาศาสตร์ เขาจึงต้องเริ่มต้นด้วย การพิจารณาธรรมชาติของมนุษย์อย่างถ่วงถี่ เช่นเดียวกับนักคิดในแนววัตถุนิยมหลายคนในยุคนี้ ฮอบส์มองสรรพสิ่งในโลกว่า ล้วนดำเนินไปตามกลไกที่อาศัยแรงขับเคลื่อน (movement) ทางกายภาพ^๓ ซึ่งตัวมนุษย์ก็อยู่ในข่ายของกฎสากล

^๓ ดร.พิสิฐ โครตสุโพธิ์, **ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่**, (เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑-๑๓.

ดังกล่าว และมีใช้เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับร่างกาย (แรงขับเคลื่อนจากการไหลเวียนของโลหิต) แต่ยังรวมถึงส่วนที่เรียกว่า "จิตใจ" (mind) อีกด้วย สำหรับฮอบส์ การรับรู้ด้วยผัสสะ และอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ เป็นการตอบสนองด้วยแรงขับเคลื่อนภายใน ต่อแรงกระทำจากภายนอก แรงขับเคลื่อนภายในนี้ ส่งทอดต่อไปยังสมอง ก่อเกิดเป็นความคิด (idea) และทิ้งร่องรอยไว้เป็นภาพ (image) ในความทรงจำ สิ่งประกอบกันขึ้นเป็นจิตใจ ไม่ว่าจะเป็นความนึกคิด (thought) ความปรารถนา (desire) หรือเจตจำนง (will) จึงมิใช่อะไรอื่น นอกจากแรงขับเคลื่อนในสมองล้วน ๆ แรงขับเคลื่อนดังกล่าวนี้เอง ที่ไปกระตุ้นให้เกิดอาการปฏิกิริยา การกระทำ และคำพูดต่าง ๆ ของมนุษย์ ซึ่งมีความพึงพอใจส่วนตนเป็นเป้าหมาย ในความพยายามของฮอบส์ที่จะเข้าใจถึงธาตุแท้ของมนุษย์ ในขั้นต่อไปนั้น เขาได้ตั้งสมมุติฐานถึงสิ่งที่เรียกว่า "สภาพธรรมชาติ" (state of nature) ขึ้นมา ซึ่งหมายถึงสภาพที่เผ่าพันธุ์มนุษย์เคยดำรงอยู่ ก่อนหน้าที่จะมีการก่อตั้งสังคมใดๆ ขึ้น แม้ว่าภาวะดังกล่าว หากเคยมีอยู่จริง จะเป็นสิ่งที่เราไม่มีวันล่วงรู้ได้อีกแล้วก็ตาม แต่จินตนาการทางทฤษฎีนี้ ก็จำเป็นต่อการคิดพิจารณาว่า ถ้าปราศจากอารยธรรม มนุษย์จะอยู่ในสภาวะเช่นไร (จะว่าไปแล้ว ก็ไม่จำเป็นถึงกับต้องสวามิภักดิ์ไปสู่สภาพธรรมชาติ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อสรุปอย่างของฮอบส์ เพียงเราพิจารณาถึงมนุษย์ใน "สภาพอารยะ" ดังที่เห็นอยู่ทุกวันนี้ ก็น่าจะได้ภาพที่ใกล้เคียงกันไม่น้อย) จากการสันนิษฐานดังกล่าว ฮอบส์พบว่ามนุษย์ในสภาพธรรมชาติ มิใช่สิ่งที่โสมภพน่าชื่นชม หากกล่าวเปรียบด้วยภาษาแบบปัจจุบัน มนุษย์ก็เป็นเหมือนหุ่นยนต์คอมพิวเตอร์ ที่ถูกตั้งโปรแกรมให้มุ่งแสวงหาความพึงพอใจใส่ตนอย่างไม่มีขีดจำกัด มนุษย์จึงเต็มไปด้วยกิเลสตัณหา ต่างคนต่างมุ่งเอาเปรียบผู้อื่น บังคับให้ผู้อื่นทำตามใจตน และถือเอาตนเองเป็นศูนย์กลางของทุกสิ่ง ในสภาพธรรมชาติ ความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ จึงแสดงออกอย่างเต็มที่ ดังฮอบส์กล่าวว่า^๔ "หากมนุษย์สองคนปรารถนาในสิ่งเดียวกัน ซึ่งไม่มีวิธีใดที่เขาทั้งสองจะแบ่งปันกันได้ เขาก็ย่อมกลายเป็นศัตรูกัน และในอันที่จะบรรลุเป้าหมายของแต่ละคน ซึ่งได้แก่การธำรงรักษาตน (their own conservation) เป็นหลัก และบางครั้งเพียงเพื่อความสุขสมอารมณ์หมายของตน (their delectation only) ทั้งคู่ก็จะเพียรพยายามทำลายล้าง หรือสยบซึ่งกันและกัน" (ข้อความแปลทั้งหมดในบทความนี้ ผู้เขียนแปลจาก Leviathan ฉบับของสำนักพิมพ์ Basil Blackwell, Oxford ไม่ระบุปีพิมพ์ มีแจ้งเพียงว่าได้แก้ไขข้อผิดพลาดทั้งหมดในฉบับพิมพ์ปี ๑๖๕๑ แล้ว) ตามตรรกะของปาดงดิบน์ ย่อมไม่มีการแบ่งแยกใด ๆ ทั้งสิ้นว่าอะไรถูก อะไรผิด สิ่งใดเป็นธรรม สิ่งใดไม่เป็นธรรม หรือหากแม้ว่ามีการแยกแยะดังกล่าว ก็คงไม่มีเกณฑ์ที่ใช้เป็นมาตรฐานร่วมกันได้เลย ทั้งนี้เพราะ "ตราบใดที่มนุษย์ยังดำรงอยู่ในสภาพธรรมชาติอย่างแท้จริง (ซึ่งก็คือภาวะการมุ่งทำลายล้างกัน) เขาก็จะใช้ความปรารถนาเฉพาะตนของเขา เป็นมาตรวัดว่าอะไรดี อะไร

^๔ รศ.ชัยวัฒน์ อัดพัฒน, **ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่ ๒**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๗), หน้า ๕-๘.

เลว" การยึดเอาตนเองเป็นศูนย์กลางเช่นนี้ เป็นเหตุให้เกิดการพิพาทกันในทุกๆ เรื่อง ที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ และศักดิ์ศรี มนุษย์จะใช้กำลังแก่งแย่งชิงดี และเบียดเบียนกันอยู่ตลอดเวลา จนหาความสงบสุขมิได้ ความขัดแย้งอันไม่มีที่ยุติดังกล่าว จึงเสี่ยงที่จะนำไปสู่ความหายนะของทุกคนร่วมกัน กล่าวคือ "หากพฤติกรรมของมนุษย์ถูกชี้นำด้วยความคิดเห็นส่วนตน และความปรารถนาส่วนตน เพียงอย่างเดียว พวกเขาจะไม่มีทางปกป้องคุ้มครองตนเอง จากศัตรูภายนอก หรือจากการเบียดเบียนกันเองได้เลย" ในภาวะมิลล์ยูนิที่ "มนุษย์กลายเป็นหมาป่าสำหรับมนุษย์ด้วยกัน" (Homo homini lupus) นี้ มีเพียง "ความรักตัวกลัวตาย" (fear of death) เท่านั้น ที่ทำให้มนุษย์ได้คิด สำหรับฮอบส์แล้ว มนุษย์มิได้ต่างจากสัตว์ในแง่ที่มีจิตใจประเสริฐกว่า หากแต่มนุษย์เป็นจักรกลที่รู้จักคำนวณผลได้ผลเสีย จากการกระทำต่างๆ ของตน นั่นคือ รู้จักคิดด้วยเหตุผลมากกว่าสัตว์อื่น มนุษย์จึงเห็นพ้องต้องกันว่า ควรจะแสวงหาสันติภาพร่วมกัน มากกว่าที่จะเบียดเบียน ทำลายล้างกันอยู่เช่นนี้ ในความคิดดังกล่าว ความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ก็ยังคงดำรงอยู่เช่นเดิม แต่เปลี่ยนเป็น "ความเห็นแก่ตัวแบบยั่งยืน" เพราะกำกับไว้ด้วยสติปัญญา มิใช่เห็นแก่ตัวอย่างโง่เขลา เอาแต่ใจ จนนึกที่สุดไม่มีใครทำอะไรเลยอย่างแต่ก่อน

ฮอบส์เชื่อว่าทางออกของปัญหาที่มนุษย์ค้นพบคือ การตกลงกันมอบอำนาจแก่คนกลาง ให้เป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต่างๆ และจัดระบบระเบียบของการอยู่ร่วมกัน ซึ่งเท่ากับเป็นการตัดสินใจก้าวออกจากสภาพธรรมชาติ มาสู่การก่อตั้งสังคมขึ้น ดังที่ฮอบส์กล่าวว่า

"วิธีการเดียวที่จะสถาปนาอำนาจหนึ่งเดียวร่วมกัน (common power) ในอันที่จะปกป้องพวกเขา จากการรุกรานของคนภายนอก และจากการเบียดเบียนกันเองภายใน และในอันที่จะประกันว่า พวกเขาจะสามารถประกอบสัมมาชีพ และเก็บเกี่ยวพืชผลจากแผ่นดิน เพื่อดำรงชีวิตอย่างพึงพอใจได้ ก็คือ มอบอำนาจ และกำลังทั้งหมดของแต่ละคน ให้แก่บุคคลเพียงคนเดียว (one man) หรือกลุ่มคนคณะเดียว (one assembly of men) ผู้จะสามารถลดทอนเจตจำนงอันหลากหลายของผู้คน ให้เหลือเพียงเจตจำนงหนึ่งเดียว (one will)"

บุคคลหรือคณะบุคคลที่ได้รับมอบอำนาจจากทุกคน ดังที่กล่าวมาก็คือ ผู้ปกครอง หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อธิปัตย์ (sovereign) ซึ่งจะทำหน้าที่หลักในการวางกฎระเบียบ เพื่อแยกแยะว่าสิ่งใดถูก สิ่งใดผิด และบังคับใช้กฎระเบียบเหล่านั้น โดยมีอำนาจลงโทษผู้ฝ่าฝืน รวมทั้งวางนโยบายสำหรับกิจกรรมต่างๆ ของส่วนรวม สิ่งที่มนุษย์ได้รับตอบแทน จากการสละ "อำนาจ และกำลัง" ของตนให้แก่อธิปัตย์คือ ประชาสังคม (civil society) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สหไพบูลย์ (commonwealth) ซึ่งฮอบส์เชื่อว่าจะเป็นภาวะที่ช่วยบรรเทาการพิพาท ประกันความสงบสุข และพัฒนาความเป็นอยู่ของมนุษย์ให้ดีขึ้น สำหรับรูปแบบของสหไพบูลย์นี้ ก็ขึ้นอยู่กับสัดส่วนระหว่างผู้ปกครอง กับผู้ถูกปกครอง ดังฮอบส์ได้แบ่งไว้ง่าย ๆ ดังนี้

"เมื่ออธิปไตยเป็นบุคคลคนเดียว สหไพบูลย์จะเป็นระบอบราชาธิปไตย (monarchy) เมื่ออธิปไตยคือ ที่ประชุมของทุกคนที่มาวมกัน จะเป็นระบอบประชาธิปไตย (democracy) หรือสหไพบูลย์ปวงชน (popular commonwealth) หากอธิปไตยประกอบด้วยสมาชิกบางส่วนของสหไพบูลย์^๕ ก็จะเป็นระบอบอภิชนาธิปไตย (aristocracy)" แต่ไม่ว่าสหไพบูลย์จะเป็นรูปแบบใด (ตัวฮอบส์นั้นแสดงความพอใจ ในระบอบราชาธิปไตยมากที่สุด) เขาก็ก็นัยอย่างมาว่า อำนาจปกครองของอธิปไตยมีที่มาจากข้อตกลงทำสัญญากันเอง ระหว่างผู้อยู่ใต้ปกครอง มิได้มาจากมหิทธานุภาพเหนือธรรมชาติใด ๆ ทั้งสิ้น ดังเขาบรรยายรายละเอียดของการทำสัญญาว่า "การกระทำดังกล่าวมิได้เป็นเพียงการตกลงยินยอม (consent) แต่เป็นการหลอมรวมทุกคนไว้เป็นหนึ่งเดียวอย่างแท้จริง (a real unity of them all) ด้วยการที่ ทุกคนทำสัญญา (covenant) ต่อกัน เสมือนหนึ่งทุกคนกล่าวแก่ทุกคนว่า 'ข้าพเจ้าได้ยินยอมมอบสิทธิในการปกครองตนเอง ให้แก่บุคคลผู้นี้ หรือแก่บุคคลคณะนี้ โดยมีเงื่อนไขว่า ท่านเองก็ต้องยินยอมมอบสิทธิของท่านแก่เขาเช่นกัน' "

นี่คือการยืนยันว่า อำนาจปกครองเป็นผลผลิตของมนุษย์ รัฐเป็นองค์กรเทียม ที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นจากการตกลงร่วมกัน คำยืนยันนี้ดูเหมือนสามารถส่งผลสืบเนื่องต่อไปได้อีก ในหลายทิศทาง แต่ฮอบส์กลับเลือกใช้ตรรกะที่จะดึงข้อสรุปในขั้นต่อไปว่า แหล่งกำเนิดจากเบื้องล่างของอำนาจปกครองนี้เอง เป็นปัจจัยสนับสนุนให้อำนาจดังกล่าวสมบูรณ์เด็ดขาด(เพราะมีความชอบธรรมเสียยิ่งกว่าอำนาจที่มาจากเทวโองการ) ดังนั้น "ผู้ใต้ปกครองจะต้องเคารพเชื่อฟังอธิปไตยในทุกๆ สิ่ง โดยมีเงื่อนไขว่า การเคารพเชื่อฟังนั้น ไม่ขัดกับกฎของพระเจ้าเป็นเจ้า" และต่อข้อโต้แย้งที่อาจจะเกิดขึ้นในทำนองว่า เมื่อตอนเราลืมตาขึ้นมาดูโลกในสังคม เรามิได้ไปทำสัญญากลลงกับผู้ใดว่าจะยอมรับอำนาจของอธิปไตย หรือแม้เมื่อบรรลุนิติภาวะ ก็มิได้รับการสอบถามความสมัครใจใด ๆ ต่อข้อโต้แย้งที่ว่ามานี้ ฮอบส์ก็ได้เตรียมคำตอบเอาไว้แล้วว่า "หากบุคคลผู้นั้นใช้ชีวิตอยู่ภายใต้การปกป้องคุ้มครองของอธิปไตยอย่างเปิดเผย ถือได้ว่าเขายอมรับเงื่อนไข ของการถูกปกครองนั้น" เป็นการอนุমানที่หละหลวมอยู่มากทีเดียว อันที่จริงแล้ว ในสายตาของฮอบส์ สถานะของอธิปไตยซึ่งมาจากสัญญาประชาคมก็คือ มรรตัยเทพ (mortal god) ผู้มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ และฮอบส์ยังนำเอาชื่อของปลายักษ์เจ้าสมุทร ในตำนานของพวกฟินิเซียน ตามที่ปรากฏใน พระคัมภีร์ไบเบิล นั่นคือ Leviathan มาใช้เรียกอธิปไตยอีกด้วย การที่ฮอบส์เสนออำนาจเด็ดขาดให้แก่อธิปไตยนั้น น่าจะเกิดจากทัศนมองมนุษย์ในแง่ร้ายอย่างสุดขีด กล่าวคือ เขาไม่เชื่อถือในความมุ่งมั่นจริงจังของมนุษย์ ที่มาทำสัญญากัน ความโลเลอาจทำให้มนุษย์ผิดสัญญาได้ทุกเมื่อ ดังที่ฮอบส์กล่าวว่า "สัญญาที่ไม่มีคมดาบ

^๕ จานง ทองประเสริฐ, **ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๑๕), หน้า ๒๒-๒๔.

คอยกำกับ ก็เป็นเพียงลมปาก" (Covenants, without the Sword, are but words.) ฮอบส์ได้เสนอคำว่า อำนาจล้นฟ้าแก่อธิปไตยอย่างไร

"เนื่องจากเป้าหมายของสถาบันดังกล่าวคือ ความสงบสุข และความปลอดภัยของทุกคน และเนื่องจากผู้มีสิทธิธรรมในเป้าหมายดังกล่าว (right to the end) ย่อมต้องมีสิทธิธรรมในวิถีทาง (right to the means) ที่จะใช้ให้บรรลุเป้าหมายด้วย ดังนั้น บุคคล หรือคณะบุคคลที่ถืออำนาจปกครองอยู่ ย่อมมีอำนาจตัดสินใจว่า จะใช้วิธีการใด เพื่อสร้างความสงบสุข และปลอดภัย และเพื่อขจัดอุปสรรค และภัยอันตรายทั้งปวง และย่อมสามารถกระทำสิ่งใดก็ตาม ที่เขาคิดว่าจำเป็นต้องกระทำเพื่อการดังกล่าวได้" พอจะเห็นได้ว่า ณ จุดนี้ ทฤษฎีของฮอบส์ เบนอกจากการวิเคราะห์ตามหลักวิทยาศาสตร์ ไปสู่การแสดงทัศนะส่วนตัวทางการเมืองค่อนข้างมาก โดยเฉพาะตรรกะเกี่ยวกับ "เป้าหมาย" และ "วิธีการ" ที่ฮอบส์ใช้ตั้งข้อสรุปออกมานั้น ทำให้เราแว่ยินสำเนียงแบบอำนาจนิยมเหมือนในประโยคอันโด่งดังของมาเคียเวลลี (Machiavelli) นักคิดในยุคเรอเนสซองส์ ที่ว่า "เป้าหมายย่อมให้ความชอบธรรมแก่วิธีการที่ใช้" (The end justifies the means) ซึ่งปรากฏในตำราการปกครอง อันเป็นที่นิยมในหมู่กษัตริย์แนวสมบูรณาญาสิทธิราช ในยุโรปภาคพื้นทวีปมาจนถึงเผด็จการยุคปัจจุบัน หนังสือเรื่อง ลีวายอะแทน ของฮอบส์นี้ตีพิมพ์ออกมาในปี ๑๖๕๑ ซึ่งต้องนับว่าผิดกาลเทศะเป็นอย่างยิ่ง เพราะการเมืองอังกฤษขณะนั้น อยู่ในช่วงวิกฤตสุดขีด นั่นคือ การสำเร็จโทษพระเจ้าชาร์ลส์ที่ ๑ แห่งราชวงศ์สจวร์ตเพิ่งจะผ่านพ้นไป และฝ่ายรัฐสภาที่ได้รับชัยชนะ ในสงครามกลางเมืองอังกฤษ ก็ได้ยึดอำนาจปกครองประเทศ ฝ่ายรัฐสภาจึงไม่สนใจมองเจตนาต่อต้านทฤษฎีเทวสิทธิราช ที่อยู่ในหนังสือ หากสนใจแต่เพียงส่วนที่สนับสนุนอำนาจกษัตริย์ ส่วนฝ่ายของกษัตริย์ก็ไม่นิยมชมชอบฮอบส์ เพราะถือว่านักปราชญ์ผู้นี้ มาบ่อนเซาะอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของฝ่ายตน ด้วยแนวคิดแบบวัตถุนิยม ฮอบส์จึงตกอยู่ในสถานการณ์ "หว่างเขาควาย" อย่างช่วยไม่ได้ และผู้อ่านในสมัยของเขาย่อมอดไม่ได้ ที่จะอ่านหนังสือของเขาด้วยอคติ ตราบจนวิกฤตต่างๆ ผ่านพ้นไปแล้ว คุณค่าทางวิชาการของหนังสือนี้ ในแง่ที่เป็นแรงกระตุ้นให้คิดต่อ (ไม่ว่าจะต่อเติมหรือต่อต้าน) จึงเป็นที่ประจักษ์ชัดขึ้น สำหรับการสานต่อแนวคิดเรื่องสัญญาประชาคมของฮอบส์นั้น กรณีที่น่าสนใจเป็นพิเศษคือ รัสโซ (Rousseau) ซึ่งงานของฮอบส์มาคิดต่อได้อย่างมีสีสันเร้าใจ จนคนทั้งหลายมักเข้าใจกันไปว่าเขาเป็นต้นคิดเรื่องสัญญาประชาคมเสียเอง^๖

ทัศนะเกี่ยวกับศาสนา ในยุคสมัยของฮอบส์ ความแตกแยกในเรื่องความเชื่อทางศาสนา ยังคงเป็นปัญหาสำคัญที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในสังคม นอกจากจะเกิดนิกายต่างๆ แยกแยกออกไปจากนิกายโรมันคาทอลิกแล้ว บทบาทองค์การทางศาสนาโรมันคาทอลิกซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่กรุง

^๖ ผศ.บุญมี แท่นแก้ว, **ปรัชญาตะวันตกร่วมสมัย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๒-๑๑๔.

โรม นับได้ว่ามีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงกิจการทางศาสนาเมืองการปกครองในทางโลกด้วย การที่เกิดความแตกแยกในทางความเชื่อที่ดี และการที่ฝ่ายศาสนจักรมีอิทธิพลเหนือฝ่ายอาณาจักรที่ดี ปัญหาที่พบเห็นเหล่านี้ทำให้ฮอบส์เห็นว่าฝ่ายศาสนา “เป็นผู้ส่งเสริมความเชื่อถือส่วนบุคคลและเร่งเร้าให้คนทั้งหลายคล้อยตามมโนธรรมหรือธรรมประจำใจมากกว่าที่จะฟังคำสั่งของรัฐ การกระทำเช่นนั้นถือได้ว่าพวกเขาทั้งหลายมีส่วนทำให้เกิดความแตกแยกขึ้นในสังคม รวมไปถึงสงครามกลางเมือง”

การที่ศาสนามีส่วนทำให้เกิดความแตกแยกขึ้นภายในสังคมดังที่กล่าวแล้วนี้ ฮอบส์จึงเสนอวิธีแก้ไขโดยการให้องค์อธิปัตย์เป็นประมุขทางศาสนาด้วย ซึ่งเรื่องนี้ “ฮอบส์เชื่อว่าทางเดียวที่จะแก้ปัญหาดังกล่าวได้อย่างแท้จริงก็คือการสถาปนาศาสนาประจำชาติ (State Church) โดยให้องค์อธิปัตย์ดำรงฐานะเป็นประมุขในทางศาสนาด้วย ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคำบัญชาของรัฐกับผู้มีอำนาจทางศาสนาจะไม่เกิดขึ้น เพราะว่าทั้งสองฝ่ายได้รวมอยู่ในคนๆ คนเดียวกัน”

๓.๑.๓ แนวความคิดทางปรัชญาการเมืองร่วมสมัยของโรมัส ฮอบส์

แนวความคิดทางปรัชญาการเมืองร่วมสมัยของโรมัส ฮอบส์ ได้แก่ แนวความคิดทางปรัชญาของกาลิเลโอ ฟรานซิส เบคอน และยูคลิด อิทธิพลของกาลิเลโอ ที่มีต่อแนวความคิดทางปรัชญาการเมืองร่วมสมัยของฮอบส์ ได้แก่สิ่งที่เรียกว่า “วิธีการทางวิทยาศาสตร์” สำหรับกาลิเลโอแล้วเขาเน้นการค้นพบทางทฤษฎีว่าสำคัญมากกว่าการทดลอง การทดลองเป็นแต่เพียงเครื่องมือสำหรับชักจูงคนอื่น ๆ ให้เห็นจริงตามผู้เสนอเท่านั้นไม่ใช่วิธีการที่จะก้าวไปสู่สาเหตุที่แท้จริง อิทธิพลอีกประการที่กาลิเลโอมีต่อฮอบส์ ได้แก่หลักการของการเคลื่อนไหวและหลักการของความเฉื่อยที่เชื่อว่าวัตถุที่เคลื่อนไหว ถ้าไม่มีสิ่งกีดขวางก็จะเคลื่อนไหวไปเรื่อย ๆ ส่วนเบคอนเน้นว่าวิทยาศาสตร์ในแนวใหม่ควรจะเลิกอ้างอิงบุคคลที่เป็นหลักเสีย ควรจะเริ่มด้วยข้อเท็จจริงจากสิ่งที่สังเกตเห็นได้มากกว่ายึดทฤษฎีที่ยึดถือ แต่ฮอบส์เอามาใช้ในบางส่วนเท่านั้น ส่วนยูคลิดอาจกล่าวได้ว่าเป็นต้นแบบทฤษฎีของฮอบส์เลยทีเดียว เพราะแนวคิดของยูคลิด ทำให้ฮอบส์ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการให้นิยามคำต่างๆ ที่ใช้ในทางรัฐศาสตร์ให้แน่ชัด จากนั้นพยายามที่จะสร้างจุดยืนร่วมกัน จากข้อสังเกตที่ทุกคนยอมรับแล้วอนุมานไปสู่ข้อสรุปที่ต้องการ ดังนี้^๗

๑. ในสภาวะธรรมชาติสังคมมนุษย์ไม่มีกฎหมาย มนุษย์เกิดมาพร้อมกับเสรีภาพ มีอิสระเต็มที่ และมีความเท่าเทียมกันภายในธรรมชาติ แต่ภายในสภาวะธรรมชาตินั้นให้มนุษย์ดิ้นรนต่อสู้ เพราะธรรมชาติมีการเปลี่ยนแปลง มีภัยพิบัติ อุทกภัย ความแห้งแล้ง ทรัพยากรมีน้อย มนุษย์ต้องแย่งชิง ครอบครองกัน ต้องอยู่ภายใต้สภาพที่โหดร้าย

^๗ รศ.ดร.ประยงค์ แสนบุราณ, *ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่*, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๘),

๒. มนุษย์ต้องมีชีวิตอย่างโดดเดี่ยวและแร้นแค้น ทุกข์ยากและอายุสั้น
๓. มนุษย์ต้องการความปลอดภัย
๔. เนื่องจากมนุษย์มีเหตุผลจึงแสวงหาความปลอดภัยด้วยการทำ “สัญญาประชาคม” ร่วมกัน
๕. ประชาชนมอบสิทธิตามธรรมชาติให้แก่ “องค์อธิปัตย์” (Leviathan) หมายถึง กษัตริย์หรือผู้ปกครองที่มีอำนาจสูงสุด
๖. องค์อธิปัตย์เป็นผู้ทรงอำนาจอธิปไตยแต่เพียงผู้เดียว เพื่อจะได้อำนาจนั้นในการปกป้องให้ประชาชนปลอดภัย
๗. ประชาชนทำสัญญากับประชาชนและมอบอำนาจให้กับองค์อธิปัตย์ ประชาชนมิได้ทำสัญญากับองค์อธิปัตย์
๘. ประชาชน ไม่มีสิทธิ์โค่นล้มองค์อธิปัตย์ ตราบเท่าที่องค์อธิปัตย์ใช้อำนาจเพื่อรักษาความปลอดภัยให้กับประชาชน
๙. ในกรณีที่องค์อธิปัตย์มิได้ใช้อำนาจเพื่อรักษาความปลอดภัยให้กับประชาชน ให้ประชาชนโค่นล้มอำนาจได้

อำนาจสูงสุดยังคงเป็นของปวงชน ถ้าผู้ปกครองนั้นไม่ได้ใช้อำนาจในการรักษาความปลอดภัยกับปวงชน กล่าวคือเมื่อใดที่ผู้ปกครองเปลี่ยนสภาพจากราชาปราชญ์ เป็นทรราชย์ ใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ของตนเอง ให้ประชาชนลุกขึ้นมาโค่นล้มองค์อธิปัตย์ได้ แต่ในความเป็นจริง หากองค์อธิปัตย์เปลี่ยนจากราชาปราชญ์ เป็นทรราชย์ ย่อมต้องมีกองกำลังไว้ปกป้องตัวเองจำนวนมาก และเป็นการยากที่ประชาชนจะลุกขึ้นมาต่อต้านด้วยมือเปล่าได้ ดังนั้นแนวคิดของฮอบส์ จึงยังไม่ชัดเจนหลายประการ

ปรัชญาการเมืองของโรมัส ฮอบส์

ปรัชญาการเมืองของฮอบส์ มีความเป็นอนุรักษนิยม (conservatism) สูงมาก งานวิชาการชิ้นแรกของเขา ซึ่งตีพิมพ์ในปี ๑๖๒๙ คือ ผลงานแปลหนังสือ ว่าด้วยสงครามระหว่างเอเธนส์กับสปาร์ตา เรื่อง The Peloponnesian War (สงครามแห่งเพโลพอนนีซัส) ของทูซิดิดีส (Thucydides) นักประวัติศาสตร์กรีกโบราณ เป็นที่ทราบกันดีว่าหนังสือเล่มนี้แฝงการวิพากษ์ระบอบประชาธิปไตย ในยุคทองของเอเธนส์ เมื่อหลายศตวรรษก่อนคริสตกาล ว่าเต็มไปด้วยความปั่นป่วนวุ่นวาย เพราะผลประโยชน์แอบแฝง และการแก่งแย่งกัน ใช้คารมเล่นลั่นหลอกหลวงฝูงชน จนในที่สุดระบอบดังกล่าว ก็นำสังคมเอเธนส์ไปสู่ความหายนะหลังจากนี้ ผลงานค้นคว้าและข้อคิดเห็นของฮอบส์ในเรื่องต่าง ๆ จะทยอยปรากฏออกมาอย่างไม่ขาดระยะ มีทั้งหนังสือด้านนิติศาสตร์ เรขาคณิต

ตลอดจนฟิสิกส์ (เช่น Tractatus Opticus หรือ ตำราวิชาแสง) และแน่นอนที่สุด ข้อเขียนอ้อมๆ มาทางด้านปรัชญาการเมือง เล่มที่เด่นเล่มแรกคือ Elements of Law (พื้นฐานกฎหมาย) ซึ่งในปี ๑๖๔๐ ฮอบส์พิมพ์แจกจ่ายในวงแคบ (และพิมพ์เผยแพร่อย่างจริงจัง ๑๐ ปีต่อมา) ตามด้วย De Cive (ว่าด้วยพลเมือง) ทว่าผลงานชิ้นเอกที่ถือกันว่าสมบูรณ์ที่สุด ก่อให้เกิดปฏิกริยาร่วมสมัยรุนแรงที่สุด และทำให้ชื่อของฮอบส์ ติดอยู่ในความทรงจำของนักคิดรุ่นต่อ ๆ มาจนถึงปัจจุบันคือ Leviathan (ลิวายอะตัน) ซึ่งตีพิมพ์ในปี ๑๖๕๑ ต่อจากนี้ไป ความคิดของฮอบส์ ก็จะวนเวียนอยู่กับเรื่องของการเมืองการปกครอง จนกระทั่งเข้าสู่บั้นปลายของชีวิต เขาจึงได้หันกลับมาทำงานประเภทที่ยังความเจริญใจให้แก่เขามาก่อน นั่นคือ การแปลหนังสือโบราณ คราวนี้เขาแปล Odyssey (พิมพ์ปี ๑๖๗๓) และ Illiad (พิมพ์ปี ๑๖๗๖) ซึ่งถือเป็นสุดยอดวรรณกรรมอมตะของโฮเมอร์ ในปี ๑๖๗๙ ฮอบส์ได้จากโลกนี้ไปอย่างสงบในวัย ๙๑ ปี ทั้งผลงานไว้เป็นมรดกแก่โลกทั้งสิ้น ๔๒ เล่ม

หัวใจของหนังสือเรื่อง ลิวายอะตัน อยู่ที่การเสนอแนวคิดที่ว่าด้วย "สัญญาประชาคม"(social contract) เพื่อตอบคำถามว่าสังคมมนุษย์ และรัฐก่อกำเนิดขึ้นมาได้อย่างไร อันที่จริง ศาสนจักรและอาณาจักรในสมัยนั้น มีคำตอบสำเร็จรูปสำหรับคำถามนี้แล้วว่า สังคมเกิดจากการสถาปนาโดยองค์พระผู้สร้าง ซึ่งประทานอำนาจของพระองค์แก่กษัตริย์ เพื่อให้ปกครองมนุษย์ แต่ฮอบส์ซึ่งไม่พอใจกับคำตอบแนวคิดนิยมนี้ ต้องการค้นหาคำอธิบายที่เป็นวิทยาศาสตร์ เขาจึงต้องเริ่มต้นด้วยการพิจารณาธรรมชาติของมนุษย์อย่างถ่วงถ่วงเช่นเดียวกับนักคิดในแนววัตถุนิยมหลายคนในยุคนั้น ฮอบส์มองสรรพสิ่งในโลกว่า ล้วนดำเนินไปตามกลไกที่อาศัยแรงขับเคลื่อน (movement) ทางกายภาพ ซึ่งตัวมนุษย์ก็อยู่ในข่ายของกฎสากลดังกล่าว และมีใช้เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับร่างกาย (แรงขับเคลื่อนจากการไหลเวียนของโลหิต) แต่ยังรวมถึงส่วนที่เรียกว่า "จิตใจ" (mind) อีกด้วย สำหรับฮอบส์การรับรู้ด้วยผัสสะ และอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ เป็นการตอบสนองด้วยแรงขับเคลื่อนภายใน ต่อแรงกระทำจากภายนอก แรงขับเคลื่อนภายในนี้ ส่งทอดต่อไปยังสมอง ก่อเกิดเป็นความคิด (idea) และทิ้งร่องรอยไว้เป็นภาพ (image) ในความทรงจำ สิ่งทีประกอบกันขึ้นเป็นจิตใจ ไม่ว่าจะเป็นความนึกคิด (thought) ความปรารถนา (desire) หรือเจตจำนง (will) จึงมิใช่อะไรอื่น นอกจากแรงขับเคลื่อนในสมองล้วน ๆ แรงขับเคลื่อนดังกล่าวนี้เอง ที่ไปกระตุ้นให้เกิดอากัปกริยา การกระทำ และคำพูดต่างๆ ของมนุษย์ ซึ่งมีความพึงพอใจส่วนตนเป็นเป้าหมายในความพยายามของฮอบส์ที่จะเข้าใจถึงธาตุแท้ของมนุษย์ ในขั้นต่อไปนั้น เขาได้ตั้งสมมุติฐานถึงสิ่งที่เรียกว่า "สภาพธรรมชาติ" (state of nature) ขึ้นมา ซึ่งหมายถึงสภาพที่เผ่าพันธุ์มนุษย์เคยดำรงอยู่ ก่อนหน้าที่จะมีการก่อตั้งสังคมใดๆ ขึ้น แม้ว่าภาวะดังกล่าวหากเคยมีอยู่จริง จะเป็นสิ่งที่เราไม่มีวันล่วงรู้ได้อีกแล้วก็ตาม แต่จินตนาการทางทฤษฎีนี้ ก็จำเป็นต่อการคิดพิจารณาว่า ถ้าปราศจากอารยธรรม มนุษย์จะอยู่ในสภาวะเช่นไร (จะว่าไปแล้ว ก็ไม่จำเป็นถึงกับต้องสว้าย้อนไปสู่สภาพธรรมชาติ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อสรุปอย่างของฮอบส์ เพียงเราพิจารณาปัจเจกมนุษย์ใน "สภาพอารยะ" ดังที่เห็นอยู่ทุกวันนี้ ก็น่าจะได้ภาพที่

ใกล้เคียงกันไม่น้อย) จากการสันนิษฐานดังกล่าว ฮอบส์พบว่ามนุษย์ในสภาพธรรมชาติมิใช่สิ่งที่โสภาน่าชื่นชม หากกล่าวเปรียบด้วยภาษาแบบปัจจุบัน มนุษย์ก็เป็นเหมือนหุ่นยนต์คอมพิวเตอร์ ที่ถูกตั้งโปรแกรมให้มุ่งแสวงหาความพึงพอใจใส่ตนอย่างไม่มีขีดจำกัด มนุษย์จึงเต็มไปด้วยกิเลสตัณหา ต่างคนต่างมุ่งเอาเปรียบผู้อื่น บังคับให้ผู้อื่นทำตามใจตน และถือเอาตนเองเป็นศูนย์กลางของทุกสิ่ง ในสภาพธรรมชาติ ความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ จึงแสดงออกมาอย่างเต็มที่ ดังฮอบส์กล่าวว่า

หากมนุษย์สองคนปรารถนาในสิ่งเดียวกัน ซึ่งไม่มีวิธีใดที่เขทั้งสองจะแบ่งปันกันได้ เขาก็ย่อมกลายเป็นศัตรูกัน และในอันที่จะบรรลุเป้าหมายของแต่ละคน ซึ่งได้แก่การธำรงรักษาตน (their own conservation) เป็นหลัก และบางครั้งเพียงเพื่อความสุขสมอารมณ์ หมายของตน (their delectation only) ทั้งคู่ก็จะเพียรพยายามทำลายล้าง หรือสยบซึ่งกันและกัน

๓.๑.๓.๑ ธรรมชาติของมนุษย์

ฮอบส์ตั้งสมมุติฐานเกี่ยวกับมนุษย์โดยเขาเชื่อว่า “ธรรมชาติได้สร้างมนุษย์ขึ้นมาให้มีความเท่าเทียมกันทั้งทางร่างกายและจิตใจ คำว่าความเท่าเทียมกันทางร่างกาย ฮอบส์อธิบายว่าแม้คนเรา จะมีความแตกต่างกันในด้านกำลังกายและความคิดอ่านก็ตาม แต่เขาไม่อาจจะอาศัยเหตุแห่งความแตกต่างนี้เป็นข้ออ้างเพื่อประโยชน์ของตนเหนือคนอื่นได้ตลอดไป เหตุผลเพราะว่าแม้คนที่อ่อนแอที่สุดก็มีความเข้มแข็งเพียงพอที่จะกำจัดคนที่แข็งแรงที่สุดได้ ซึ่งถ้าไม่กระทำการด้วยเล่ห์ก็โดยการร่วมมือกับผู้อื่น ส่วนความเท่าเทียมกันด้านจิตใจ ฮอบส์ให้เหตุผลว่าความรอบคอบ (prudence) ไม่ใช่เป็นคุณสมบัติที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่กำเนิด แต่เป็นสิ่งที่มนุษย์ได้มาจากประสบการณ์ เพราะฉะนั้น ถ้าให้เวลาเท่าๆ กันทุกคนก็就会有ความรอบคอบไม่แตกต่างกันเลย

ธรรมชาติของมนุษย์อีกแง่หนึ่งที่ฮอบส์กล่าวถึง คือ มนุษย์มีความต้องการตลอดเวลาโดยที่ ความต้องการเป็นผลมาจากอำนาจหรือแรงผลักดันภายใน เพราะฉะนั้น トラบใดที่มนุษย์มีชีวิตอยู่ มนุษย์จึงต้องมีความต้องการอยู่ร่ำไป จากคุณสมบัติของมนุษย์ประการนี้อธิบายได้ว่ามนุษย์จะกระทำการอันใดเพราะเขามีเป้าหมาย คือเพื่อความต้องการบางอย่าง เป้าหมายของการกระทำนอกจากจะก่อให้เกิดความพอใจในขณะนั้นๆ แล้วมนุษย์ยังหวังที่จะได้รับความสุขหรือความดีงามที่จะเกิดขึ้นในอนาคต (future apparent good) พุดง่ายๆ ก็คือการกระทำใดๆ มนุษย์มีเป้าหมายที่แท้จริงคือความสุขในอนาคต

การที่มนุษย์จะสามารถบรรลุเป้าหมายคือความสุขหรือความดีงามในอนาคต นั้น มนุษย์ต้องอาศัยอำนาจเป็นเครื่องมือ เกี่ยวกับอำนาจนี้ ฮอบส์จำแนกออกเป็น ๒ ประเภทด้วยกัน กล่าวคือ

๑. อำนาจตามธรรมชาติ (natural power) เป็นสิ่งที่มิอยู่ในตัวมนุษย์อาจจะเป็นได้ทั้งอำนาจทางร่างกายและจิตใจ ตัวอย่างเช่น ความแข็งแรง รูปร่าง ความรอบคอบ ศิลป วาทศิลป์ ความโอ้อวดอารี และความมีสง่า

๒. อำนาจที่เป็นเครื่องมือ (instrumental power) เป็นอำนาจที่ได้มาโดยการยอมรับของผู้อื่นและโชคชะตา ลักษณะของอำนาจประการนี้จึงเป็นวิธีการและเครื่องมือที่จะได้รับการยอมรับมากขึ้น ตัวอย่างเช่น ความร่ำรวย ชื่อเสียง มิตรสหาย และสิ่งที่พระผู้เป็นเจ้าบรรดาคือ ความมีโชคดี ปัจจัยเหล่านี้นับได้ว่าเป็นเครื่องมือที่ช่วยเพิ่มพูนอำนาจหรือเสริมสร้างบารมีให้แก่บุคคลมากยิ่งขึ้น

กล่าวโดยสรุปเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ ฮอบส์ชี้ให้เห็นว่ามนุษย์ทุกคนมีความต้องการการกระทำใดๆ จึงเป็นผลอันเกิดจากความต้องการ สิ่งที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์โลกทั้งหลายนั้นก็คือมนุษย์มีความต้องการที่จะได้รับสิ่งตอบแทนที่จะก่อให้เกิดความสุขในอนาคต การแสวงหาอำนาจจะเป็นหนทางที่จะทำให้มนุษย์สามารถบรรลุสู่ความดีงาม หรือความสุขในอนาคตได้ การแสวงหาอำนาจจึงเป็นธรรมชาติประการหนึ่งของมนุษย์ การที่คนๆ หนึ่งจะมีอำนาจเหนืออีกคนหนึ่ง ฮอบส์เห็นว่าเป็นเพียงสภาวะการณ์ชั่วคราวเท่านั้น ทั้งนี้ก็เพราะเหตุว่าธรรมชาติได้สร้างมนุษย์ให้มีความเท่าเทียมกันทั้งทางร่างกายและจิตใจรวมไปถึงการเอาสภาวะธรรมชาติเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยนั่นเอง

สภาวะธรรมชาติ เป็นการพิจารณาการดำเนินชีวิตของมนุษย์ก่อนที่จะเข้าสู่สังคมการเมืองนั้นมีลักษณะเป็นอย่างไร มีเหตุผลและความจำเป็นอย่างไรที่ทำให้มนุษย์ต้องเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมมาสู่สังคมการเมืองหรือรัฐ อย่างไรก็ตาม การกล่าวถึงสภาวะธรรมชาติในทัศนะของฮอบส์มีบางท่านอธิบายว่า หมายถึงสภาวะที่ปราศจากรัฐบาล ซึ่งอาจจะเป็นสภาวะก่อนที่จะเกิดสังคมการเมืองหรือสภาวะที่ไม่มีผู้ปกครองที่มีอำนาจที่แท้จริงในบ้านเมือง ดังเช่นเมื่อตอนเกิดสงครามกลางเมืองในอังกฤษในสมัยที่ฮอบส์มีชีวิตอยู่ก็ได้เพราะฉะนั้น การพิจารณาถึงสภาวะธรรมชาติจึงมีประเด็นที่ควรจะต้องกล่าวถึงในเรื่องต่อไปนี้

๑. กฎธรรมชาติ (Natural Law) บางทีก็เรียกกฎหมายธรรมชาติ เป็นกฎเกณฑ์ที่ไม่ใช่มนุษย์เป็นผู้สร้าง หากแต่เป็นสิ่งที่พระผู้เป็นเจ้าเบื้องต้นเป็นผู้กำหนดขึ้นมา เพื่อควบคุมมนุษย์ทุกคน กฎธรรมชาติแม้จะเป็นเพียงคำสั่งสอนและกฎเกณฑ์ต่างๆ ไปที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร แต่ก็เป็นกฎที่มีเหตุผลในตัวของมันเอง ในฐานะที่มนุษย์เป็นสัตว์โลกที่มีเหตุผล ฮอบส์จึงเห็นว่ามนุษย์สามารถเข้าใจกฎธรรมชาติโดยอาศัยเหตุผลหรือความรอบคอบซึ่งได้มาจากประสบการณ์ของมนุษย์ ฮอบส์ได้กล่าวถึงกฎธรรมชาติโดยทั่วไปเกี่ยวกับมนุษย์ไว้ดังต่อไปนี้

ประการแรก มนุษย์ถูกห้ามไม่ให้กระทำการที่เป็นอันตรายต่อชีวิตตัวเอง เพราะฉะนั้นมนุษย์จะกระทำทุกอย่างโดยมีเป้าหมายเพื่อการรักษาตนเองให้อยู่รอดปลอดภัย สิ่งที่มีมนุษย์กลัวที่สุดคือ การสูญเสียชีวิต การกระทำใดๆ ในสภาวะธรรมชาติจึงขึ้นอยู่กับการคุ้มครองปกป้องชีวิตและร่างกายของตนเป็นเบื้องต้น

ประการที่สอง มนุษย์ทุกคนถูกบังคับให้แสวงหาสันติภาพตราบเท่าที่มนุษย์ยังมีความหวังที่จะได้สันติภาพและเมื่อเขาไม่สามารถได้สันติภาพเขาอาจจะต้องแสวงหาโดยขอความช่วยเหลือจากทุกคนรวมถึงการใช้ประโยชน์แห่งสงคราม

ประการที่สาม ทุกคนต้องมุ่งต่อสันติภาพเพื่อเป็นการป้องกันตนเอง สันติภาพจะเกิดขึ้นได้จำเป็นที่ทุกคนจะต้องหยุดการทำร้ายผู้อื่นเพื่อเป็นการป้องกันตนเองเสีย เพราะถ้าทุกคนเป็นอิสระแก่กันและกันสันติภาพก็จะบังเกิดขึ้น

๒. สิทธิธรรมชาติ (The Right of Nature) เป็นสิทธิที่มีอยู่ในสภาพธรรมชาติซึ่งเป็นสภาวะที่ปราศจากรัฐบาลนั้น การดูแลรักษาตัวเองจึงเป็นเรื่องของบุคคลแต่ละคน เพราะฉะนั้น ใครจะกระทำอะไรเพื่อเป็นการปกป้องรักษาชีวิตและคุ้มครองความปลอดภัยให้แก่ตนเองย่อมกระทำได้นั้นหากพิจารณาถึงการดูแลรักษาตนเองแล้วจะเห็นได้ว่าส่วนหนึ่งเป็นการกระทำเพื่อให้ตนเองมีชีวิตอยู่ในฐานะที่เป็นสิ่งมีชีวิต เช่น การหายใจ การรับประทานอาหาร การขับถ่าย รวมถึงการเคลื่อนไหวเพื่อหลบหลีกภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นแก่ตนเอง เหล่านี้เป็นต้น อีกส่วนหนึ่งเป็นการทำร้ายผู้อื่นเพื่อที่จะให้เอาตัวอยู่รอดปลอดภัยอันเป็นการแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุคือการกระทำของมนุษย์ด้วยกัน

เพราะฉะนั้น สิทธิธรรมชาติในทัศนะของฮอบส์จึงหมายถึง “ในสภาวะธรรมชาติทุกคนมีอิสรภาพที่จะใช้อำนาจที่ตนมีให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของตนเพื่อเป็นการปกป้องรักษาตัวเองและชีวิตของตน มนุษย์สามารถกระทำการสิ่งใดได้ทุกอย่างตามแต่ดุลยพินิจและเหตุผลที่เขาเห็นว่าเหมาะสม” สำหรับความหมายของคำว่าอิสรภาพนั้นเป็นที่เข้าใจกันว่าหมายถึงสภาวะที่บุคคลไม่ถูกขัดขวางที่เกิดจากภายนอก ซึ่งการขัดขวางนั้นอาจจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้มนุษย์ไม่สามารถใช้อำนาจที่เขาสามารถกระทำในสิ่งที่เขาต้องการได้ อย่างไรก็ตาม การขัดขวางจากภายนอกไม่สามารถขัดขวางการใช้ดุลยพินิจและเหตุผลอันเป็นอำนาจตามธรรมชาติที่มีอยู่ในตัวมนุษย์แต่ละคน

๓.๑.๓.๒ เสรีภาพ ความเสมอภาค และความยุติธรรม

สำหรับเสรีภาพ ฮอบส์เห็นว่าโดยทั่วไปเป็นสภาวะที่มนุษย์มีอิสระที่จะทำอะไรตามเจตจำนงและความต้องการของตน หรือถ้าจะกล่าวอีกอย่างหนึ่ง เสรีภาพก็เป็นเรื่องของความสมัครใจในการที่จะกระทำ เพราะฉะนั้น ผู้ที่จะมีเสรีภาพหรืออยู่ในฐานะที่จะเรียกได้ว่าเป็นเสรีชนนั้น จึงเป็นผู้ที่สามารถจะใช้กำลังกายและสติปัญญาตามเจตจำนงของเขาโดยไม่ถูกขัดขวาง แต่สำหรับเสรีภาพภายในรัฐ ฮอบส์อธิบายว่า เป็นภาวะที่มนุษย์สามารถจะกระทำอะไรก็ได้นอกเหนือจากที่กฎหมายบัญญัติห้ามไว้ เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่าผู้ได้ปกครองจะมีเสรีภาพมากน้อยแค่ไหนขึ้นอยู่กับกฎหมายของรัฐเป็นสำคัญ ประชาชนอาจจะมีความเสรีภาพที่จะกระทำในเรื่องใดๆ トラบเท่าที่ไม่มีกฎหมาย การที่รัฐหรือองค์กรอภิปัตย์จะออกกฎหมายมาควบคุมสิ่งที่ประชาชนเคยมีเสรีภาพในการกระทำ ประชาชนจะอ้างเอาการสูญเสียเสรีภาพเป็นเหตุผลที่จะโต้แย้งกฎหมายหรือคำสั่งขององค์กรอภิปัตย์นั้นเป็นสิ่งที่กระทำไม่ได้

ฮอบส์อธิบายถึงพฤติกรรมของมนุษย์เป็นไปตามแรงผลักดันของอำนาจภายในไม่ว่าจะเป็นแรงผลักดันในรูปของความอยากมีอยากได้หรือความไม่อยากมีอยากได้ก็ตาม ปัญหาที่จะเกิดขึ้นตามมาส่วนหนึ่งเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ที่ ฮอบส์กล่าวว่าธรรมชาติได้สร้างมนุษย์ให้มีความเท่า

เทียมกันทั้งทางร่างกายและจิตใจนั่นเอง ความเสมอภาคของมนุษย์นี้ได้ก่อให้เกิดความเสมอภาคในความหวังที่จะได้ตามที่ตนต้องการหรือไม่ต้องการเมื่อมนุษย์เกิดความต้องการและความเสมอภาคในความหวังย่อมจะนำไปสู่สถานะที่มนุษย์จะเกิดความขัดแย้งกันขึ้น

อย่างไรก็ตาม ฮอบส์ได้กล่าวถึงสาเหตุสำคัญที่จะนำไปสู่การทะเลาะวิวาทระหว่างมนุษย์มีอยู่ ๓ ประการ คือ^๔

๑. การแข่งขัน (competition) เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์มีความต้องการในสิ่งเดียวกัน แต่ของสิ่งนั้นมีจำนวนไม่เพียงพอการแข่งขันให้ได้มาซึ่งสิ่งนั้นระหว่างมนุษย์ด้วยกันก็จะเกิดขึ้น มนุษย์จะใช้วิธีการทุกอย่างที่จะทำให้ตนมีอำนาจเหนือคนอื่น อุปมาก็เหมือนการแข่งขันโดยทั่วไป ซึ่งผู้ชนะก็จะเป็นผู้ได้รับประโยชน์หรือรางวัล แต่ในทัศนะของฮอบส์เป็นการแข่งขันที่จะมีอำนาจเหนือผู้อื่นเพื่อให้ได้สิ่งที่ตนปรารถนา ซึ่งหากจะได้ก็เป็นลักษณะชั่วคราวเท่านั้น โดยเฉพาะในสภาวะธรรมชาติใครจะใช้วิธีการอย่างใดก็ได้ การใช้ความรุนแรงในการต่อสู้แข่งขันจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

๒. ความกลัวหรือความไม่มั่นใจในตนเอง (diffidence) เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์ได้สิ่งที่เขาต้องการมาแล้วเขาก็ยังกลัวว่าคนอื่นจะมาแย่งชิงเอาไป เพราะสภาวะธรรมชาติขาดสถาบันที่จะสร้างความมั่นคงให้แก่มนุษย์ได้ การพิทักษ์รักษาสิ่งที่หามาได้เป็นความสามารถของบุคคลแต่ละคน เมื่อมนุษย์เกิดความกลัวก็จำเป็นที่เขาจะต้องพยายามหาทางป้องกันการแสวงหาและเพิ่มพูนอำนาจเพื่อที่จะคุ้มครองสิ่งที่มนุษย์หามาได้จึงเป็นเรื่องจำเป็น

๓. ความอยากได้เกียรติยศหรือความอยากเด่น (glory) เป็นคุณสมบัติอีกประการหนึ่งของมนุษย์ แม้จะเป็นเรื่องเล็กน้อยแต่เป็นความพอใจของมนุษย์ที่อยากจะเด่นอยากมีเกียรติยศอยากจะเป็นที่นับหน้าถือตาในหมู่มิตรสหาย มนุษย์ทุกคนให้ความสำคัญต่อเพื่อนพ้องที่ประเมินคุณค่าในตัวเขา คุณค่าหรือราคาของมนุษย์ที่แท้จริงจึงขึ้นอยู่กับคนอื่น หากใช้ตนเองเป็นผู้กำหนดไม่ เพราะฉะนั้น การที่เขาสามารถให้ผู้อื่นยอมรับตนเองได้มากเท่าใด เขาก็ย่อมมีอำนาจเหนือผู้อื่นได้มากเท่านั้น นั่นก็คืออำนาจซึ่งมีมากเพียงใดก็หมายความว่าบุคคลมีโอกาสดังได้สิ่งที่ตนปรารถนามากเพียงนั้น

จากสาเหตุทั้งสามประการดังที่กล่าวนี้ ฮอบส์เชื่อว่าการแสวงหาอำนาจของมนุษย์นอกจากจะเป็นความจำเป็นแล้วยังไม่มีวันสิ้นสุดหรือยุติลงได้ตราบเท่าที่มนุษย์มีความเท่าเทียมกันทั้งทางร่างกายและจิตใจ ผลสุดท้ายก็จะนำมนุษย์ไปสู่สถานะที่มนุษย์มีความรู้สึกเป็นศัตรูซึ่งกันและกันซึ่งฮอบส์เรียกว่าเป็นสภาวะสงคราม ในสภาวะสงครามนี้ฮอบส์พรรณนาว่า “ที่เลวร้ายที่สุดต่อทุกคนก็

^๔ ผศ.สมนิศา ณ นคร, **ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐๒-๑๐๕.

คือเกิดความหวาดกลัวตลอดเวลาและอันตรายจากความตายอันโหดเหี้ยม ชีวิตมนุษย์มีแต่ความโดดเดี่ยว ยากแค้น เลวร้าย หฤโหด และชีวิตสั้น

ถ้าสภาวะสงครามเป็นเช่นนี้ก็หมายถึงว่า มนุษย์ทุกคนต่างก็ตกอยู่ในภาวะที่มีอันตรายและความหวาดกลัว (Fear) หลักฐานที่พอจะยืนยันได้จากสภาพปัจจุบันว่ามนุษย์มีความรู้สึกเช่นนี้ก็ดูได้จากการพกพาอาวุธเพื่อคุ้มครองตนเองในขณะเดินทาง การใส่กลอนประตู หน้าต่างก่อนเข้านอน ฯลฯ แม้ในระดับเจ้าหน้าที่บ้านเมืองหรือผู้ปกครองก็ตามการจัดกองกำลังเพื่อคุ้มครองอารักขาก็เป็นผลมาจากความหวาดกลัว ชาดิบ้านเมืองยังมียามชายฝั่ง ตั้งป้อมปืน จัดตั้งกองทัพสิ่งเหล่านี้ก็อธิบายได้ว่าเป็นเพราะความหวาดกลัวทั้งสิ้น ความหวาดกลัวที่ฮอบส์กล่าวถึงจึงมีขอบเขตกว้างขวางไม่ได้หมายถึงเฉพาะการถูกทำร้ายทางร่างกายเท่านั้น ความกลัวแต่ละคนอาจจะแตกต่างกัน แต่ที่ทุกคนมีเหมือนกันก็คือ ความกลัวตาย เพราะจุดหมายสำคัญของคนก็คือการสงวนรักษาชีวิตตนเอง (Self Preservation) นอกจากสภาวะตามธรรมชาติจะเป็นสภาวะสงครามอันเป็นความรู้สึกเป็นศัตรูกันระหว่างมนุษย์แล้ว ฮอบส์ยังชี้ให้เห็นอีกว่า ในสภาพเช่นนั้นไม่มีกฎ-ผิด ยุติธรรมและอยุติธรรม ทั้งนี้เพราะว่า “ที่ใดไม่มีอำนาจร่วมที่นั่นก็ ไม่มีกฎหมายที่ใดไม่มีกฎหมายที่นั่นก็ไม่มีคามอยุติธรรม”

กล่าวโดยสรุป เกี่ยวกับสภาวะธรรมชาติซึ่งเป็นสภาพที่ปราศจากรัฐบาล ฮอบส์เห็นว่าทุกคนมีสิทธิธรรมชาติที่จะทำอะไรก็ได้ เพื่อสนองความอยากหรือค้นหาของตน ความต้องการของมนุษย์ไม่มีวันจบสิ้นตราบดีที่มนุษย์ยังมีชีวิตอยู่ เมื่อมนุษย์ต้องการในสิ่งเดียวกัน ปัญหาการแบ่งปันก็เกิดขึ้นเมื่อได้สิ่งของมาแล้วก็ยังต้องเกิดความกลัว จะถูกแย่งชิง สิ่งเหล่านี้เป็นความจำเป็นที่ทำให้มนุษย์ต้องแสวงหาอำนาจเหนือคนอื่นอยู่ร่ำไป การที่คนหนึ่งมีอำนาจเหนืออีกคนหนึ่ง ฮอบส์เห็นว่าเป็นเพียงสภาวะชั่วคราว เพราะธรรมชาติได้สร้างมนุษย์มาให้เท่าเทียมกันทั่วทั้งร่างกายและจิตใจในที่สุดมนุษย์ก็กลายเป็นศัตรูกัน ซึ่งฮอบส์เรียกว่า เป็นสภาวะสงคราม ผลของสภาวะสงครามทำให้มนุษย์เกิดความกลัวและไม่ปลอดภัยในชีวิตและร่างกาย หากมนุษย์ไม่สามารถยุติสภาวะสงครามได้ มนุษย์ก็ต้องผลาญจากสภาพนี้ เพราะถ้าให้อยู่ต่อไปชีวิตและร่างกายของเขาก็จะตกอยู่ในภาวะอันตราย เพราะฉะนั้น การที่มนุษย์จำเป็นต้องเปลี่ยนวิถีชีวิตจากสภาวะธรรมชาติมาสู่สังคมการเมืองก็เพราะมนุษย์เกิดความกลัว และความกลัวที่เลวร้ายที่สุดสำหรับมนุษย์คือความกลัวตาย

มนุษย์รู้ได้ด้วยเหตุผลว่าสิ่งที่เป็อันตรายแก่มนุษย์ก็คือมนุษย์ด้วยกันเอง ความกลัวอันตรายต่อชีวิตและร่างกายนั้นจะหมดไป เมื่อมนุษย์สามารถสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นได้ การสร้างสันติภาพก็คือการขจัดสิ่งที่ทำลายสันติภาพ ซึ่งเรื่องนี้ฮอบส์อธิบายว่าในสภาพธรรมชาติทุกคนมีสิทธิธรรมชาติ คือจะทำอะไรก็ได้เพื่อเป็นการคุ้มครองและรักษาตนเอง การปกป้องรักษาตนเองโดยการทำร้ายผู้อื่นนี้แหละคือสิ่งที่ทำลายสันติภาพ เพราะฉะนั้น การสถาปนาสันติภาพ ฮอบส์จึงเห็นว่ามนุษย์จะต้องเลิกหรือยุติการกระทำอันตรายต่อผู้อื่นเสีย และทุกคนก็ต้องทำเหมือนกันเพราะถ้าหากยังมิคนใดคนหนึ่งไม่เลิกการกระทำนี้คนอื่นก็จะตกเป็นเหยื่อของเขา การทำสัญญา (Covenant) จึงเป็น

ข้อตกลงระหว่างมนุษย์ที่จะยุติการกระทำอันตรายต่อกันและกัน กล่าวอีกนัยหนึ่งการทำสัญญาก็คือการสละสิทธิตามธรรมชาติในส่วนที่จะทำร้ายผู้อื่นเพื่อปกป้อง และรักษาตนเองให้ปลอดภัยนั่นเอง

แม้ว่าการทำสัญญาจะเป็นข้อตกลงที่มนุษย์ทุกคนกระทำร่วมกันก็ตาม แต่ข้อตกลงหรือสัญญานี้จะมีผลจริงจัง ฮอบส์เห็นว่าต้องมีอำนาจบังคับแก่ผู้ฝ่าฝืน เหตุผลเป็นเพราะว่า “สัญญาที่ปราศจากดาบก็เป็นแต่เพียงคำพูด ซึ่งไม่มีพลังแข็งแกร่งพอที่จะสร้างความมั่นคงให้แก่มนุษย์แต่อย่างใด” ดังนั้น ความจำเป็นในการที่จะมีผู้คอยควบคุมมนุษย์ให้ปฏิบัติตามสัญญาที่เขากระทำขึ้นระหว่างกันก็มีด้วยประการฉะนี้

เกี่ยวกับความยุติธรรม (Just) ฮอบส์อธิบายในสภาวะธรรมชาติซึ่งปราศจากรัฐบาลนั้น ไม่มีเกณฑ์ที่จะตัดสินว่าอะไรคือความยุติธรรมหรืออยุติธรรม อะไรผิดหรืออะไรถูกพฤติกรรมของมนุษย์ขึ้นอยู่กับความต้องการของแต่ละบุคคล เพราะฉะนั้น ความยุติธรรมหรืออยุติธรรมในทัศนะของฮอบส์ จึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นหลังจากที่ได้มีข้อตกลงหรือสัญญากันแล้วผลของการทำสัญญาประชาคมเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดอำนาจร่วม เมื่อมีอำนาจร่วมก็มีกฎหมายกฎหมายจึงเป็นคำสั่งขององค์อธิปัตย์ ซึ่งกำหนดขึ้นมาเพื่อให้มนุษย์ทุกคนปฏิบัติตามสัญญาผู้ละเมิดกฎหมายจึงเป็นผู้ไม่ปฏิบัติตามสัญญาซึ่งความอยุติธรรมก็เกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้ ฮอบส์จึงชี้ให้เห็นว่า “เมื่อสัญญาได้กระทำกันแล้ว ผู้ละเมิดสัญญาก็คือความอยุติธรรม และความหมายของคำว่าอยุติธรรมก็ไม่มีอะไรมากไปกว่าการไม่ปฏิบัติตามสัญญา สำหรับความยุติธรรมนั้นก็คือสิ่งที่ไม่อยุติธรรม (unjust) นั่นเอง

๓.๑.๓.๓ อุดมคติทางการเมือง

อุดมคติทางการเมืองของ ฮอบส์อธิบายว่า เป็นการมอบอำนาจและสิทธิตามธรรมชาติให้แก่องค์อธิปัตย์ ซึ่งอาจจะเป็นบุคคลคนเดียวหรือคณะบุคคลก็ได้ แต่จะให้ดีที่สุดนั้น “ฮอบส์มีความเห็นว่า การมีผู้ทรงอำนาจสูงสุดแต่เพียงผู้เดียวจะทำให้ระบบการเมืองมีความมั่นคงกว่าการที่จะให้บุคคลหลายคนร่วมกันใช้อำนาจ เพราะในกรณีหลังอาจเกิดความแตกแยกและแก่งแย่งชิงดีกันได้ง่ายกว่าในกรณีแรก ตามที่กล่าวนี้แสดงให้เห็นว่าองค์อธิปัตย์ในอุดมคติของฮอบส์ คือการที่ให้อำนาจสูงสุดเด็ดขาดอยู่ในมือของบุคคลคนเดียว ซึ่งจะเป็นใครก็ได้ซึ่งไม่จำกัดอยู่เฉพาะพระมหากษัตริย์เท่านั้น เรื่องนี้มีบางท่านวิจารณ์ฮอบส์ว่า ทฤษฎีของเขาเขียนขึ้นมาเพื่อสนับสนุนพระราชอำนาจของกษัตริย์อังกฤษในขณะนั้น ถ้าพิจารณาทฤษฎีของฮอบส์โดยรอบคอบแล้ว จะมีความเห็นเป็นอย่างอื่น เพราะว่า^๙

แม้ว่าองค์อธิปัตย์หรือกษัตริย์ ในทัศนะของฮอบส์จะมีอำนาจเด็ดขาดและสูงสุดไม่มีผู้ใดอาจทัดทานได้ก็ตาม แต่ฮอบส์ไม่ได้สนับสนุนลัทธิเทวสิทธิ์แต่ประการใดเลย ฮอบส์ไม่เคยอ้างว่า

^๙ จินดา จันทรแก้ว, **ปรัชญาพื้นฐาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร :แมคโครซิล อินเตอร์เนชั่นแนล เอ็นเตอร์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๔.

กษัตริย์ขึ้นปกครองอาณาจักรด้วยสิทธิที่มีมาแต่กำเนิด หรือได้รับอำណ์จากสวรรค์ตามลักษณะที่เชื่อกันอยู่ในการปกครองระบบที่กษัตริย์เป็นสมมุติเทวราชทั้งหลาย ในทางตรงกันข้าม ตามทัศนะของฮอบส์นั้นกษัตริย์ทำหน้าที่เป็นผู้บริหารประเทศทั่วไป เป็นบุคคลธรรมดา แต่มีอำนาจทางการเมืองพิเศษที่เด็ดขาดและสูงสุดที่คอยคุ้มครองคนในสังคมทั่วไป ไม่ให้เกิดกบฏขึ้นมากกว่าที่จะเป็นผู้วิเศษ หรือเทวดาจุติมาเกิด

อย่างไรก็ตาม แม้ฮอบส์จะสนับสนุนให้องค์อธิปัตย์ใช้อำนาจเด็ดขาดซึ่งตรงกับวิธีการใช้อำนาจของผู้เผด็จการทั้งหลายก็ตาม แต่องค์อธิปัตย์ของฮอบส์มีลักษณะเด่นอีกอย่างหนึ่งก็คือ จะต้องเป็นตัวแทนของปวงชนทุกคน “ในจุดนี้อาจจะเห็นกระบวนการประชาธิปไตยในโนคติของฮอบส์ก็ได้ กล่าวคือ มนุษย์เท่าเทียมกันแต่เดิมตามธรรมชาติ...คนที่เสมอกันมาตกลงพร้อมใจกันว่าจะหยุด^{๑๐} พฤติกรรมเก่าๆ (คือสภาพที่เป็นอยู่ในสภาวะธรรมชาติ) การตกลงใจนั้นกระทำอย่างเสรีและด้วยเสียงเอกฉันท์ (Unanimous) เพราะทุกคนต้องหยุดพร้อมๆ กันทั้งหมด และก็ให้มอบอำนาจนั้นให้แก่ Leviathan ซึ่งทุกคนตกลงยินยอมพร้อมใจด้วยเสียงข้างมาก (Majority) ดังนั้น จากจุดนี้อาจถือได้ว่าฮอบส์เองก็เริ่มต้นจากประชาธิปไตยเช่นกัน

ทฤษฎีของฮอบส์มาแล้วทั้งหมด จะเห็นได้ว่าฮอบส์ได้ให้ความสำคัญต่อความเป็นเอกภาพของรัฐมากกว่าการให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนอันเป็นการส่งเสริมการปกครองแบบเผด็จการก็ตาม แต่ผู้ปกครองหรือองค์อธิปัตย์กลับเป็นบุคคลหรือคณะบุคคลที่ได้อำนาจมาโดยความยินยอมของประชาชน แม้ว่าฮอบส์จะเสนอให้ผู้ปกครองมีอำนาจเด็ดขาด แต่ลักษณะการใช้อำนาจก็มีขอบเขตหรือเงื่อนไขที่จะไม่ทำอันตรายต่อชีวิตของผู้ใต้ปกครอง การที่ฮอบส์ให้ประชาชนยอมจำนนต่ออำนาจรัฐอย่างไม่มีเงื่อนไข เพียงเพื่อจะได้รับการคุ้มครองความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินเป็นการตอบแทนนั้น ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์กันมาก

แม้ฮอบส์จะชื่นชมในระบอบการปกครองที่มีกษัตริย์เป็นผู้ใช้อำนาจเด็ดขาดแต่เพียงผู้เดียว แต่ความคิดนี้ก็ไม่ได้สนับสนุนทฤษฎีเทวสิทธิ์ ที่เชื่อว่า กษัตริย์ได้อำนาจปกครองเพราะได้รับอำណ์จากสวรรค์ ที่มาแห่งอำนาจเป็นผลมาจากการทำสัญญาระหว่างประชาชนโดยที่ทุกคนเห็นพ้องต้องกันที่จะมอบอำนาจให้แก่ผู้ปกครอง

๓.๑.๓.๔ รัฐและอำนาจหน้าที่ของรัฐ

แนวความคิดของคำว่ารัฐนั้นเกิดจากการยอมรับคำว่า "อำนาจ" (le pouvoir) ที่เรียกกันว่าอำนาจรัฐ (le pouvoir d'Etat) ซึ่งสืบเนื่องมาจากอำนาจสูงสุดในการปกครองรัฐที่เรียกกันว่าอำนาจอธิปัตย์ อำนาจรัฐแสดงถึงการมีอำนาจของผู้ปกครองรัฐที่มีอยู่เหนือผู้ที่อยู่ใต้การปกครองหรือ

^{๑๐} ชีรยุทธ บุญมี, ถอดรื้อปรัชญาและศิลปะตะวันตกเป็นศูนย์กลาง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สายธาร, ๒๕๔๖), หน้า ๑๙-๒๑.

พลเมืองของรัฐอันเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนของรัฐที่อยู่บนพื้นฐานแห่งความไม่เท่าเทียมกัน แนวความคิดดังกล่าวถือว่าเป็นปรัชญาหรือหัวใจของกฎหมายมหาชนที่กล่าวว่า "ถ้าไม่มีกฎหมายให้อำนาจไว้ ก็ไม่สามารถกระทำได้" อันที่จริงแล้วรัฐนั้นเป็นแนวคิดทางพุทธิปัญญาที่รวมเอาจิตวิญญาณทั้งหมดของทุกคนในรัฐมาไว้ในขอบเขตปริมณฑลของรัฐ นอกจากนี้รัฐยังได้รับมอบอำนาจและหน้าที่เฉพาะที่เกี่ยวกับการรักษาความสงบสุขของสังคมมากไปกว่าที่ทราบกันเป็นอย่างดีว่ารัฐเป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้และเป็นสิ่งที่มองไม่เห็น รัฐเกิดขึ้นด้วยความจำเป็นจากธรรมชาติของมนุษย์ คนหรือกลุ่มคนที่ได้รับมอบอำนาจ เรียกว่า องค์กรอภิปัตย์ เป็นผู้ทรงอำนาจสิทธิขาด ใช้อำนาจแทนคนทั้งหมด รัฐเป็นเสมือนคนๆ เดียวเป็นเอกภพ หน้าที่ขององค์กรอภิปัตย์คือ ออกกฎหมาย บังคับใช้กฎหมาย รักษาความสงบภายใน องค์กรอภิปัตย์มีสิทธิที่จะห้ามการแสดงความคิดเห็นหรือการกระทำต่างๆ ของประชาชน ประชาชนไม่มีสิทธิที่จะร้องเรียนว่า ถูกองค์กรอภิปัตย์กดขี่ทั้งนี้เพราะถือว่าการกระทำขององค์กรอภิปัตย์เป็นไปเพื่อลดความเห็นแก่ตัวของประชาชน พยายามทำให้สังคมสงบสุข ประชาชนต้องยินดียอมในสัญญาที่ให้ไว้

ถ้าศึกษาคำว่ารัฐในขอบเขตของกฎหมายมักจะพบคำดังกล่าวปรากฏในสุนทรพจน์ต่างๆ เสมอๆ และสุนทรพจน์ต่างๆ เหล่านี้ก็อ้างอิงไปยังบทบัญญัติแห่งกฎหมายพื้นฐานที่ใช้ในการปกครองประเทศซึ่งเรียกกันว่ารัฐธรรมนูญ โดยอาศัยอำนาจแห่งความเป็นกฎหมายสูงสุดที่ใช้ในการปกครองประเทศ รัฐธรรมนูญได้ให้ที่ว่างหนึ่งไว้ให้สำหรับคำว่ารัฐโดยความเชื่อที่ว่ารัฐเป็นจุดร่วมของความโชคดีของทุกคน รัฐเป็นตัวที่แสวงหาความมั่นคงและหลักประกันแก่ทุกคนที่อาศัยอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและปราศจากความขัดแย้งต่างๆ นอกจากนี้รัฐยังได้สร้างรูปแบบการแทรกแซงต่างๆ ในกิจกรรมของรัฐและมากไปกว่านั้นรัฐยังต้องคำนึงถึงแนวความคิดสิทธิมนุษยชนอีกด้วยซึ่งทำให้รัฐนั้นมีหน้าที่ที่จะต้องปกป้องสิทธิดังกล่าวซึ่งเป็นสิทธิตามธรรมชาติที่ทุกประเทศในสากลโลกต้องให้ความสนใจและคำนึงถึงเป็นกรณีพิเศษ

ความหมายของคำว่า “รัฐ” (l'Etat)

คำว่า “รัฐ” นั้นในภาษาฝรั่งเศสใช้คำว่า “Etat” ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า “State” ในภาษาเยอรมันใช้คำว่า “Staat” คำดังกล่าวมาปรากฏอยู่ในช่วงรอยต่อระหว่างศตวรรษที่ ๑๕ กับศตวรรษที่ ๑๖ ก่อนหน้านั้นไม่ปรากฏมีการใช้คำดังกล่าวไว้เลย แต่นักปราชญ์ในยุคก่อนหน้านั้นใช้คำว่า Polis, res publica, civitas, regnum, communitas perfecta ในความหมายว่า โครงสร้างทางการเมือง (Le corps politique) หรือใช้คำว่า la Couronne de royaume ในความหมายว่า อาณาจักรแห่งพระราชวังซึ่งแสดงให้เห็นถึงการก่อประชาคมของมนุษย์อันเป็นการสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองที่ใช้อำนาจบังคับหรือคำสั่งที่มีต่อผู้ที่อยู่ใต้การปกครองและผู้ที่อยู่ใต้การปกครองต้องปฏิบัติตามคำสั่งหรือคำบังคับดังกล่าว

คำว่า "Etat", "State" และ "Staat" โดยทางนิรุกติศาสตร์คำดังกล่าวมาจากคำลาตินว่า "status" ที่แปลว่า สิ่งที่ยืนขึ้น (ce qui est debout), สถานะหรือสภาพ สันนิษฐานกันว่า คำว่า état (เขียนด้วย e ตัวเล็ก) นั้นมาจากคำว่า estat ที่ใช้อยู่ในสมัยกลางเพื่อเป็นการจัดแบ่งประเภทของคนในสังคม เช่นคำว่า tier état ที่แปลว่า พวกฐานันดรที่สามในสมัยปฏิวัติฝรั่งเศส เป็นต้น แต่ไม่ใช่ใช้อยู่ในความหมายว่าประชาคมทางการเมืองหรือ คำว่า "รัฐ" หรือ "Etat" ในยุคต่อมา คำว่า Etat ที่เขียนด้วย E ตัวใหญ่ดังกล่าวนี้นี้เริ่มใช้ในยุครอเนซอง (ค.ศ. ๑๔๕๐ จนถึงสิ้นสุดศตวรรษที่ ๑๖) ดังนั้นจากคำลาติน ว่า status จึงมาปรากฏอยู่ในความหมายพิเศษที่ใกล้เคียงกับคำว่า Civitas (ประชารัฐ, รัฐ, รัฐบาล) และ Res publica (สาธารณรัฐ, รัฐ, รัฐบาล)

นิโคลาส แมคคิอาเวลลี เป็นนักปรัชญาคนแรกที่เขียนคำว่า^{๑๑} "รัฐ" ในความหมายปัจจุบันลงในหนังสือ "Le Prince" ในปี ค.ศ. ๑๕๑๓ ว่า "รัฐทุกรัฐ ซึ่งเคยมีหรือมีอำนาจเหนือมนุษย์ เคยเป็นหรือเป็นสาธารณรัฐหรือราชาอาณาจักร" (Tous les Etats, toutes les Seigneuries qui eurent et ont commandement sur les hommes, furent et sont ou République ou Principauté) คำว่า รัฐ (Etat) ของแมคคิอาเวลลีได้รับการนิยามและมีความหมายเท่ากับคำว่า สาธารณรัฐ (République) และราชาอาณาจักร (Principauté) และรัฐนั้นจะต้องมีอำนาจเหนือมนุษย์ ถ้ารัฐไม่มีอำนาจก็ถือว่าปราศจากความเป็นรัฐ นิยามดังกล่าวก็ยังถือว่าไม่สมบูรณ์ ถึงกระนั้นก็ตามก็ได้เป็นการเปิดทางแนวความคิดใหม่ของรัฐว่ารัฐควบคู่กับอำนาจ ต่อมา Le Secrétaire florentin ได้กล่าวถึง รัฐ โดยพิจารณาจากกิจกรรมของรัฐหรือกิจกรรมสาธารณะเป็นหลักในการกำหนดขอบข่ายและจัดตั้งองค์กรหรือสถาบันของ รัฐ ดังนั้น นิยามความหมายของรัฐจึงชัดเจนขึ้นมาอีกว่า นอกจากรัฐจะมีอำนาจเหนือประชาชนของรัฐแล้ว รัฐยังต้องมีองค์กรของรัฐ สถาบันทางการเมืองของรัฐในการใช้อำนาจ การใช้อำนาจของรัฐดังกล่าวจึงทำให้รัฐจะต้องมีขอบเขตปริมณฑลหรือดินแดนของรัฐด้วย

ในยุคครึ่งศตวรรษแรกของศตวรรษที่ ๑๖ คำว่า "estat" ซึ่งเป็นคำที่ฝรั่งเศสใช้ในยุคกลางนั้นอยู่ในความหมายของคำว่า กลุ่มสังคมหรือระเบียบสังคม ดังนั้นในยุคดังกล่าว กษัตริย์จึงดำรงอยู่ในฐานะที่เป็นหัวหน้าของกลุ่มสังคมหรือระเบียบสังคมที่ ประกอบไปด้วยสามชนชั้นหรือฐานันดร (les trois estats) คือ ฐานันดรพระ (clergé) ฐานันดรขุนนาง (noblesse) ฐานันดรที่สาม (tiers état) ผลที่ตามมาก็คือ รูปแบบของราชาอาณาจักรฝรั่งเศสในยุคกลางนั้นจึงไม่ได้อยู่ในความหมายของคำว่า^{๑๒} "estat" แต่ยังคงใช้คำว่า Res publica หรือ Civitas ในความหมายของคำ

^{๑๑} ดร.เตือน คำดี, **ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ หจก. ทิพย์อักษร, ๒๕๒๖), หน้า ๙-๑๑.

^{๑๒} จานงค์ ทองประเสริฐ, **ปรัชญาประยุกต์ชุดตะวันตก**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ต้นอ้อ แกรมมี จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๓๓.

ว่ารัฐเพราะว่าคำดังกล่าวพิจารณาได้ว่าเป็นการจัดสถาบันของราชอาณาจักร แต่อย่างไรก็ตามก็ได้ใช้คำว่า Etat เป็นคำเหมือนของคำว่า กรณีหรือเรื่องทางมหาชน (chose publique) และยิ่งไปกว่านั้น อิทธิพลของระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในยุคนั้นทำให้โยงเข้าไปกับแนวความคิดอำนาจอธิปไตยของ กษัตริย์ที่กษัตริย์มีอำนาจสูงสุดและเต็มรูปแบบ ดังนั้นในยุคต่อมา ฌอง โบแดง (Jean Bodin) ได้เขียนในหนังสือ “สาธารณรัฐใน ๖ บรรพ” (six livres de la République) ชี้ให้เห็นว่ารัฐจะดำรงอยู่ และดำเนินไปได้จะต้องมีอำนาจปกครองสูงสุดในแผ่นดินที่เรียกว่า “อำนาจอธิปไตย” โดยให้นิยามคำดังกล่าวว่า “อำนาจอธิปไตยคืออำนาจสูงสุดเหนือประชาชนในรัฐอันไม่ถูกจำกัดหรือยับยั้งโดยกฎหมายใดๆ” อำนาจอธิปไตยคืออำนาจเหนือพลเมืองของรัฐ เป็นอำนาจเด็ดขาดและเป็นนิรันดร์” โดยนัยดังกล่าวองค์อธิปัตย์ผู้มีอำนาจสูงสุดจึงอยู่เหนือกฎหมายเพราะตนเป็นผู้ออกและยกเลิกกฎหมายและกล่าวว่าอำนา

ดังกล่าวเป็นของพระมหากษัตริย์ โบแดงได้ใช้คำว่า Etat หรือ รัฐ ในรูปแบบใหม่แต่ถึงกระนั้นก็ตามก็ยังคงใช้คำว่า Etat ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ การแต่งตั้งรูปแบบของการปกครอง เช่น การปกครองแบบมหาชน (un estat populaire) การปกครองแบบพระมหากษัตริย์ (un estat monarchique) การปกครองแบบทรราชย์ (un estat tyrannique) เป็นต้น ในขณะที่ในอังกฤษนั้น คำว่า “State” ดูเหมือนว่าจะมีการใช้คำดังกล่าวอยู่น้อยมากโดยเฉพาะในภาษาทางการเมือง ในศตวรรษที่ ๑๖ โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes) และจอห์น ลอค (John Locke) ใช้คำว่า “Commonwealth” สำหรับแปลจากคำภาษาละติน “Civitas” หรือ “Res publica” แนวความคิดดังกล่าวได้อธิบายอย่างชัดเจนถึงอิทธิพลของและความไม่พึงพอใจที่ฝ่ายฝรั่งเศสแปลขึ้นมาและค่อนข้างที่จะเป็นนามธรรมมากๆ ฝ่ายอังกฤษนั้นค่อนข้างให้ความสำคัญและคำนึงถึงประโยชน์ของผู้ปกครองหรือกษัตริย์มากกว่าของรัฐ

ทฤษฎีว่าด้วยการก่อกำเนิดรัฐ (les théories de la création de l'Etat)

ในขอบเขตแห่งปริณทลของการสร้างรัฐนั้น มีนักทฤษฎีหลายท่านได้กล่าวถึงเรื่องดังกล่าวไว้ที่แตกต่างกันไป อย่างไรก็ตามต่างก็ได้สร้างสรรผลงานในเรื่องดังกล่าวไว้ให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษากันต่อไปและผลงานแห่งการสร้างสรรดังกล่าวยังแสดงให้เห็นถึงความลึกซึ้งของคำว่ารัฐมากยิ่งขึ้น พอจะจำแนกแนวความคิดของการก่อกำเนิดรัฐได้สามประการ คือ ประการแรก รัฐเป็นผลของการทำพันธสัญญา ประการที่สอง รัฐเป็นผลของความขัดแย้ง และประการสุดท้าย รัฐเป็นผลของแนวความคิดของการจัดสร้างสถาบัน

๑. รัฐเกิดจากพันธสัญญาประชาคม (le contrat social)

ในความคิดเรื่องดังกล่าวนี้ต้องการแสดงหรือพิสูจน์ให้เห็นว่ารัฐมีแหล่งกำเนิดมาจากสัญญา สัญญาดังกล่าวคือสัญญาอะไร แนวความคิดนี้ได้มีนักปราชญ์นามอุโฆษหลายท่านได้แสดงไว้ เช่น Thomas Hobbes, John Locke, Jean Jacques Rousseau แต่อย่างไรก็ตามไม่ได้

หมายความว่านักปราชญ์ที่ได้เอ่ยนามดังกล่าวจะเห็นเหมือนกัน กล่าวคือทุกๆท่านต่างมองว่าพลนั้นคือการก่อเกิดรัฐนั้นเหมือนกันที่ว่าเกิดจากพันธสัญญาแต่ที่มาแห่งพันธสัญญานั้นมีความแตกต่างกัน ในความคิดของแต่ละท่าน

๑.๑ โทมัส ฮอบส์ กับ สัญญาประชาคม ตามแนวความคิดของฮอบสนั้นมองว่าสถานะตามธรรมชาติของมนุษย์นั้นเปรียบเสมือนเป็นหมาป่าที่จะต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดของตนเองโดยธรรมชาติของตัวมันเองเปรียบดั่งมนุษย์ต่างก็มีธรรมชาติของการอยู่รอดด้วยตนเองดังเช่นหมาป่าที่ออกล่าเหยื่อ ดังนั้นโดยสัญชาตญาณของมนุษย์ย่อมมีความเห็นแก่ตัวเป็นที่ตั้ง มีความเลวร้ายช้าและโหดร้าย ต่างก็ไม่มีความไว้วางใจซึ่งกันและกันและต่างก็ต้องระวังว่าตนเองจะถูกทำร้ายจากอีกฝ่ายหนึ่ง ทุกคนต่างปกป้องและรักษาชีวิตของตนเองเพื่อให้มีชีวิตดำรงอยู่ต่อไปได้ในสังคมนั้น ต่างก็กำหนดกฎเกณฑ์ของตนเอง ต่างก็เป็นผู้ที่ทำหน้าที่ตัดสินข้อขัดแย้งของตนเองกับผู้อื่น ดังที่ฮอบส์ได้กล่าวไว้ว่า"สิ่งที่คนเราต้องการย่อมถือว่าดี ส่วนสิ่งที่คนเราเกลียด ถือว่าเลว ซึ่งในสภาวะธรรมชาติแล้ว จะขึ้นอยู่ที่แต่ละบุคคลจะตัดสินใจเอาเอง จะไม่มีสิ่งใดดีหรือเลวบริสุทธิ์และไม่มีกฎที่จะใช้ร่วมกันได้"ดังนั้นการที่จำต้องอยู่ในภาวะดังกล่าวนี้จึงทำให้ทุกคนเปรียบเสมือนตกอยู่ในภาวะที่ต้องสงครามต่อกัน ภาวะดังกล่าวถือว่าเป็นภาวะตามธรรมชาติของมนุษย์ ดังนั้นทุกคนจึงมีสิทธิตามธรรมชาติที่จะรักษาตัวเองให้รอดด้วยการคุกคาม และการทำร้าย

แนวความคิดของฮอบส์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงมุมมองว่ามนุษย์นั้นโดยธรรมชาติ^{๓๓} แล้วต่างมีความเห็นแก่ตัวเป็นที่ตั้ง ต่างทำตามตัณหาของตนเองเพื่อก่อให้เกิดความมั่นคงและความปลอดภัยในชีวิต การที่ทุกคนสามารถกระทำการดังกล่าวได้ก็เพราะว่าทุกคนมีสิทธิตามธรรมชาติอย่างเท่าเทียมกันดังที่ฮอบส์ได้กล่าวว่า "คนเราตามธรรมชาติมีความเท่าเทียมกัน ธรรมชาติได้สร้างให้คนเรามีความเท่าเทียมกันทั้งในทางกายและในทางใจ ถึงแม้ว่าโดยภายนอกแล้ว บางคนอาจจะมีร่างกายแข็งแรง หรือบางคนดูฉลาดกว่าผู้อื่น แต่โดยรวมคนเราจะไม่แตกต่างกันนัก จนไม่อาจถือเอาประโยชน์ใส่ตนโดยที่ผู้อื่นจะไม่ทำสิ่งนั้นบ้าง จะเห็นได้ว่าคนอ่อนแอก็อาจสังหารคนที่แข็งแรงที่สุดได้ด้วยการใช้เล่ห์กลหรือสมคบกับผู้อื่น ส่วนความฉลาดย่อมเกิดจากประสบการณ์ซึ่งถ้าใช้เวลาพอๆกัน คนทั้งหลายย่อมจะมีสิ่งนั้นได้เท่าๆกัน เราอาจยอมรับว่ามีหลายคนที่มีไหวพริบหรือรู้มากกว่าแต่ก็จะคิดว่ามีอยู่ไม่กี่คนที่ฉลาดเท่ากับตัวเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่ทุกคนพอใจในส่วนแบ่งที่มีอยู่ก็ย่อมแสดงให้เห็นถึงความเท่าเทียมกันดังกล่าวของมนุษย์นั่นเอง"

อย่างไรก็ตาม ฮอบส์เห็นว่า ความเท่าเทียมกันดังกล่าวนี้นำพามาซึ่งความยุ่งยากก่อให้เกิดความขัดแย้งซึ่งกันและกันโดยทุกคนต่างคิดว่ามีความเท่าเทียมกัน ดังนั้นเมื่อต้องการสิ่งใดมาเป็นของ

^{๓๓} รศ.ทวี ผลสมภพ, **ปรัชญาศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๕), หน้า ๗๗-๗๘.

ตนเองต่างก็ต้องต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งนั้นโดยต่างหวังอย่างเท่าเทียมกันว่าต่างจะได้มานั่นเอง ในการแก่งแย่งดังกล่าวย่อมต้องมีผู้ผิดหวังและผู้สมหวังปะปนกันไป ทุกคนต่างกลัวการผิดหวัง ดังนั้นต่างก็พยายามหาทุกวิถีทางที่จะทำให้ตนเองสมหวังด้วยการเอาชนะกันและกันให้ได้ สมภาวะดังกล่าวก่อให้เกิดข้อพิพาทกันขึ้นและความมั่นคง ความปลอดภัยในชีวิตของทุกคนต่างตกอยู่ในสภาวะอันตราย สภาวะอันตรายดังกล่าวนี้เองที่มนุษย์ไม่มีสังคม เป็นสภาวะตามธรรมชาติที่ไม่มีระเบียบหรือกฎเกณฑ์ใดๆ มาควบคุมเป็นการแปรสภาวะตามธรรมชาติมาเป็นสภาวะทางสังคม และเพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงสภาวะดังกล่าวนี้เอง มนุษย์ทุกคนต่างตระหนักและต้องการจัดสภาวะดังกล่าวให้หายไป และให้เกิดสันติภาพเกิดขึ้น ทุกคนในประชาคมนั้นจึงต้องก่อพันธสัญญากันเองขึ้นมาให้ยับยั้งซึ่งกันและกันเพื่อให้มีสันติภาพเกิดขึ้น กล่าวคือทุกคนต้องสละเสรีภาพส่วนที่เป็นการละเมิดสิทธิของผู้อื่น เสรีภาพส่วนที่สละนี้จะมีค่าเท่ากับสิทธิของตนที่จะไม่ถูกผู้อื่นละเมิด ต่างคนต่างรักษาสีทธิของตน ทุกคนต่างก็เป็นปัจเจกชนไม่สามารถควบคุมการละเมิดสิทธิดังกล่าวได้ ดังนั้นการรักษาสีทธิส่วนนี้ของทุกคนจึงต้องรวมกันเข้าเป็นพลังอันมหาศาลที่จะใช้รักษาสีทธิของทุกคนโดยผ่านรัฐ ผู้ที่ละเมิดสิทธิของผู้อื่นจึงถูกลงโทษด้วยพลังดังกล่าวอันเป็นอำนาจของรัฐนั่นเอง

ตามความเห็นของฮอบส์แล้ว จะเห็นได้ว่าพันธสัญญาดังกล่าวนี้เป็นพันธสัญญาที่ทุกคนในประชาคมนั้นต่างหันหน้าเข้ามาทำสัญญากันเองไม่ใช่เป็นพันธสัญญาที่ประชาชนแห่งประชาคมนั้นทำกับรัฐ รัฐเข้ามาเกี่ยวข้องเป็นผู้ใช้อำนาจตามพันธสัญญาและเป็นผู้ได้รับมอบหมายให้รักษาตามพันธสัญญาดังกล่าวเท่านั้นไม่ใช่ในฐานะผู้ร่วมก่อพันธสัญญา ดังนั้นรัฐจึงเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดและเด็ดขาดเหนือทุกคนในประชาคมนั้นและเป็นนิรันดร์ ไม่มีอำนาจใดมาจำกัดได้

เนื่องจากรัฐเป็นนามธรรม ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีบุคคลหนึ่งเป็นตัวแทนของรัฐในการใช้อำนาจดังกล่าวซึ่งเรียกว่ารัฐอธิปัตย์มาทำหน้าที่ดังกล่าว ทุกคนในประชาคมนั้นต้องยอมรับและเชื่อฟังรัฐอธิปัตย์ แนวความคิดดังกล่าวนี้ที่สะท้อนให้เห็นถึงสัญญา สวามิภักดิ์ (Pactum Subjectiones) อันเป็นการส่งเสริมระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (la Monarchie absolue) และภาระหน้าที่ของรัฐอธิปัตย์ตามความเห็นของฮอบส์ คือให้ความปลอดภัยแก่ปวงชนเพื่อก่อให้เกิดเสถียรภาพแก่ทุกคนในประชาคมนั้น

ดังนั้นรัฐจึงเกิดขึ้นจากเจตนาของมนุษย์มิได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติเพื่อรักษาสีทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ รัฐจึงมีหน้าที่คุ้มครองและปกป้องสีทธิตามธรรมชาติดังกล่าวโดยตรากฎหมายมาเป็นกลไกในการคุ้มครองและปกป้องสีทธิตามธรรมชาติของคนทุกคนในประชาคม การตรากฎหมายดังกล่าวรัฐอาจนำกฎธรรมชาติมาบัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษรก็ได้เพื่อเป็นการทำให้เนื้อหาของกฎธรรมชาติและเนื้อหาของกฎหมายสอดคล้องกัน

๑.๒ จอห์น ล็อก กับสัญญาประชาคม^{๑๔} ในเรื่องธรรมชาติของมนุษย์แล้ว ความคิดเห็นของล็อกแล้วไม่แตกต่างจากฮอบส์เท่าไร กล่าวคือมนุษย์ทุกคนต่างคนต่างอยู่ ต่างก็มีเสรีภาพตามธรรมชาติ และต่างก็มุ่งแสวงหาความมั่นคงแห่งชีวิตของตนเองแต่ก็มีข้อแตกต่างกันอยู่บ้างดังนี้

ประการแรก ล็อกจะมองในแง่ที่ดีกว่าฮอบส์ที่ว่าสภาวะธรรมชาติของมนุษย์นั้นไม่ได้เป็นสภาวะต่อสู้แข่งขันรบรากันเพื่อที่จะให้บรรลุถึงความปรารถนาของตนเองแต่เป็นสภาวะที่มีแต่ความเสมอภาค มีสันติภาพ ทุกคนต่างก็ตระหนักถึงกฎหมายธรรมชาติและเมื่อเกิดการขัดแย้งกันขึ้นระหว่างกันแล้ว ต่างก็บังคับการตามสิทธิที่ตนมีอยู่ตามธรรมชาติและลงโทษผู้กระทำผิดด้วยตนเอง

ประการที่สอง ตามความคิดเห็นของล็อกแล้ว มีสองพันธสัญญาที่ประชาชนทำขึ้นในขณะที่ฮอบส์มองว่ามีหนึ่งพันธสัญญาเท่านั้น) พันธสัญญาแรกเป็นพันธสัญญาที่ประชาชนทำกันเองเพื่อหาหนทางแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างกันเองและเพื่อความมั่นคงแห่งชีวิตของแต่ละคน ในกรณีดังกล่าวตรงกับแนวคิดของฮอบส์ ส่วนพันธสัญญาที่สองนั้น เป็นพันธสัญญาที่ประชาชนทำกับรัฐ ในกรณีดังกล่าวเป็นจุดแตกต่างกับฮอบส์ กล่าวคือฮอบส์ไม่ได้มองว่าการที่ประชาชนมอบอำนาจให้รัฐไปนั้นเป็นการที่ประชาชนเข้าทำพันธสัญญากับรัฐแต่เป็นกรณีที่ประชาชนนั้นต้องหาคนกลางมาใช้อำนาจสูงสุดดังกล่าว รัฐเป็นคนกลางที่ถูกสมมุติขึ้นเพื่อใช้อำนาจดังกล่าวโดยมีตัวแทนที่ เรียกว่ารัฐาธิปัตย์ ซึ่งเป็นการส่งเสริมระบบสวามิภักดิ์ รัฐจึงมิใช่คู่พันธสัญญาเพราะรัฐมีอำนาจเหนือกว่าทุกคนในประชาคม ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

ส่วนล็อกนั้นมองว่ามีพันธสัญญาที่สองก็ด้วยเหตุผลที่ว่า พันธสัญญาแรกจะเกิดมรรคเกิดผลได้ ก็ต่อเมื่อประชาชนในประชาคมต้องยินยอมรับสภาพปกครองและเพื่อให้การยินยอมดังกล่าวไปได้อย่างดี จึงต้องมีการควบคุมอำนาจของรัฐโดยกฎหมายที่ออกมาจากฝ่ายนิติบัญญัติ รัฐนั้นจะต้องเคารพกฎหมายที่ตราออกมาถ้ารัฐละเมิดกฎหมาย ประชาชนมีสิทธิที่จะแทรกแซงรัฐได้ ตรงนี้ที่สะท้อนให้เห็นว่าเป็นพันธสัญญาที่สองที่ประชาชนทำกับรัฐ นั้นไม่ได้อยู่เหนือประชาชนเลย รัฐเข้ามาเป็นคู่พันธสัญญากับประชาชนนั่นเอง พันธสัญญาดังกล่าวจึงเป็นพันธสัญญาสหภาพ (Pactum Unionis)

ดังนั้นการเกิดรัฐในแนวความคิดของล็อกนั้นหมายความว่า รัฐนั้นเกิดขึ้นมาเพราะเพื่อให้มนุษย์อยู่ภายใต้กฎหมาย ถ้าไม่มีกฎหมายก็ไม่มีเสรีภาพ การมีเสรีภาพนั้นก็คือการพ้นจากการบีบบังคับหรือการทำร้ายโดยคนอื่น กฎหมายจึงเป็นหลักประกันแห่งเสรีภาพ ความเห็นดังกล่าวของล็อกแสดงว่าเสรีภาพตามธรรมชาติของมนุษย์นั้นต้องถูกจำกัดโดยกฎหมายเพื่อความสงบและมั่นคงในชีวิตของทุกคน ถ้ามีการทำสัญญาประชาคมกันแล้วแล้ว มนุษย์ก็จะใช้เสรีภาพอย่างไม่มีขอบเขตจนอาจ

^{๑๔} ศาสตราจารย์พิเศษจางค์ ทองประเสริฐ, **ปรัชญาศาสนาประยุกต์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๕๐), หน้า ๑๒๑.

ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในประชามชนนั้นได้ รัฐเข้ามาเป็นคู่กรณีในพันธสัญญากับประชาชนก็เพื่อที่จะมาควบคุมและคุ้มครองเสรีภาพดังกล่าวตามกฎหมายและถ้ารัฐไม่เคารพเสรีภาพของประชาชนก็เท่ากับรัฐละเมิดพันธสัญญาดังกล่าวและประชาชนสามารถยกเลิกเพิกถอนรัฐได้

๑.๓ จาก จาค รูโซ กับ สัญญาประชาคม ตามแนวความคิดของรูโซไม่ได้แตกต่างจาก ฮอบส์ในจุดเริ่มต้น กล่าวคือในสภาวะธรรมชาติ ทุกคนมีเสรีภาพแห่งการดำรงอยู่ทั้งสิ้น ทุกคนเป็นนายของตัวเอง ไม่อยู่ใต้อาณัติของใครถ้าเขาไม่ยินยอม แต่อย่างไรก็ตามในสภาวะดังกล่าวทุกคนต่างก็ไม่มีความปลอดภัย ไม่มีความมั่นคงในชีวิตและในเสรีภาพ ก็หมายความว่าทุกคนไม่มีหลักประกันที่แน่นอน จากจุดนี้ที่รูโซเห็นว่าเป็นสถานการณ์ที่บังคับให้ทุกคนจำต้องมารวมตัวกันเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของทุกคนในประชามชนนั้นโดยการทำสัญญาประชาคม ดังที่รูโซได้เขียนไว้ว่า "มนุษย์เกิดมามีเสรี แต่ทุกหนทุกแห่งเขาอยู่ในเครื่องพันธนาการ" เป็นการสะท้อนถึงความคิดของรูโซเป็นอย่างดีว่าเขายอมรับเสรีภาพตามธรรมชาติของมนุษย์ทุกคนอย่างไม่มีจำกัด เมื่อไม่มีการจำกัดดังกล่าว ทุกคนก็พยายามใช้เสรีภาพตามธรรมชาติของตนเองอย่างไร้ขอบเขต จนก่อให้เกิดความไม่มั่นคงในชีวิตของแต่ละคน ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่ว่าทุกคนในประชามชนนั้นต้องหันหน้าเข้าหากันทำข้อตกลงวางกฎเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกันในสังคมนั้นขึ้นมา กฎเกณฑ์ดังกล่าวจึงเป็นกฎเกณฑ์ที่จำกัดการใช้เสรีภาพอย่างไร้ขอบเขตของทุกคน ดังนั้นเสรีภาพที่แท้จริงของรูโซนั้นคือเสรีภาพที่เกิดขึ้นตามกฎเกณฑ์ของประชามชนนั้นๆซึ่งเรียกว่าเสรีภาพในฐานะพลเมือง (civil liberty) สัญญาประชาคมของรูโซจึงเป็นสัญญาเชิงศีลธรรม (le contrat moral) ซึ่งเป็นสัญญาที่ก่อกำเนิดมาจากทุกคนในประชามชนนั้น แต่ละคนมีข้อผูกพันสองประการด้วยกัน คือ ประการแรกเป็นข้อผูกพันกับตนเอง และประการที่สองเป็นข้อผูกพันกับรัฐ

รูโซมองว่าการที่เกิดข้อผูกพันกับรัฐนั้นเป็นจุดกำเนิดหรือการสร้างรัฐให้เกิดขึ้นมา เพราะทุกคนต่างเข้าทำสัญญาประชาคมกันนั้นไม่ใช่การที่ทุกคนมอบเสรีภาพของตนเองให้แก่ผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะแต่เป็นการมอบให้รัฐ รูโซกล่าวว่า "เราแต่ละคนมอบร่างกายและพลังทั้งหมดที่ตนมีเข้าอยู่ภายใต้คำบัญชาสูงสุดของเจตนารมณ์ส่วนรวม และในอำนาจร่วมกันของเรา เราขอรับสมาชิกแต่ละคนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งซึ่งจะแบ่งแยกมิได้ของสังคม" ดังนั้นรัฐจึงเป็นการรวมตัวกันของทุกคนในประชามชนนั้น เจตนารมณ์ร่วมกันของทุกคนก็คืออำนาจอธิปไตยที่เป็นของทุกคน ตามทัศนะของรูโซอำนาจอธิปไตยไม่สามารถจะจำหน่ายจ่ายโอนไปให้ผู้ใดได้และไม่สามารถแบ่งแยกออกไปได้และจำกัดไม่ได้เพราะอำนาจดังกล่าวเป็นของคนทุกคนในประชามชนนั้น ตรงจุดนี้เองที่มองว่ารูโซเป็นผู้ก่อให้เกิดแนวคิดที่ว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชนและก่อให้เกิดระบอบการปกครองที่เรียกว่าการปกครองในระบอบประชาธิปไตยทางตรง (la democratie directe) กล่าวคือ รูโซให้ความสำคัญกับฝ่ายนิติบัญญัติเป็นอย่างมากเพราะเกิดจากการเข้าทำสัญญาประชาคมของประชาชนทุกคน กล่าวคือประชาชนเป็นผู้บัญญัติกฎหมายที่มีผลบังคับใช้กับทุกคนในประชามชนนั้น ผลที่

ตามมาก็คือรัฐโซมองว่าฝ่ายบริหารนั้นเป็นอำนาจที่รองลงมาและได้อำนาจมาจากฝ่ายนิติบัญญัติ ส่วนฝ่ายตุลาการเป็นเพียงหน้าที่อย่างหนึ่งของรัฐบาลเท่านั้น รัฐบาลจึงเปรียบเสมือนเป็นผู้ที่ได้รับมอบหมายจากเจตนารมณ์ส่วนรวมอันเป็นองค์อธิปัตย์ให้ทำงานเท่านั้น

รัฐโซมีความเห็นที่แตกต่างจากฮอบส์และล็อก ฮอบส์ถือว่าประชาชนโอนอำนาจอธิปไตยให้แก่ผู้ปกครอง ส่วนล็อกนั้นเน้นเรื่องการแบ่งแยกอำนาจ รัฐโซเห็นด้วยกับล็อกในแง่ที่ว่ารัฐบาลเป็นตัวแทนชั่วคราวของประชาชนๆเป็นเจ้าของอำนาจแต่ไม่ถือว่าประชาชนโอนอำนาจไปให้องค์กรรัฐบาลเป็นผู้ใช้โดยแบ่งแยกอำนาจและมีการถ่วงดุลระหว่างอำนาจ

องค์อธิปัตย์ในอุดมคติของฮอบส์

การสถาปนาจักรภพ ฮอบส์อธิบายว่า เป็นการมอบอำนาจและสิทธิตามธรรมชาติให้แก่องค์อธิปัตย์ ซึ่งอาจจะเป็นบุคคลคนเดียวหรือคณะบุคคลก็ได้ แต่จะให้ดีที่สุดนั้น “ฮอบส์มีความเห็นว่า การมีผู้ทรงอำนาจสูงสุดแต่เพียงผู้เดียวจะทำให้ระบบการเมืองมีความมั่นคงกว่าการที่จะให้บุคคลหลายคนร่วมกันใช้อำนาจ เพราะในกรณีหลังอาจเกิดความแตกแยกและแก่งแย่งชิงดีกันได้ง่ายกว่าในกรณีแรก ตามที่กล่าวนี้แสดงให้เห็นว่าองค์อธิปัตย์ในอุดมคติของฮอบส์คือการที่ให้อำนาจสูงสุดเด็ดขาดอยู่ในมือของบุคคลคนเดียว ซึ่งจะเป็นใครก็ได้ซึ่งไม่จำกัดอยู่เฉพาะพระมหากษัตริย์เท่านั้น เรื่องนี้มีบางท่านวิจารณ์ฮอบส์ว่า ทฤษฎีของเขาเขียนขึ้นมาเพื่อสนับสนุนพระราชอำนาจของกษัตริย์อังกฤษในขณะนั้น ถ้าพิจารณาธรรมชาติของฮอบส์โดยรอบคอบแล้ว จะมีความเห็นเป็นอย่างอื่น เพราะว่า

แม้ว่าองค์อธิปัตย์หรือกษัตริย์ ในทัศนะของฮอบส์จะมีอำนาจเด็ดขาดและสูงสุดไม่มีผู้ใดอาจท้าทายได้ก็ตาม แต่ฮอบส์ไม่ได้สนับสนุนสิทธิเทวสิทธิ์แต่ประการใดเลย ฮอบส์ไม่เคยอ้างว่า กษัตริย์ขึ้นปกครองอาณาประชาราษฎร์ด้วยสิทธิที่มีมาแต่กำเนิด หรือได้รับอำนาจจากสวรรค์ตามลักษณะที่เชื่อกันอยู่ในการปกครองระบบที่กษัตริย์เป็นสมมุติเทวราชทั้งหลาย ในทางตรงกันข้าม ตามทัศนะของฮอบส์นั้นกษัตริย์ทำหน้าที่เป็นผู้บริหารประเทศทั่วๆ ไป เป็นบุคคลธรรมดา แต่มีอำนาจทางการเมืองพิเศษที่เด็ดขาดและสูงสุดที่คอยคุ้มครองคนในสังคมทั่วไป ไม่ให้เกิดกบฏขึ้นมากกว่าที่จะเป็นผู้วิเศษ หรือเทวดาจุติมาเกิด

อย่างไรก็ตาม แม้ฮอบส์จะสนับสนุนให้องค์อธิปัตย์ใช้อำนาจเด็ดขาดซึ่งตรงกับวิธีการใช้อำนาจของผู้เผด็จการทั้งหลายก็ตาม แต่องค์อธิปัตย์ของฮอบส์มีลักษณะเด่นอีกอย่างหนึ่งก็คือ จะต้องเป็นตัวแทนของปวงชนทุกคน “ในจุดนี้อาจจะเห็นกระบวนการประชาธิปไตยในมโนคติของฮอบส์ก็ได้ กล่าวคือ มนุษย์เท่าเทียมกันแต่เดิมตามธรรมชาติ...คนที่เสมอกันมาตกลงพร้อมใจกันว่า จะหยุดพฤติกรรมเก่าๆ (คือสภาพที่เป็นอยู่ในสภาวะธรรมชาติ) การตกลงใจนั้นกระทำอย่างเสรีและด้วยเสียงเอกฉันท์ (Unanimous) เพราะทุกคนต้องหยุดพร้อมๆ กันทั้งหมด และก็ให้มอบอำนาจนั้นให้แก่

Leviathan ซึ่งทุกคนตกลงยินยอมพร้อมใจด้วยเสียงข้างมาก (Majority) ดังนั้น จากจุดนี้อาจถือได้ว่า ฮอบส์เองก็เริ่มต้นจากประชาธิปไตยเช่นกัน

และนี่จึงเป็นสาเหตุที่ว่าทำไมฮอบส์ถึงเลือกพระราชาเป็นผู้ปกครอง มากกว่าสมาชิกในรัฐสภา เพราะฮอบส์มองว่าถึงแม้พระราชาและสมาชิกรัฐสภา ต่างฝ่ายต่างก็มีผลประโยชน์ของตนก็ตาม แต่ผลประโยชน์ของพระราชา ย่อมมีน้อยกว่าผลประโยชน์ของสมาชิกในรัฐสภาที่มีจำนวนมากกว่าและย่อมแสวงหาผลประโยชน์ที่มากกว่า เพราะยิ่งมากคนก็ยิ่งมากเรื่อง เข้าทำนองที่ว่า'พวกมากลากไป' และพระราชาปกครองจนสิ้นรัชกาล ในขณะที่สมาชิกในรัฐสภา มีการเคลื่อนไหวแบบไม่ยั่งยืนทำให้ผลประโยชน์ของสมาชิกในรัฐสภา มีการเปลี่ยนแปลงเสมอสัญญาที่ทำไว้กับผู้ปกครองหรือประชาชน(covenant)จึงเป็นสัญญาแบบไม่ถาวรก่อให้เกิดสภาวะของความไม่แน่นอนในสังคมก่อให้เกิดสภาพของการทำสงครามอย่างไม่จบสิ้นเพราะสมาชิกในรัฐสภาสรรหาผลประโยชน์เพื่อตอบสนองความต้องการของตนและต่อพวกพ้องของตนด้วยเหตุดังกล่าว ฮอบส์จึงมองว่า การปกครองแบบมีองค์พระราชาถือว่าเป็นการปกครองที่ดีที่สุด และผู้ถูกปกครอง ก็ได้รับประโยชน์สูงสุดเช่นกันเพราะสภาพของความระทมทุกข์ จากความระส่ำระสายของสังคมก็จักถูกทำให้เป็นระเบียบตามครรลองของกฎธรรมชาติในที่สุด (The Element of Law) นำพารัฐสู่ความเป็นนิติรัฐอย่างสมบูรณ์ เพื่อรัฐจะได้เดินหน้าต่อไปอย่างมั่นคง

๓.๑.๓.๕ กฎหมาย

กฎหมาย (Civil Law) คือคำสั่งหรือเจตนารมณ์ขององค์อธิปัตย์ เพื่อจะปกครองหรือควบคุมผู้ใต้บังคับซึ่งอาจจะแสดงออกโดยคำพูด ลายลักษณ์อักษร หรือสัญลักษณ์อื่นใดก็ได้ นอกจากนี้กฎหมายยังเป็นมาตรฐานหรือเกณฑ์ที่กำหนดว่าการกระทำเช่นใดเป็นสิ่งที่ถูกหรือผิด อะไรเป็นสิ่งที่ขัดแย้งหรือไม่ขัดแย้งต่อการใช้อำนาจปกครองบังคับบัญชา (authority) ผู้บัญญัติกฎหมายในจักรภพจึงเป็นองค์อธิปัตย์เท่านั้น จะเป็นคนๆ เดียวดังเช่นในระบอบกษัตริย์หรือกลุ่มบุคคลในระบอบประชาธิปไตยหรือกษัตริย์ประชาธิปไตยก็ได้ การยกเลิกกฎหมายไม่ใช่การออกกฎหมายใหม่มายกเลิกกฎหมายเก่า หากแต่เป็นการยกเลิกโดยคำสั่งขององค์อธิปัตย์ ผู้ออกกฎหมายหรือองค์อธิปัตย์อยู่ในฐานะที่เป็นอิสระ คือไม่อยู่ภายใต้บังคับของกฎหมาย หรือถูกผูกมัดโดยกฎหมาย เหตุผลที่องค์อธิปัตย์ไม่ถูกผูกมัดด้วยกฎหมายของจักรภพก็เพราะว่ากฎหมายเป็นพื้นฐานที่จะผูกมัดผู้ใต้บังคับให้ขึ้นอยู่กับอำนาจขององค์อธิปัตย์ ลักษณะเด่นของกฎหมายซึ่งเป็นคำบัญชาขององค์อธิปัตย์จะเป็นสิ่งถูกต้อง ให้ความยุติธรรมและสอดคล้องกับหลักแห่งศีลธรรมเสมอ เพราะผู้ที่อยู่ในฐานะที่จะกำหนดสิ่งเหล่านี้ก็คือองค์อธิปัตย์นั่นเอง ฮ็อบส์ยังมีความเชื่อว่ารูปแบบกฎหมายของรัฐบาลที่นำโดยกษัตริย์เป็นรูปแบบที่ดีที่สุดของรัฐธรรมนูญ ด้วยการมอบอำนาจทั้งหลายทั้งปวงไว้ในพระหัตถ์ของกษัตริย์ย่อมนำมาซึ่งการบริหารอำนาจรัฐได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ฮ็อบส์ยังคงเชื่ออีกว่าสัญญาประชาคมเป็นสัญญาที่

เกิดขึ้นระหว่างปัจเจกชนด้วยกันเองเท่านั้น หากใช้ระหว่างพวกเขากับรัฐชาติปิตัยไม่ ในทันใดที่ประชาชนมอบอำนาจอันสมบูรณ์แก่กษัตริย์แล้ว พวกเขาก็หาสิทธิที่จะต่อต้านพระองค์ได้อีก

๓.๑.๓.๖ รูปแบบการปกครองตามปรัชญาการเมืองของโรมัส ฮอบส์ มีดังนี้

๑. อำนาจการปกครองต้องรวมอยู่ที่บุคคลคนเดียวเพื่อมิให้มนุษย์กลับไปสู่สภาพธรรมชาติของตนที่เลวร้าย กษัตริย์มีอำนาจการปกครองสูงสุด มนุษย์ต้องเชื่อฟังกฎหมายที่กษัตริย์บัญญัติขึ้น

๒. เน้นว่าอำนาจของกษัตริย์มาจากความยินยอมของประชาชนมิได้มาจากสิทธิเทวสิทธิ์

๓. มนุษย์ควรเชื่อด้วยเหตุผลและวิธีทางวิทยาศาสตร์ เขายอมรับพระเจ้าแต่ปฏิเสธพิธีกรรมและผู้นำทางศาสนา

๓.๒ ความหมายปรัชญาการเมืองของเทียนวรรณ

๓.๒.๑ ชีวิตประวัติของเทียนวรรณ

เทียนวรรณ เกิดเมื่อ วันพุธ แรม ๗ ค่ำ เดือน ๘ ปีชาล เวลาเช้า จ.ศ. ๑๒๐๔ ซึ่งตรงกับ วันพุธที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๘๕ ที่บ้านสวนหลวง ตำบลบางขุนเทียน บิดาชื่อ นายเรืองสิงห์ เชื้อสายมอญ มารดาชื่อ นางโกลิต เชื้อสายโปรตุเกส มีพี่น้อง ๙ คน เทียนวรรณเป็นบุตรคนที่ ๗ เมื่อเล็กๆได้ไปศึกษาเล่าเรียนอยู่กับ พระมหาพุ่ม ที่วัดพระเชตุพนฯ จนสามารถที่จะอ่านออกเขียนได้ ครั้นเมื่อพระมหาพุ่มลาสิกขา เทียนวรรณก็กลับไปอยู่ที่วัดใหม่บางขุนเทียน และใช้ชีวิตตามประสาหนุ่มๆทั่วไป ครั้นอายุ ๑๗ ปี เทียนวรรณได้บวชเป็นสามเณร ที่วัดบวรนิเวศเป็นเวลา ๑๓ เดือน แล้วลาอุปสมบทมาใช้ชีวิตฆราวาส โดยไปเผชิญโชคทางหัวเมืองเหนือ และออกไปค้าขายกับเรือสินค้าต่างประเทศ

พออายุ ๒๐ ปี จึงได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุที่วัดบวรนิเวศฯ โดยมีสมเด็จพระกรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ เป็นสมเด็จพระอุปัชฌาย์ และ สมเด็จพระสังฆราช(สา) ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่พระสาสนโสภณเป็นคู่สวด อยู่จำพรรษาศึกษาเล่าเรียนอยู่ได้ ๕ ปี จึงขอลาสิกขาบวชเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๑ ในพรรษาสุดท้ายสมเด็จพระอุปัชฌาย์ได้ทรงเปลี่ยนชื่อให้ใหม่ จาก เทียน เป็น วรรณ

พ.ศ. ๒๔๑๕ ก็ได้เดินทางกลับจากจันทบุรี และประกอบอาชีพด้วยการค้าขายของป่ากับกรรยา ชื่อ เปี้ยก ที่มาจากจันทบุรีด้วยกัน โดยตั้งร้านขายของเบ็ดเตล็ดแถววัดมหรณพาราม หน้าวังกรมหลวงสรรพสาตรศุภกิจ ช่วงที่เทียนวรรณใช้ชีวิตอยู่ที่ จ.จันทบุรีนั้น เทียนวรรณได้ใช้เวลาศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับกฎหมาย และได้ใช้ประโยชน์จากความรู้ความชำนาญนี้ เมื่อกลับมากรุงเทพฯ โดยรับเป็นที่ปรึกษาของหนังสือพิมพ์สยามออฟเซอว์เวอร์ พร้อมกับตั้งสำนักงานทนายความ ชื่อ “ออฟฟิศอรรถนานุกุล” ที่บริเวณสี่แยกคอกวัว

พ.ศ. ๒๔๒๖ เทียนวรรณถูกจับกุมฐานหมิ่นตราพระราชสีห์ ถูกตีหลังด้วยหวาย ๕๐ ที่หน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ในขณะอายุได้ ๔๑ ปี พร้อมทั้งถูกจำคุก ๕ ประการ(เป็นเวลา ๒ ปี ๑๔ วัน) ครั้นถึงปี ร.ศ. ๑๑๐ (พ.ศ. ๒๔๓๔) จึงได้ถูกย้ายไปอยู่คุกใหม่^{๑๕}

เทียนวรรณติดคุกแบบฝากขังแล้วลี้ม เป็นเวลา ๑๖ ปี ๘ เดือน จนกระทั่งพระบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ทรงสำเร็จการศึกษาและกลับมาดำเนินการปรับปรุงระบบศาล เมื่อทรงตรวจพบว่าเทียนวรรณถูกขังลี้ม จึงได้ทรงสั่งให้ปลดปล่อยเทียนวรรณออกจากคุก เมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๑

เทียนวรรณมีอายุถึง ๕๗ ปีแล้ว ระหว่างที่อยู่ในคุกเทียนวรรณ ได้ใช้เวลาว่างเขียนหนังสือประเภทความทางปรัชญาแนวคิดทางการเมืองไว้เป็นจำนวนมาก ภายหลังออกจากคุกจึงออกหนังสือพิมพ์ ๒ หัวเรื่อง คือ ตูลวิภาคพจนกิจ (รายปักษ์) และ ศิริพจนภาค (รายเดือน) แต่ไม่ประสบความสำเร็จเท่าใดนัก ในระยะเวลาเดียวกัน เทียนวรรณก็ยังออกหนังสือเล่มรายสัปดาห์อีกเป็นเล่มปลีกย่อยอีกมากมายหลายเล่ม

เทียนวรรณถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ ขณะอายุได้ ๗๓ ปี ที่บ้านในเวียงนครเขมร และได้มาปนกิจศพที่วัดชัยชนะสงคราม ตระกูลของเทียนวรรณ ปัจจุบันนี้ใช้นามสกุลว่า “โปรเทียร์น”

๓.๒.๒ บริบททางการเมืองร่วมสมัยของเทียนวรรณ

เทียนวรรณเริ่มเห็นปัญหาว่า การที่พวกเจ้านายและผู้ดีมีเมียมาก^{๑๖} เป็นบ่อเกิดแห่งความทุจริต เพราะต้องจับจ่ายใช้สอยมาก รวมทั้งคนแถมที่มีเมียมาก ก็ไม่สามารถให้ความสุขภรรยาได้อย่างทั่วถึงเทียนวรรณ มีภรรยาทั้งหมด ๓ คน แต่ก็มีครั้งละคน คือ หย่าหรือเลิกกับคน หนึ่งแล้วจึงมีคนถัดมาเทียนวรรณเริ่มเขียนบทความแสดงความคิดเห็นให้ปรับปรุงราชการงานเมือง ตอนที่เขาอายุ ๓๐ ปี โดยมีข้อเสนอที่ก้าวหน้าหลายข้อ เช่น ให้เลิกทาส ให้เลิก การพนันบ่อนเบี้ย ให้ปราบปรามการทุจริต ฉ้อฉลและความไม่เป็นธรรม ให้มีสภาผู้แทน บทความที่เขาเขียนบางครั้งไม่มีหนังสือพิมพ์ไหนลงให้ เขาก็จะยกให้ผู้มีสตางค์ พิมพ์เป็นหนังสือแจกงานศพบ้าง หรือพิมพ์แจกเอกบ้าง ในช่วงที่เขาไปอยู่จังหวัด ตราดและจับบุรีกับภรรยาคนแรก เขาได้ศึกษากฎหมายด้วยตนเองอย่างจริงจัง และ กลับมาอยู่กรุงเทพตอนอายุ ๓๓ ปี และทำงานเป็นที่ปรึกษากฎหมาย รวมทั้งศึกษา ด้วยตนเอง อ่านหนังสือทั้งภาษาไทยและอังกฤษอย่างต่อเนื่องเขาเขียนทั้งบทความ บันทึกรประจำวัน กาพย์กลอน รวมทั้งไปพูดแสดงความคิดเห็นทั้งตามวังเจ้านายและ ตามวัดเขาเป็นคนแรกๆ ที่เห็นความสำคัญของผู้หญิงว่า

^{๑๕} รศ.ดร.สุจิตรา (อ่อนน้อม) รณริน, **ปรัชญาเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๐), หน้า ๕.

^{๑๖} รศ. สกิต วงศ์สุวรรณ, **ปรัชญาเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรพิทยา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕-๑๖.

รัฐบาลควรจะให้การศึกษาทัดเทียมกับชาย เขาทำงานเป็นทนายความแบบนักอุดมคติ ช่วยให้คนจนได้รับความยุติธรรม ตอนที่เทียนวรรณอายุ ๔๐ เขาถูกฟ้องร้อง กรณีเขียนฎีกาให้กับราษฎรผู้หนึ่ง และถูกตัดสินว่าหมิ่นตราพระราชสีห์ ซึ่งเท่ากับหมิ่นพระบรมเดชานุภาพและ หมิ่นประมาทเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย และกระทรวงเกษตรถูกเขียน ๕๐ ที และ ถูกขังคุกโดยไม่มีกำหนด สงบ วิเคราะห์ว่าเทียนวรรณคงจะถูกผู้ใหญ่อุ่นแกล้ง เพราะเทียนวรรณเป็นคนปากโป้ง ชอบเปิดโปงความชั่วของผู้อื่นอย่างไม่กลัวเกรงอิทธิพลใดๆ ในช่วง ๒ ปีแรก เทียนวรรณถูกขังแบบใส่ชื่อคาครบห้า คือ ทั้งที่คอ มือ และเท้า ซึ่งสร้างความยากลำบากให้กับเขามาก แต่เขาก็ยังมีจิตใจ เข้มแข็ง อ่านและทำบันทึก เขียนหนังสือ เขาได้รายงานความทารุณในคุกให้ผู้ใหญ่ คือ กรมหลวงราชบุรีฯ ทราบ จนมีคำสั่งให้ปลดโซ่ที่คอออกจากนักโทษทุกคน หลังจากนั้นเขาก็มีโอกาเขียนหนังสือ ทั้งร้อยแก้วร้อยกรอง ส่งไปพิมพ์นอกคุก เขาต้องโทษจำคุกอยู่เกือบ ๑๗ ปี ได้พ้นโทษ เพราะการช่วยเหลือวิ่งเต้นของขุน หลวงพระยาไกรศรี (เปล่ง) ระหว่างที่ติดคุกเขียนหนังสือไว้ ๒๘ เรื่องด้วยกัน ทั้งเรื่องวิจารณ์ลัทธิเมืองขึ้นของฝรั่ง, เรื่องให้เปลี่ยนขนบธรรมเนียมบ้านเมือง และงานชิ้นอื่นๆหลังจากออกจากคุก เทียนวรรณอายุ ๕๘ แต่ยังมีไฟในการทำงานมีผู้อุปการะให้เทียนวรรณยืมเงินเปิดสำนักทนายความขึ้นรวมทั้งเปิดร้านขายยาอีกแผนกหนึ่งเพื่อหารายได้มาจุนเจือ ดำเนินอาชีพทนายได้ ๒ ปี พอปีที่ ๓ คือ ใน พ.ศ.๒๔๔๓ ก็ได้ออกหนังสือพิมพ์รายเดือนชื่อว่า “ตุลวิภาคพจนกิจ” ซึ่งมีความหมายว่า หนังสือพิมพ์นี้มุ่งจะเสนอข่าวสารที่ตรงไปตรงมาประดุจดาวชี้ขั้ว หนังสือ พิมพ์นี้อยู่ได้ ๖ ปีก็หยุดเพราะขาดทุน และเพราะเทียนวรรณเหนื่อยอ่อนลงเนื่อง จากอายุมาก (อายุประมาณ ๖๒-๖๓ ปี) แต่เขาก็พิมพ์หนังสือขึ้นอีกชุดหนึ่ง (รวม ๑๒ เล่ม) ให้ชื่อว่า “ศิริพจนภาค” เป็นการรวมงานวรรณกรรมที่เขาเขียนตั้งแต่ อายุ ๓๓ ปีเป็นต้นมา ทั้งบทความวิจารณ์การเมือง เรียกร้องให้เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นประชาธิปไตย เรียกร้องให้เลิกทาส โจมตีการทุจริตฉ้อฉลของข้าราชการ เสนอโครงการ ๓๔ ข้อ ให้รัฐบาลปรับปรุงชาติ ซึ่งหลายข้อรัฐบาลก็มาทำในภายหลังโจมตีระบบมีเมียมาก โจมตีการพนัน ปลุกใจให้คนรักชาติ เสนอแนะการปราบการทุจริตฉ้อโกงการปฏิรูประบบยุติธรรม การวิจารณ์สังคม รวมทั้งการวิจารณ์วรรณกรรมไทย เรื่องพระอภัยมณีของสุนทรภู่ในมุมมองของสงบ อาจถือได้ว่าเทียนวรรณเป็นนักวิจารณ์วรรณกรรมคนแรกของสยามประเทศด้วยเทียนวรรณนั้นเขียนบทความด้วยการใช้ถ้อยคำง่ายชัดเจน ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างเช่นที่เขาเรียกว่า โรคของแผ่นดิน หรือโรคของประเทศ ราชการบ้านเมือง คือ เจ้านายเสนาบดี อธิบดี พนักงานทุกระดับ “ประพตติผิดพระราชกำหนดกฎหมายใช้อำนาจอันไม่ชอบธรรม ทุจริตในใจตน มิได้เมตตาจิตแก่ผู้น้อย และเพื่อนมนุษย์ มิได้มีหิริโอตตบัพ ธรรม เกรงบาปหรือกลัวกรรม มุ่งแต่จะหาลาภยศใส่ตนในทางทุจริต กลับ ความจริงให้เป็นเท็จ กลับความเท็จให้เป็นจริง” ขณะเดียวกัน เทียนวรรณก็วิเคราะห์ โรคของสามัญชน อย่างวิพากษ์วิจารณ์ตรงไปตรงมาเช่นกัน โดยเขาเขียนว่า “ผู้ราษฎรเป็นคนโง่เขลา ปราศจากสติปัญญาวิชา

ความรู้ มีสันดานหยาบเข้าสามาน ประกอบการทุจริตชั่วร้ายต่างๆ เต็มไปด้วยการเล่น พะนันอัน ไม่เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ ศาสนาและบ้านเมืองของตน”

๓.๒.๓ แนวคิดทางปรัชญาการเมืองของเทียนวรรณ

แนวคิดทางปรัชญาการเมืองของเทียนวรรณนั้นจะเป็นแนวคิดทางปรัชญาการเมืองที่เกี่ยวข้องกับการเมืองอีกทั้งยังนำเอาหลักต่างๆ ของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นพื้นฐานดั้งเดิมของแนวความคิดของชาวไทยมาใช้ในความคิดของตนเอง ซึ่งพระพุทธศาสนานั้นก็มาจากความเป็นจริงของโลกใบนี้ จึงสามารถที่จะนำมาใช้ได้ในชีวิตประจำวันหรือนำมาใช้ในการปกครองได้ ดังนั้นแนวความคิดส่วนใหญ่จึงมีศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องในแนวความคิดของท่าน เพราะอาจจะเกิดจากที่ท่านเคยได้บวชมา^{๑๗}

แนวความคิดทางปรัชญาการเมืองไทยแบบธรรมราชา

๑. ความหมายของคำว่า “ธรรมราชา”

ธรรมราชา หมายถึง ผู้นำที่ใช้ธรรมะในการปกครองประชาชน โดยผู้นำดังกล่าวทรงไว้ซึ่งความรู้ในธรรมะของพุทธศาสนาเป็นอย่างดีหรือกษัตริย์ที่ใช้ธรรมะในการปกครองประชาชน

๒. แนวคิดทางการเมืองแบบธรรมราชาของพระมหาธรรมราชาลิไทแห่งกรุงสุโขทัย

แนวความคิดทางการเมืองแบบธรรมราชาของพระมหาธรรมราชาลิไท มีลักษณะสำคัญกล่าวคือ การเน้นให้เห็นถึงลักษณะของพระมหากษัตริย์ที่เป็นธรรมราชานั้น จะต้องยึดมั่นในทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร และพระราชจรรยาวัตรตามหลักพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังต้องมีหลักปฏิบัติในการครอง รวมทั้งประเพณีการปกครองและความยุติธรรมทางการเมืองสำหรับธรรมราชาควบคู่ไปด้วย พระมหากษัตริย์ที่เป็นธรรมราชาจะต้องเป็นผู้นำประชาชนให้ก้าวพ้นวิญญูสังสารของโลกนี้ ให้ความคิดทางการเมืองแบบธรรมราชาของพระมหาธรรมราชาลิไทนับเป็นการสร้างความชอบธรรมทางการเมืองให้กับพระองค์ในอีกทางหนึ่ง

๓. การสืบทอดและพัฒนาการความคิดทางการเมืองแบบธรรมราชาในยุคหลัง

ภายหลังสิ้นรัชสมัยพระมหาธรรมราชาลิไทแล้ว ได้มีการสืบทอดแนวความคิดทางการเมืองแบบธรรมราชามาโดยตลอดจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ แต่มีข้อน่าสังเกตก็คือ ความคิดแบบธรรมราชาจะเป็นเอกลักษณ์สำคัญของความคิดทางการเมืองแบบสุโขทัยก็ได้ แต่ในสมัยอยุธยาได้มีการนำแนวความคิดทางการเมืองแบบทวารวดีมาใช้ จึงทำให้ความคิดทางการเมืองแบบธรรมราชาด้อยความสำคัญลงไปเมื่อเปรียบเทียบกับสมัยสุโขทัย แต่ภายหลังได้มีการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี ความคิดทางการเมืองแบบธรรมราชาได้รับการเน้นหนักให้มีความสำคัญขึ้นมาอีกครั้ง

^{๑๗} ดร.ศักดา ปรางประทวนพร, ปรัชญาการศึกษา (ฉบับพื้นฐาน), พิมพ์ครั้งที่ ๑ , (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์โอ เอส ปรีณัติ เฮาส์ จำกัด, ๒๕๒๖), หน้า ๔๓-๔๖.

หนึ่งตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเป็นต้นไป ในสมัยรัตนโกสินทร์ คติธรรมราชาได้เน้นให้เห็นถึงความเป็นพระโพธิสัตว์หรือความเป็นพุทธราชาของพระมหากษัตริย์ชัดเจนมากขึ้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเพื่อเสริมสร้างสิทธิธรรมและความชอบธรรมทางการเมืองให้กับพระราชวงศ์จักรีก็เป็นได้

๔. ความสำเร็จและความล้มเหลวของความคิดทางการเมืองแบบธรรมราชา

แนวความคิดแบบธรรมราชามีมาต่อเนื่องนับตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ เพราะนับเป็นส่วนสำคัญในการเสริมสร้างความมั่นคงและช่วยปกป้องพระราชอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ในบางกรณี แต่ไม่เสมอไปเพราะคติธรรมราชาเป็นเพียงปัจจัยส่วนหนึ่งที่จะช่วยเสริมสร้างพระราชอำนาจและความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์เท่านั้น การเสริมสร้างความมั่นคงดังกล่าวอาจต้องอาศัยความเข้มแข็งในการทำสงครามรบพุ่งกับศัตรูความสามารถในการบริหารราชการแผ่นดิน ตลอดจนความเหมาะสมของพระชนมายุของพระมหากษัตริย์อีกด้วย ถ้าอาศัยความเป็นธรรมราชาเพียงอย่างเดียวถ้าอาณาจักรใกล้เคียงไม่ยึดมั่นในธรรมเช่นเดียวกันแล้ว อาจยกกองทัพมารุกรานพระมหากษัตริย์ก็อาจสิ้นพระราชอำนาจได้แต่ถ้ากล่าวในแง่ของความสัมพันธ์กับประชาชน ย่อมบังเกิดผลสำเร็จได้มากพอสมควร^{๑๘}

แนวความคิดทางปรัชญาการเมืองไทยแบบเทวราชา

๑. ความหมายของคำว่า “เทวราชา” และความเป็นมาของลัทธิเทวราชา

เทวราชา หมายถึง กษัตริย์ที่เป็นพระผู้เป็นเจ้า ดังนั้นความคิดทางการเมืองแบบเทวราชาจึงเป็นความคิดทางการเมืองที่เชื่อว่าพระมหากษัตริย์จะต้องทรงเป็นพระผู้เป็นเจ้า เป็นผู้มีพระราชอำนาจสูงสุด มีความศักดิ์สิทธิ์ ผู้ใดจะละเมิดมิได้ พระผู้เป็นเจ้านี้ดังกล่าวดูได้แก่ พระศิวะหรือพระวิษณุก็ได้ตามคติความเชื่อในศาสนาพราหมณ์

แนวความคิดทางการเมืองแบบเทวราชาของไทย แต่เดิมมีรากเหง้าอยู่ในอินเดีย ต่อมาเมื่ออินเดียติดต่อกับเอเชียอาคเนย์ความคิดทางการเมืองแบบเทวราชาก็แพร่ขยายเข้ามาในขว และอาณาจักรโบราณต่าง ๆ ในแหลมอินโดจีน ไทยอาจรับมาจากเขมรโดยตรงก็ได้ หรืออาจจะรับจากวัฒนธรรมของพื้นที่บ้านเดิมในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาโดยตรงก็ได้

๒. สาเหตุที่ทำให้ไทยรับเอาความคิดทางการเมืองแบบเทวราชามาใช้ในราชสำนัก

อยุธยา

การที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่หนึ่ง หรือ พระเจ้าอู่ทองแห่งราชอาณาจักรอยุธยาทรงรับเอาความคิดทางการเมืองแบบเทวราชามาใช้อาจสืบเนื่องมาจากเหตุผลสามประการ

^{๑๘} ทินพันธุ์ นาคะตะ, การเมืองการปกครองไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๑๐-๑๒.

ประการแรกเจตนารมณ์ทางการเมืองของพระเจ้าอยู่ทองในการประกาศตนเป็นอิสระ ไม่ยอมรับอำนาจและอิทธิพลสุโขทัยซึ่งมีการปกครองแบบธรรมราชาเป็นเอกลักษณ์สำคัญ

ประการที่สองการได้รับอิทธิพลจาก ศาสนาพราหมณ์ซึ่งมีอยู่ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งเคยตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของเขมรมาก่อนและ

ประการที่สามอาจได้รับอิทธิพลจากราชสำนักเขมรโดยตรงก็อาจเป็นไปได้

๓. ลักษณะแนวความคิดเทวราชาของไทย

แนวความคิดทางปรัชญาการเมืองแบบเทวราชาของไทยตั้งอยู่บนรากฐานของความเชื่อที่ว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระผู้เป็นเจ้าตามหลักศาสนาพราหมณ์ ดังนั้นจึงต้องมีกฎเกณฑ์และข้อปฏิบัติต่อพระมหากษัตริย์เป็นกรณีพิเศษแตกต่างไปจากคนธรรมดาสามัญทั่วไป ทั้งนี้เพื่อแสดงถึงพระราชอำนาจอันสูงสุดและศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้ใดจะล่วงละเมิดมิได้ขององค์พระมหากษัตริย์แต่อย่างไรก็ตาม เทวราชาของไทยก็ได้เป็นพระผู้เป็นเจ้าที่เคร่งครัดเหมือนกับเทวราชาของเขมรแต่ขณะเดียวกันก็ได้เป็นคนธรรมดาสามัญ แบบพ่อขุนของสุโขทัย ทั้งนี้เพราะคนไทยยึดถือครอบครัวเป็นหลักในการดำรงชีวิตการที่คนไทยถือครอบครัวเป็นใหญ่จึงทำให้ คนไทยเห็นพระมหากษัตริย์เสมือนหนึ่งเป็นผู้นำครอบครัวอยู่นั่นเองถึงแม้จะมีฐานะประดุจดังเทพเจ้าก็ตาม นอกจากนี้อาจเป็นเพราะพระมหากษัตริย์ทรงนับถือพระรัตนตรัยเช่นเดียวกับคนไทยทั่วไป ความรู้สึกร่วมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจึงเกิดขึ้น^{๑๔}

๔. ความสำเร็จและความล้มเหลวของแนวความคิดแบบเทวราชา

แนวความคิดทางปรัชญาการเมืองแบบเทวราชาที่ถูกนำมาใช้ในอุดมการณ์ทางการเมืองของผู้นำไทย นับตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์นั้น มิได้ประสบผลสำเร็จในการเสริมสร้างความมั่นคงและการรักษาพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์เสมอไป ทั้งนี้ เพราะเหตุว่าในทางทฤษฎีถึงแม้ว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระผู้เป็นเจ้าก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติจะต้องมีพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นว่าทรงมีพระราชอำนาจจริง ๆ มีความศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้ใดจะละเมิดมิได้จริง ๆ เช่น ทรงมีฝีมือในการรบพุ่งการทำสงครามที่เข้มแข็งทรงมี ความสามารถในการบริหารราชการแผ่นดินจนบังเกิดผลดีต่ออาณาประชาราษฎร์และแผ่นดินตลอดจนมีพระชนมายุในวัยอันสมควร จนเป็นที่รักดีและเกรงกลัวพระบารมีของผู้คนโดยทั่วไปความเป็นเทวราชา จึงจะประสบผลสำเร็จแต่ถ้าปราศจากปัจจัยเหล่านี้มาสนับสนุน แนวความคิดแบบเทวราชาอาจล้มเหลวได้

^{๑๔} ปรีชา ช่างขวัญยืน, **ปรัชญาแห่งอุดมการณ์ทางการเมือง**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๗๖.

๕. การผสมผสานแนวคิดแบบธรรมราชาและแนวคิดแบบเทวราชาเข้าด้วยกัน

การที่แนวความคิดทางปรัชญาการเมืองแบบเทวราชาสามารถผสมผสานกับความคิดทางการเมืองแบบธรรมราชาได้โดยมิได้เป็นปฏิปักษ์ต่อกันอาจสืบเนื่องมาจาก **ประการแรก** คนไทยนับถือศาสนาพุทธโดยมีศาสนาพราหมณ์เจือปนอยู่ด้วย **ประการที่สอง** แนวคิดทั้งสองล้วนแล้วแต่มีกุศโลบายที่จะเสริมสร้างพระราชอำนาจ ความชอบธรรม และสิทธิธรรมทางการเมืองของพระมหากษัตริย์จึงสามารถให้การเกื้อกูลกันได้

แนวความคิดทางปรัชญาการเมืองแบบจำกัดพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์

๑. ความหมายของ “การจำกัดพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์”

การจำกัดพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ หมายถึง การกำหนดขอบเขตของพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ให้ทรงปฏิบัติภายใต้กฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ล่วงหน้า โดยที่พระมหากษัตริย์จะต้องทรงเคารพกฎเกณฑ์ดังกล่าวโดยมิพึงลี้ภัยความคิดทางการเมืองแบบจำกัดพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์มีลักษณะมุ่งจำกัดขอบเขตของพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ซึ่งอยู่ในฐานะของประมุขของรัฐด้วยการสืบสันตติวงศ์ให้น้อยลงทั้งนี้ให้เป็นไปตามกฎหมายที่ตราขึ้นมาใช้บังคับ โดยพระองค์จะใช้พระราชอำนาจทางด้านบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการโดยผ่านทางคณะรัฐมนตรี รัฐสภา และผู้พิพากษาตามลำดับโดยที่อำนาจอธิปไตยที่แท้จริงจะตกเป็นของปวงชน

๒. สาเหตุที่ก่อให้เกิดความคิดทางการเมืองแบบจำกัดพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์

แนวความคิดทางปรัชญาการเมืองแบบจำกัดพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ เริ่มอุบัติขึ้นในสังคมไทยสืบเนื่องมาจาก **ประการแรก** อิทธิพลของลัทธิจักรวรรดินิยมตะวันตกที่มุ่งขยายอำนาจมาทางเอเชีย ทำให้เกิดความคิดที่จะปฏิรูปเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองให้ทันสมัยขึ้นเพื่อรับมือกับลัทธิจักรวรรดินิยม **ประการที่สอง** ความก้าวหน้าทางด้านสติปัญญาในสังคมไทยอันเกิดจากการศึกษาตามแบบอย่างตะวันตก ทำให้เห็นถึงความเจริญของประเทศที่มีระบบการเมืองการปกครองแตกต่างจากของไทยเราจึงคิดที่จะ เปลี่ยนแปลงระบอบการเมืองการปกครองเป็นอย่างเขาบ้างเพื่อความเจริญก้าวหน้าของบ้านเมืองของไทยต่อไป

๓. แนวพระราชดำริทางการเมืองของพระมหากษัตริย์ต่อแนวคิดทางการเมืองสมัยใหม่

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีความเห็นว่าบ้านเมืองจะต้องมีการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัย ทรงเห็นด้วยกับการมีรัฐธรรมนูญ แต่ต้องภายหลังรัชสมัยของพระองค์ไปแล้ว พระองค์ทรงไม่เห็นด้วยกับการมีรัฐธรรมนูญรัฐสภาและพรรคการเมืองในขณะนั้น เพราะประชากรยังไม่พร้อมแต่พระองค์มิได้ทรงปฏิเสธในหลักการที่จะลดพระราชอำนาจสิทธิ์ขาด ของพระมหากษัตริย์ให้น้อยลงหรือแม้กระทั่งการที่จะทรงยอมสละพระราชอำนาจใน

ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์พระองค์เพียงแต่ ทรงทักท้วงในแง่ที่ว่าขณะนั้นสภาพการณ์ยังไม่พร้อมที่จะรับการเปลี่ยนแปลงในลักษณะดังกล่าวสิ่งที่เป็นไปได้ในรัชสมัยของพระองค์ คือการปฏิรูปการปกครองแผ่นดินก่อนสิ่งใดทั้งหมด^{๒๐}

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงมีแนวพระราชดำริทางการเมืองในลักษณะเดียวกับพระราชบิดา กล่าวคือทรงไม่เห็นด้วย กับการมีรัฐธรรมนูญเป็นหลักในการปกครองประเทศ ในขณะนั้นทรงเห็นว่าการมีรัฐสภานั้นประชาชนจะต้องพร้อมที่จะเลือกผู้แทนของตนเข้าไปนั่งในสภาได้ ถ้ายังไม่พร้อมก็ไม่ควรจะมีเพราะจะเกิดผลเสีย มากกว่าเพราะอาจนำไปสู่ความสั่นคลอนของสถานภาพของสถาบันพระมหากษัตริย์ได้

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นด้วยกับการมีรัฐธรรมนูญ เป็นหลักในการปกครองประเทศถึงกับทรงเตรียมการพิจารณารัฐธรรมนูญที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ของประเทศไทยในขณะนั้น แต่มิได้ทันที่จะทรงพระราชทานรัฐธรรมนูญดังกล่าวให้กับปวงชนชาวไทย ก็ถูกคณะราษฎรกระทำการยึดอำนาจการปกครองเสียก่อน

๔. แนวความคิดทางการเมืองของกลุ่ม “เจ้านายและข้าราชการ ร.ศ. ๑๐๓”

“กลุ่มเจ้านายและข้าราชการ ร.ศ. ๑๐๓” มีความเห็นว่า บ้านเมืองของไทยในขณะนั้นสมควรจะมีการปกครองโดยพระมหากษัตริย์เป็นประมุขต่อไป แต่พระราชอำนาจในการบริหารบ้านเมืองของพระองค์ควรจะอยู่ภายใต้บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ โดยที่ในระยะแรกๆ ไม่จำเป็นต้องมีรัฐสภาก็ได้ พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจสูงสุดในการวินิจฉัยและทรงมีพระบรมราชโองการในเรื่องใดๆ ก็ได้โดยมอบหมายให้ขุนนางผู้ใหญ่รับไปปฏิบัติ โดยที่พระองค์มิได้ต้องทรงราชการนั้นๆ ทุกอย่างด้วยพระองค์เอง

๕. แนวความคิดทางการเมืองของคณะผู้ก่อการ ร.ศ. ๑๐๓

แนวความคิดทางปรัชญาการเมืองของ “คณะผู้ก่อการ ร.ศ. ๑๐๓” มีลักษณะที่ยินยอมให้พระมหากษัตริย์ยังคงดำรงตำแหน่งพระประมุขของประเทศ แต่ทรงใช้พระราชอำนาจภายในขอบเขตที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้^{๒๑}

๖. แนวความคิดทางการเมืองของ “คณะราษฎร” ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕

^{๒๐} กุหลาบ สายประดิษฐ์, การเมืองของประชาชน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพบุรุษ, ๒๕๔๘), หน้า ๑๓.

^{๒๑} ศ.ดร.สมบัติ ชำราชญวงค์, การเมืองการปกครองไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสมาธรรม, ๒๕๔๙), หน้า ๑๗.

“คณะราษฎร” ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ มีแนวความคิดทางปรัชญาการเมืองในลักษณะที่เป็นการจำกัดพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ โดยเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นการปกครองที่พระมหากษัตริย์เป็นประมุขภายใต้รัฐธรรมนูญ รวมทั้งเจตนารมณ์อันแน่วแน่ที่จะส่งเสริมและรักษาไว้ซึ่งเอกราชของชาติความปลอดภัยภายในประเทศ ความสมบูรณ์ทางเศรษฐกิจ ความเสมอภาคและเสรีภาพ ตลอดจนการศึกษาของประชาชนให้ดีที่สุด

๗. แนวความคิดทางการเมืองของ “เทียนวรรณ”

“เทียนวรรณ” มีความคิดทางการเมืองในลักษณะที่เห็นด้วยกับการมีสภาผู้แทนราษฎร การมีรัฐสภาซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการบริหารประเทศ โดยที่รัฐสภาจะสามารถแก้ไขปัญหาราษฎร ป้องกันการฉ้อราษฎร์บังหลวง และกระตุ้นให้ข้าราชการปฏิบัติหน้าที่โดยสุจริตเพื่อประชาชน การมีรัฐสภาจะแสดงออกถึงการมีสิทธิและเสรีภาพของประชาชนแต่อย่างไรก็ตาม “เทียนวรรณ” มิได้กล่าวถึง การมีรัฐธรรมนูญเป็นหลักในการปกครองประเทศแต่ประการใด

๘. ความสำเร็จและความล้มเหลวของแนวคิดทางการเมืองแบบจำกัดพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์

การที่แนวความคิดทางปรัชญาการเมืองแบบจำกัดพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์เป็นความจริงทางด้านปฏิบัติขึ้นมาได้ในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ นั้น นอกจากประชาชนส่วนหนึ่งให้การสนับสนุนแล้ว ยังสืบเนื่องมาจากความคิดเห็นดังกล่าวได้สอดคล้องกับแนวพระราชดำริของรัชกาลที่ ๗ ที่ทรงมีอยู่ก่อนหน้านี้แล้ว

แนวความคิดทางปรัชญาการเมืองด้านนโยบายของประเทศ

- ด้านนโยบายต่างประเทศ เทียนวรรณแนะนำให้รัฐบาลไทยผูกมิตรไมตรีกับจีน ญี่ปุ่น อังกฤษ และเยอรมัน เพื่อดำเนินงานจักรพรรดินิยมฝรั่งเศส ในด้านการเมืองเทียนวรรณเรียกร้องให้เปลี่ยนแปลง การปกครองจากระบอบราชาธิปไตยมาเป็นประชาธิปไตย
- ด้านเศรษฐกิจ เทียนวรรณเรียกร้องให้ยกเลิกบ่อนการพนัน ซึ่งเทียนวรรณเห็นว่าทำให้พลเมืองโง่เขลา ถูกมอมเมา เกียจคร้าน และเป็นต้นเหตุแห่งความชั่วร้ายอื่นๆ ตามมา และเสนอให้เอาเงินหลวงออกให้ราษฎรนำไปทำทุน ส่งเสริมการตั้งโรงงาน การค้นคว้าทรัพยากร ธรรมชาติ
- ด้านการศึกษา เทียนวรรณเสนอให้รัฐจัดการศึกษาให้ไพร่ และสตรีอย่างเท่าเทียมกับผู้ดี และ บุรุษชักชวนให้ผู้มีเงินหันมาสร้างโรงเรียนแทนวัด ด้านโครงสร้างสังคมที่เทียนวรรณเห็นว่า ต้องปฏิรูประบบราชการเพื่อปราบการทุจริตฉ้อฉล การเล่นพรรคเล่นพวก และ ความไม่ยุติธรรม

ปรัชญาการเมืองของเทียนวรรณ

ปรัชญาการเมืองของเทียนวรรณเป็นปรัชญาแบบประชาธิปไตยในแบบฉบับของเทียนวรรณเอง โดยการผสมผสานแนวคิดแบบดั้งเดิม ซึ่งก็คือแนวคิดของพราหมณ์กับแนวคิดของพุทธ

ศาสนา โดยเน้นแนวทางพุทธศาสนามากขึ้น ผสมผสานกับแนวคิดทางปรัชญาตะวันตก ซึ่งแนวคิดเช่นนี้ เป็นแนวคิดที่อยู่ในสายกลางโดยมิได้เอนเอียงไปเป็นแบบแนวคิดใดแนวคิดหนึ่งถือเป็นพื้นฐานในการพัฒนาแนวคิดทางการเมืองไทยในสมัยต่อมาเพราะวัฒนธรรมทางการเมืองไทยสมัยก่อนเป็นการผสมผสานกันระหว่างแนวคิดของพุทธศาสนา กับแนวคิดของพราหมณ์ โดยเน้นแนวคิดของพราหมณ์เป็นส่วนใหญ่ ต่อมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย แนวคิดทางพุทธศาสนาเริ่มมีอิทธิพลมากขึ้น และมีการพัฒนาด้านความคิดทางการเมืองมาเรื่อยๆ และต่อมาแนวคิดทางตะวันตกเริ่มแพร่เข้ามาเรื่อยๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในสมัยที่เทียนวรรณมีชีวิตอยู่ (ร.๔ - ร.๕) ไทยจึงมีความจำเป็นที่ต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ระเบียบและนโยบายต่างๆ ทางด้านการเมือง เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพบ้านเมืองที่เปลี่ยนไป แต่การเปลี่ยนแปลงนั้นนับเป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อความคล่องตัวในการทำงานเพื่อชนชั้นปกครองเท่านั้น สภาพความเป็นอยู่ของประชาชนยังเหมือนเดิม^{๒๒}

ดังนั้นจากสภาพการณ์บ้านเมืองในตอนนั้น บวกกับประสบการณ์ทางด้านสังคม การเมืองของเทียนวรรณ จึงผลักดันให้เทียนวรรณเสนอแนวคิดทางด้านปรัชญาการเมืองออกมา ซึ่งถือว่าเป็นแนวคิดแบบประชาธิปไตยของเทียนวรรณเอง ซึ่งอำนาจสูงสุดยังอยู่ที่พระมหากษัตริย์ แต่พระมหากษัตริย์ต้องอยู่ภายใต้ทศพิธราชธรรมอย่างเคร่งครัด

๓.๒.๓.๑ ธรรมชาติของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาการเมืองของเทียนวรรณ

มนุษย์อยู่ได้ด้วยการอาศัยและพึ่งพาธรรมชาติในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะในยุคสมัยที่มนุษย์ยังไม่รู้จักการใช้เทคโนโลยีต่างๆ ขึ้นมาเพื่อนำมาใช้ประโยชน์จากธรรมชาติให้มากขึ้น และการที่มนุษย์ได้อาศัยพึ่งพาธรรมชาตินี้เองจึงทำให้มนุษย์มีความใกล้ชิดกับธรรมชาติเป็นอย่างดี และธรรมชาติก็เป็นทรัพยากรธรรมชาติก็เป็นทรัพยากรที่สำคัญในการเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์ในสังคมในแต่ละยุคสมัย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าทรัพยากรธรรมชาติมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าของสังคม กล่าวคือ สังคมที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติอันได้แก่ แร่ธาตุ ป่าไม้ ย่อมมีส่วนส่งเสริมความอยู่ดีกินดีและความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจของสังคมมนุษย์

ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติของไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังคงมีความอุดมสมบูรณ์ในว่าจะจะเป็นป่าไม้หรือแร่ธาตุต่างๆ ซึ่งในช่วงสมัยดังกล่าวได้มีการนำเอาทรัพยากรทางธรรมชาติเหล่านี้มาใช้เพื่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจของประเทศมากยิ่งขึ้น ซึ่งเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรของทรัพยากรธรรมชาติของไทยเทียนวรรณได้กล่าวไว้ในวรรณกรรม ว่าการที่ไทยมีทรัพยากรทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์นั้นนับว่าเป็นประเทศแก้ว ดังตัวอย่าง ในระหว่างรัชกาลที่ ๕ เป็น

^{๒๒} รศ.ดนัย ไชโยธา, การเมืองและการปกครองของไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : โอ เอส พรินต์ติ้ง เฮาส์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๗-๒๘.

ต้นเดิมแรกก้าวเข้าไปในเงาศิวิลียแต่ไม่ยิ่งยวดเท่าหรือเสมอชาติยุโรปก็เพียงที่ ๒ ของญี่ปุ่นในความเจริญของมหาชาวสยามก็เอาเถิด โดยเหตุว่าประเทศสยาม ในพื้นแผ่นดินแลแม่น้ำลำคลองไม่เลือกว่าทิศใดตำบลใด ย่อมเต็มไปด้วยทรัพย์สมบัติที่ประเทศเราคิดเห็นแล้วก็เป็นที่ทรัพย์ใช้

จากความอุดมสมบูรณ์ดังกล่าวนี้ เห็นวรรณจึงเห็นว่าไทยควรที่จะจัดตั้งหน่วยงานสำหรับที่จะค้นหาทรัพยากรที่มีภายในประเทศเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาประเทศได้มากยิ่งขึ้น ซึ่งเทียนวรรณให้ชื่อกรมว่า กรมตรวจสอบไต่สวนธาตุ ซึ่งในสมัยนั้นรัฐได้ตั้งกรมราชโลหกิจและภูมิวิทยาใน พ.ศ. ๒๔๓๔ ซึ่งทั้ง ๒ กรมนี้มีลักษณะการทำงานคล้ายกันคือทำหน้าที่ในการสำรวจทรัพยากรธรรมชาติ

ธรรมชาติในการกำเนิดมนุษย์

การกำเนิดของมนุษย์มักจะปรากฏในนิทานปรัมปรา หรือตำนานต่างๆ เช่น ตำนานน้ำเต้าปั้งที่กล่าวถึงการเกิดของมนุษย์ หรือในศาสนาคริสต์กล่าวว่า มนุษย์คู่แรกของโลกคือ อีฟกับอาดัม เป็นต้น จากวรรณกรรมของเทียนวรรณนั้นไม่ปรากฏเรื่องเกี่ยวกับการกำเนิดมนุษย์เนื่องจากตามหลักพุทธศาสนานั้นไม่เชื่อในเรื่องของการกำเนิดไม่ว่าจะเป็นโลกหรือมนุษย์เนื่องจากเชื่อว่าเป็นเรื่องที่ไม่ทำให้หลุดพ้นได้แต่เชื่อว่าเรื่องที่ไม่มีเบื้องต้นหรือเบื้องปลาย^{๒๓}

เทียนวรรณได้กล่าวถึงความหมายของมนุษย์ว่ามนุษย์นั้นเป็นสัตว์ประเสริฐกว่าสัตว์เดรณ ซึ่งมีความสามารถในการเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ ได้ ดังตัวอย่าง ๕ ถามว่า ชื่อของเราแปลว่าอะไร

ตอบว่าได้ยินสมเด็จพระสังฆราช (สา) ท่านแปลศัพท์ (มะนุส) ตัดบพว่า มานะ อุตสะ แปลว่า น้อมไปได้แก่ความเข้าใจของเราว่า (ใจ) อุตสะ ว่าเกล้าสูงว่าวิเศษอธิบายว่าเป็นสัตว์ใจกล้าสูงใจวิเศษ จึงได้ออกนามว่า มะนุสย์

ขอชี้ความตามสมมุติมนุษย์นี้ เหตุเพราะมีอาณาไสนั้นใหญ่หลวง ใจสูงเกล้ากว่ามานัส สัตว์ทั้งปวง อาจล่วงรู้ประมาณการทั้งมวล อาจดำรงคงในสัตว์ หรือฝึกหัดสิ่งใดอันใดหรือไต่สวน อาจทำให้สำเร็จกระบวน คำควรเรียกมนุษย์บุพชน ศัพท์มนุษย์มิใช่ภาษาสยาม ไม่แปลตามท่านบังคับ พุทธสันธิ ท่านตัดบทลดมานะว่ากระมล ได้แก่นั่นคือว่าใจน้อมไปมา อุตสะนั้นท่านว่าเกล้าหรือว่าสูง จึงได้จุ่งความซัดมานัสสา จึงสำเนียงเรียกกันทุกวันนี้ นึกเมตตาแก่ผู้ไม่รู้ความ

เทียนวรรณเชื่อว่ามนุษย์เป็นชนชาติที่ฉลาดมีปัญญาแต่ในสมัยก่อนหน้านั้นมนุษย์ยังไม่มีรู้จักการแต่งกายไม่ใส่เสื้อผ้าแต่นุ่งห่มเพียงใบไม้เท่านั้น อาหารการกินก็ยังเป็นไปตามธรรมชาติที่ไม่มีการปรุงแต่งเครื่องมือที่ใช้ในการล่าสัตว์ก็ยังคงเป็นเครื่องมือที่ไม่ซับซ้อน ต่อมาจึงได้มีการพัฒนา

^{๒๓} ศ.ดร.สมบัติ ขำราชวงศ์, การเมืองการปกครองไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สมารธรรม, ๒๕๔๙), หน้า ๕๙.

สภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งจากลักษณะดังกล่าวเป็นการอธิบายให้เห็นถึงพัฒนาการของมนุษย์ในแต่ละยุคสมัย ดังตัวอย่าง

แต่มนุษย์สุดฉลาดเป็นชาติสูง ผิดกว่าฝูงเดระฉานสันฐานศรี เมื่อครั้งแรกเกิดเปลือกกายอายุไม่มี ทรงชีวะอายุยืนนับหมื่นพัน เสพย์ราคากอหน้อยผลเที่ยวต้นแรก ผมยวปรกลากชั้นพิกลชั้น อาศัยอยู่คูหาพฤกษากัน ประชุมพันธ์พวกอยู่ค้อยรู้ความ เก็บเอาใบพฤกษานั้นมากลั่น เข้าหุ้มรัดปิดกายกันอายขาม ครั้นเสพย์มังชาพยายาม จึงคิดความฆ่าสัตว์ตัดชีวา

ธรรมชาติของมนุษย์ที่เทียนวรรณได้กล่าวไว้ มีดังนี้

๑. บุคคลที่มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมที่สามารถที่จะชักจูงให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์ จากความรู้ของตัวบุคคลผู้นั้น ในที่นี้เทียนวรรณได้ยกตัวอย่าง พระพุทธเจ้า ซึ่งมีการเกิด แก่ เจ็บ ตาย เช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป จะต่างกันแค่ ความบริสุทธิ์ ความปรีชาสามารถ และความเมตตา เป็นธรรมดาของธรรมชาติมนุษย์ที่ต้องมีสิ่งเหล่านี้เข้ามาเกี่ยวข้อง

๒. ถ้อยคำหรือวาทะที่ได้กล่าวแนะนำสั่งสอนหรือห้ามปราม ในที่นี้ท่านได้กล่าวถึงธรรมของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นหนทางหรือเครื่องดำเนินให้ออกจากวัฏจักรของทุกข์

๓. หมู่ผู้ฟังที่สามารถรับรู้ความจริงและสามารถนำคำที่ได้รับฟังไปใช้ประโยชน์ได้ ตัวอย่างเช่น พราหมณ์ที่ได้ฟังธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าจนดวงตาเห็นธรรม

ท่านเทียนวรรณได้กล่าวเกี่ยวกับกำลังสำคัญที่จะทำให้ประเทศชาติเจริญรุ่งเรืองว่าจะต้องมีกำลัง ๓ ประการ ดังนี้^{๒๔}

๑. ปัญญาความรู้ ซึ่งทุกคนต้องมีไม่ว่าจะเป็นเจ้านายหรือราษฎร

๒. โภคทรัพย์สมบัติมาก หรือบ่อเกิดแห่งทรัพย์ ซึ่งเกิดด้วยปัญญาวิชาและความเพียรของพลเมืองในรัฐบาล

๓. มีราษฎรพลเมืองมากและพลเมืองเหล่านั้นต้องได้ฝึกหัดในการทหารและเล่าเรียนหนังสือแต่ท่านยังกล่าวอีกว่านอกจากกำลังทั้งสามที่ได้กล่าวไว้นี้ ยังไม่สามารถที่จะทำให้เจริญได้ ถ้าทุกคนขาดความสามัคคี ซึ่งในเรื่องนี้ท่านได้ตำหนิคนไทยที่ไม่มีใครเอาใจใส่กัน มีแต่จะคอยซ้ำเติมและกดขี่ข่มเหงกัน ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้ความเจริญของประเทศล่าช้าลง อีกทั้งยังได้เสนอเรื่องความสามัคคีไว้โดยได้แบ่งความสามัคคีออกเป็น ๒ อย่างด้วยกันคือ

๑. สามัคคีโลก หมายถึง ความสามัคคีที่ทำให้พวกตนหรือฝ่ายตนเองได้รับประโยชน์แต่อาจจะไปทำให้บุคคลที่ไม่ใช่ฝ่ายตนเสียหายโดยท่านได้ยกตัวอย่างเกี่ยวกับ พวกโจร ถ้ามีความสามัคคีกันก็จะทำให้บุคคลอื่นได้รับความเดือดร้อน

^{๒๔} เขาว์นวัศ เสนพงศ์, การเมืองการปกครองไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๗), หน้า ๖๐.

๒. สามัคคีธรรม เป็นความสามัคคีที่ไม่ใช่เฉพาะฝ่ายตนเอง ไม่เข้าข้างเฉพาะฝ่ายตนเองจนทำให้บุคคลที่ไม่ใช่พวกตนเดือดร้อน ต้องทำใจให้มีที่ยึดเหนี่ยวในอารมณ์ เครื่องหน่วงเหนี่ยวให้จิตสามารถที่จะระงับอารมณ์ได้

ท่านได้ให้ความหมายของคนไว้ว่า ทัว คือ ตลอดทั่ว รู้ตลอดทั่ว ทำได้ตลอดทั่ว ไม่ใช่มีเพียงแต่รูปร่างหน้าตาเป็นคนแล้วจึงเรียกว่า คน ซึ่งท่านได้ยกตัวอย่างในเรื่องนี้ไว้ว่า ตอนที่ท่านสนทนากับพระพนมสรินทร ซึ่งได้สอนว่า ถ้าไปที่ไหนพบปะมนุษย์อยู่มากๆก็ให้ถามพวกเขาว่า ที่นี่มีคนหรือไม่ หรือถามว่าที่นี่มีมนุษย์หรือไม่ หรือถ้าไปวัดวาอารามมีภิกษุสามเณรมากมายก็ให้ถามว่าในวัดนี้มีพระหรือไม่ ซึ่งก็หมายความว่า การที่จะนับถือใครว่าเป็นคนนั้น ไม่เพียงดูเฉพาะรูปร่างหน้าตาหรือลักษณะภายนอกเพียงอย่างเดียว ต้องดูสิ่งที่อยู่ภายในจิตใจนั่นเอง

ในวินิจัยกะถานี้ท่านเทียนวรรณได้กล่าวเกี่ยวกับเรื่องธรรมดาทั้งทางโลกและทางธรรม ซึ่งจะทำให้เราไม่ยึดติดในรูปและนาม ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง โดยที่ท่านให้ความหมายของธรรมดาไว้ดังนี้

ท่านกล่าวว่า ธรรมดาของสิ่งที่มีใจครอง และธรรมดาของสิ่งที่ไม่มีใจครอง แตกต่างกัน คืออย่างหนึ่งอาศัยเหตุปัจจัยปรุงแต่ง อีกอย่างไม่อาศัยเหตุปัจจัยปรุงแต่ง และในสิ่งที่เป็นอย่างนี้และในสิ่งที่ไม่มีผู้สร้างแบ่งเป็นรูปส่วนหนึ่ง นามส่วนหนึ่งซึ่งรูปเป็นสิ่งที่ตามองเห็น ส่วนนามเป็นสิ่งที่รู้ด้วยวิญญานและปัญญา

ท่านเชื่อว่าทุกสิ่งจะมีผู้สร้าง หรือไม่มีผู้สร้าง จะอาศัยเหตุปัจจัยปรุงแต่งหรือจะเกิดขึ้นเองก็ตามนั้นไม่สำคัญ เมื่อมันมีมาแล้ว มันจะเป็นอย่างไรต่อไปดำรงอยู่ได้หรือมันจะย้ายไปตามวิสัยอย่างไร มีคุณมีโทษอย่างไร ท่านพิจารณาสิ่งต่างๆว่า ส่วนใดที่เป็นรูปเมื่อเกิดขึ้นก็ต้องแตกดับไปตามธรรมดา

จากทุกสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วย่อมมีแตกดับไปนี้เอง ท่านได้สอนให้อย่ายึดติดกับอะไรจะได้หลุดพ้นจากความเศร้าโศกและความเพลิดเพลน ดังเรื่องที่ท่านได้เล่าให้ฟังว่า มีบุตรที่ดีพร้อมทั้งกิริยา อธยาศัย วานอนนอนง่าย เชื้อฟัง แต่ถึงแก่กรรม บิดามารดาก็โศกเศร้าเสียใจในบุตรที่เสียชีวิตไป จนไม่เป็นอันกินอันนอน อยู่มาวันหนึ่งมีเทพบุตรกับนางฟ้าบริวารเหาะมาหยุดอยู่ตรงหน้า และกล่าวว่า เราคือบุตรของท่านที่ตายไป แต่เราไปสู่สุคติในโลกสวรรค์แล้ว เพราะอำนาจของกุศลธรรม ส่วนท่านผู้หลงไม่รู้สีกุศลธรรมของรูปนามและสัตว์สังขาร มาหลงเศร้าโศกถึงเรา ผู้มีความสุขอยู่แล้วจะมีประโยชน์อย่างไร ขอให้ท่านอย่าได้อาลัยถึงเราผู้ละโลกไปสู่สุคติเลย เมื่อบิดา มารดาได้ฟังเช่นนั้นก็ได้สติ สิ้นความอาลัยหลุดพ้นจากความโศกเศร้าทันที

๓.๒.๓.๒ เสรีภาพ ความเสมอภาค และความยุติธรรม

เทียนวรรณได้นิยามการปกครองในระบบประชาธิปไตย และพยายามผลักดันให้ประเทศไทยมีการปกครองดังกล่าว ซึ่งเทียนวรรณเคยคาดหวังไว้ว่า แม้ในสมัยที่ตนเองมีชีวิตอยู่จะเป็นไปไม่ได้ แต่อีกต่อไป การปกครองเช่นนั้นจะต้องเกิดขึ้นในประเทศไทยอย่างแน่นอน ดังนั้น การที่มีเสรีภาพ

ความเสมอภาค และความยุติธรรมในการเมืองแบบประชาธิปไตย เราสามารถพิจารณาลักษณะสำคัญได้ดังนี้ คือ

๑. ความเท่าเทียมกัน

๒. ความมีอิสระเสรีภาพของมนุษย์

๓. มนุษย์เป็นผู้ที่มีเหตุผล และเป็นผู้ที่รู้ดีที่สุด ถึงความต้องการหรือผลประโยชน์ของตนเอง

ก. บุคคลทุกคนมีคุณค่า และมีความเท่าเทียมกัน ซึ่งจากการที่ได้ศึกษา แนวคิดทางการเมืองจากงานเขียนของเทียนวรรณ มีหลายตอนที่สะท้อนให้เห็นถึงการยกย่องคุณค่า และความเท่าเทียมกันของมนุษย์ เช่น การเสนอให้มีการเลิกทาส การโจมตีระบบศาล ที่ไม่ให้ความยุติธรรม ซึ่งลักษณะเช่นนี้ แสดงให้เห็นความไม่เท่าเทียมของมนุษย์ จะแตกต่างกันตรงที่สติปัญญามากกว่าทรัพย์สินสมบัติ ดังที่เทียนวรรณได้ต่อต้านระบบทาส ระบบศักดินาว่า ทำให้มนุษย์ไม่สามารถพัฒนาตัวเองได้อย่างอิสระ ซึ่งถือได้ว่า เป็นสาเหตุที่ทำให้ประเทศชาติไม่เจริญก้าวหน้า เพราะโดยหลักการข้างต้นที่เทียนวรรณได้กล่าวมาแล้ว รัฐมีส่วนประกอบที่สำคัญคือ ต้องมีประชากรจำนวนนั้น ถือได้ว่ารัฐจะดำรงอยู่ได้ย่อมขึ้นอยู่กับประชาชนเป็นสำคัญ ดังนั้นประชาชนในรัฐควรจะมีคุณค่าเท่าเทียมกันโดยพื้นฐานคือ ควรได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียมกันควรมีอิสระในการประกอบอาชีพ แต่สังคมในสมัยนั้นมิได้เปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนได้รับสิ่งเหล่านี้เลย ดังนั้นเทียนวรรณจึงได้พยายามเสนอให้เห็นคุณค่าของมนุษย์ว่า มนุษย์ทุกคนมีคุณค่าต่อสังคมต่อรัฐอย่างไรบ้าง ซึ่งจากที่กล่าวมานั้น เทียนวรรณเห็นว่า รัฐควรให้ความเสมอภาคแก่ประชาชนทุกคน ให้มีศักดิ์ศรี มีเกียรติยศ และมีความสำคัญในฐานะที่เป็นมนุษย์ด้วยกัน มิใช่อยู่ภายใต้ระบบทาส ระบบศักดินา ถูกกดขี่ เอารัดเอาเปรียบมาชั่วลูกชั่วหลาน ดังเช่นสังคมสมัยนั้น และในส่วนของกฎหมาย เทียนวรรณก็เห็นว่า ควรได้รับความยุติธรรมในระบบตัดสินของศาล มิใช่เล่นพรรคเล่นพวก เอารัดเอาเปรียบผู้ที่ฐานะต่ำกว่า หรือแม้แต่การแก้ไขกฎหมายที่สร้างความไม่เท่าเทียมกัน เช่น ห้ามมิให้มีภรรยาหลายคน

ข. ความมีอิสระเสรีภาพของมนุษย์ เรื่องของอิสระเสรีภาพนี้^{๒๕} เทียนวรรณมิได้กล่าวออกมาชัดเจนว่า เสรีภาพมีความหมายอย่างไร จากการที่เทียนวรรณได้เรียกร้องให้ยกเลิกระบบทาส ระบบศักดินา ให้ประชาชนทุกคนมีสิทธิเสรีภาพในตัวเองในการประกอบอาชีพ สิทธิในการเลือกวิถีทางการดำเนินชีวิตของตน โดยไม่ขัดกับหลักศีลธรรม ไม่สร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่นแนวความคิดเช่นนี้ถือได้ว่า เทียนวรรณมองสิทธิเสรีภาพของมนุษย์ในแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริงเพราะเสรีภาพในความหมายตามแบบประชาธิปไตยนั้น หมายถึง โอกาสของบุคคล จะทำสิ่งที่ปรารถนาได้

^{๒๕} รศ.ดนัย ไชโยธา, การเมืองและการปกครองของไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : โอ เอส ปรีติง เฮาส์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗.

โดยจะถูกควบคุมน้อยที่สุดแต่ในขณะเดียวกัน การใช้เสรีภาพหรือการกระทำดังกล่าวจะต้องไม่ขัดขวางต่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายใต้ศีลธรรมอันดีของประชาชน ไม่ละเมิดเสรีภาพของบุคคลอื่น ซึ่งเสรีภาพโดยนัยนี้ จึงยึดหลักของความชอบธรรม เหตุผล และคุณธรรม

จากความหมายของเสรีภาพที่กล่าวมา เมื่อนำแนวคิดของเทียนวรรณมาเปรียบเทียบกับแล้ว จะเห็นว่ามีคุณสมบัติคล้ายกัน เพราะโดยคุณธรรมพื้นฐานที่เสนอให้มนุษย์ทุกคนควรมี กับการให้การศึกษาให้อิสระเสรีภาพในการดำรงชีวิต ให้กฎหมายคุ้มครองทุกคนอย่างยุติธรรมแล้วมนุษย์จะอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข ประเทศชาติก็จะเจริญ ซึ่งในเรื่องของเสรีภาพนั้น นักปรัชญาหลายท่านของตะวันตกที่ถือได้ว่าเป็นนักปกครองการเมืองในแบบประชาธิปไตย ล้วนให้ความสนใจทั้งสิ้น

ค. มนุษย์เป็นผู้มีเหตุผล และเป็นผู้รู้ดีที่สุดถึงความต้องการหรือผลประโยชน์ของตนเอง จากแนวคิดนี้ถือว่า เทียนวรรณเรียกร้องหรือให้ความสำคัญมากที่สุด เพราะเทียนวรรณย้ำอยู่เสมอว่า การที่บ้านเมืองยังล้าสมัยอยู่เช่นนี้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะประชาชนขาดการศึกษาโง่เขลา มัวเมาในอบายมุข และเรื่องไร้สาระต่างๆ ดังนั้น การดำเนินชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่จึงไม่ค่อยมีเหตุผล และการที่จะรู้ถึงความต้องการของตัวเองในทางที่ถูกต้องยิ่งขึ้นนั้น ประชาชนทุกคนควรได้รับการศึกษา เพราะตัวอย่างที่เทียนวรรณกล่าวถึงเสมอ เช่น การถูกเอารัดเอาเปรียบในเรื่องของศาล การตัดสินความนั้น ประชาชนไม่รู้กฎหมาย จึงไม่สามารถปกป้องผลประโยชน์ของตัวเองได้ ซึ่งลักษณะเช่นนั้น เทียนวรรณกล่าวว่าเกิดขึ้นบ่อยมากในสังคมสมัยนั้น

อีกเหตุผลหนึ่งจากแนวความคิดของเทียนวรรณที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์เป็นผู้มีเหตุผล ก็คือ เทียนวรรณเรียกร้องให้รัฐ รับผิดชอบต่อความคิดเห็นของประชาชน และมีให้ดูถูกความคิดเห็นนั้นๆ ว่าด้อยด้วยเหตุผล เพราะเทียนวรรณถือว่า มนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์เหมือนกัน อีกทั้งเทียนวรรณเห็นว่า ความรู้เป็นที่ยอมรับที่มนุษย์ทุกคน สามารถเรียนรู้ได้เหมือนกัน

ความยุติธรรมหรือความเสมอภาค

ในงานเขียนของเทียนวรรณนั้นมากมายทีเดียวที่กล่าวถึงความเอารัดเอาเปรียบของชนชั้นถูกปกครอง และเทียนวรรณถือว่าเป็นปัญหาหรือโรคร้ายอย่างหนึ่งของบ้านเมืองเลยทีเดียว เพราะการเอารัดเอาเปรียบชนชั้นปกครองนี้เองที่ทำให้ประชาชนไม่มีอิสระภาพในการพัฒนาตัวเองได้เลย ไม่เป็นตัวของตัวเอง เพราะบ้านเมืองสมัยนั้นเป็นระบบทาสระบบไพร่ซึ่งต้องขึ้นอยู่กับขุนนางข้าราชการผู้ใหญ่ และทาสเหล่านี้จึงถูกความได้เปรียบในทุกชนชั้นปกครองข่มเหงและเอารัดเอาเปรียบอยู่ตลอดเวลา นั่นก็คือกิจกรรมใดๆก็ตามที่บุคคลเหล่านี้กระทำเพื่อประโยชน์แก่ชนชั้นปกครอง

อยู่ด้านเดียว ในทางกลับก็ขาดการดูแลเอาใจใส่ต่อทาสเหล่านี้ ปัญหาเหล่านี้เทียนวรรณถือว่าเป็นโรค ร้ายที่คอยฉุดดึงให้ประเทศชาติไม่เจริญก้าวหน้าไปได้เลย ดังได้กล่าวเสมอว่า^{๒๖}

คือประเพณีผิดจากพระราชกำหนดกฎหมาย ใช้อำนาจอันไม่ชอบธรรมทุจริตชั่วร้ายในใจ ตน มิได้มีเมตตาจิตแก่ผู้น้อยแลเพื่อมนุษย์ แลมิได้คิดถึงน้ำพิพัฒน์สัตยาหาทางหลีกเลี่ยงละเมิดเข้าแก่ โจทย์แลจำเลย มิได้มีหิริโอตัมปะธรรมเกรงบาปหรือกลัวกรรม มุ่งแต่จะหาลาภยศใส่ตนเองในทาง ทุจริต กลับความจริงให้เป็นเท็จ กลับความเท็จให้เป็นจริงถ้าเป็นฝ่ายธุระการก็กดขี่ข่มเหง และ เบียดเบียนฉ้อโกงแลบังคับให้ผิดทางราชการโดยอำนาจความชั่วร้ายอคติแห่งตนๆ ถ้าเป็นสุภาพบุรุษ การฝ่ายโรงศาลกระทรวงความ ก็คิดอ่านใช้อุบายตั้งพิธีกระทำให้รูปความผันแปรไปโดยกลอุบาย ความทุจริตแห่งตนๆ โดยอาศัยเหตุที่ตนลู่อำนาจแก่อคติ เพราะเป็นพวกพ้องหรือได้รับอำมิตสินจ้าง สินบนฝ่ายหนึ่งทั้งสองฝ่าย ดีๆ ซึ่งจะเห็นได้ว่า ความไม่ยุติธรรมเกิดขึ้นเพราะความเห็นแก่ตัวของชน ชั้นปกครอง ซึ่งก็มีอำนาจมากกว่า เอารัดเอาเปรียบเสมอมา หรือแม้แต่ระบบทาส เทียนวรรณก็ได้ กล่าวโจมตี ต่อต้านให้มีการเลิกทาส เพราะระบบนี้เอารัดเอาเปรียบสร้างความไม่ยุติธรรมต่อ ประชาชนส่วนมากเลยทีเดียว ถึงแม้ว่าเทียนวรรณจะยอมรับการมีชนชั้นก็ตามแต่ ในแต่ละชนชั้นก็มี หน้าที่มีสิทธิ์ความยุติธรรมความไม่เสมอภาคเหล่านี้เกิดขึ้นได้ เพราะความเห็นแก่ตัวของชนชั้น ปกครองบางคนเท่านั้น เพราะผู้ถูกปกครองไม่มีอำนาจไม่มีสิทธิต่างๆ ที่พอจะต่อรองได้ อันนี้เทียน วรรณถือว่าเป็นจุดบกพร่องที่ควรแก้ไข ก็คือชนชั้นปกครองจะต้องมีจริยธรรมประจำใจเสมอ และ พึงระลึกอยู่เสมอว่า ที่ชนชั้นปกครองดำรงอยู่ได้ทุกวันนี้ก็เพราะผู้อยู่ใต้ปกครองทั้งนั้น ฉะนั้นทุกคนก็ ควรจะมีคุณธรรมให้การอุปการะแก่ชนชั้นที่ถูกปกครองบ้าง มิใช่เอารัดเอาเปรียบกันเกินไป มองความ ถูกต้องตามกฎหมายอย่างตรงไปตรงมา และเทียนวรรณยังได้เรียกร้องให้มีการขยายการศึกษาแก่ ประชาชนให้ทั่วถึง ให้สวัสดิการต่างๆ แก่ประชาชนบ้าง มิใช่เพียงแต่หาผลประโยชน์จากประชาชน เพียงด้านเดียว เทียนวรรณถือว่าเป็นการเอารัดเอาเปรียบมากเกินไป และเพื่อเป็นการแก้ปัญหา ซึ่ง ต่อมาเทียนวรรณก็เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการปกครองการบริหารที่ให้ประชาชนส่วนใหญ่ได้รับรู้ เพื่อมิให้ถูกเอารัดเอาเปรียบ ซึ่งก็คือ ประชาชนมีส่วนเลือกหรือแต่งตั้งข้าราชการขุนนางที่จะมา ปกครองตนเองบ้าง และเทียนวรรณให้ความหมายของคำว่ายุติธรรมว่า ธรรมคือการตั้งอยู่ในที่ชอบ ประกอบธรรม ยุติคือสิ่งสาระ^{๒๗}

^{๒๖} รศ.ดณัย ไชโยธา, การเมืองและการปกครองของไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : โอ เอส ปรีดีติง เฮาส์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๙.

^{๒๗} กุหลาบ สายประดิษฐ์, การเมืองของประชาชน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพบุรุษ, ๒๕๔๘), หน้า ๗.

ดังนั้นยูติธรรมจึงหมายถึง การกระทำใดๆก็ตามของมนุษย์ที่จะต้องผ่านการคิดพิจารณา ด้วยปัญญา ด้วยคุณธรรม ด้วยความสมเหตุสมผลเพราะเท่าที่เทียบวรรณกล่าวมาความอยุติธรรมต่างๆ เกิดขึ้นเพราะความเห็นแก่ตัว การขาดคุณธรรมในใจ มนุษย์นั่นเอง ความยูติธรรมของเทียบวรรณจึงมีความเหมาะสม ความพอดี ความสมเหตุสมผลของผู้กระทำนั้นๆ เมื่อชนชั้นปกครองมีความยูติธรรมอย่างนี้แล้วประเทศชาติบ้านเมืองก็จะมีแต่ความสงบสุข ความเจริญ

๓.๒.๓.๓ อุดมคติทางการเมืองของเทียบวรรณ ด้านพระพุทธศาสนา

ชีวิตของเทียบวรรณส่วนใหญ่มีความผูกพันใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนามาโดยตลอดดังจะเห็นได้จากที่เทียบวรรณได้พยายามถ่ายทอดเรื่องราวที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาลงในหนังสือพิมพ์ทั้งสามและจากเนื้อหาสาระที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ดังกล่าวได้แสดงให้เห็นว่าเทียบวรรณเป็นพระพุทธศาสนิกชนที่ไม่ได้เชื่อหรือศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างมกมายเหมือนชาวบ้านทั่วไปๆไปแต่เทียบวรรณได้พินิจพิเคราะห์ โดยเชื่ออย่างมีวิจารณ์ญาณและมีความเข้าใจในหลักพระธรรมคำสอนอย่างถ่องแท้

เทียบวรรณบวชเป็นสามเณรครั้งแรกเมื่ออายุ ๑๗ ปี อยู่กับพระสังฆราช (สา) เป็นเวลา ๑๓ เดือน แล้วจึงสึกออกมาค้าขายช่วยมารดา และเมื่ออายุครบ ๒๐ ปี เทียบวรรณจึงได้เข้าร่วมกาสาวพัสตร์อีกครั้งหนึ่ง และการบวชครั้งนี้เทียบวรรณมีความตั้งใจจริงโดยเห็นได้จากที่เทียบวรรณได้มอบทรัพย์สินต่างๆ ที่หาได้ให้กับน้องสาวและมารดาหมด โดยมีสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ เป็นพระอุปัชฌาย์ พระสังฆราช (สา) เมื่อครั้งเป็นพระศาสนโสภณ และพระจันทร์โคจรคุณเป็นพระกรรมวาจารย์ โดยเทียบวรรณมีฉายาว่า “วณณาโก” และจำพรรษาอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหาร

การใช้ชีวิตในสมณเพศของเทียบวรรณครั้งนี้ เทียบวรรณสนใจศึกษาหาความรู้ทั้งทางพุทธศาสนา และภาษาอังกฤษอย่างจริงจังตลอดเวลา ๕ ปี นอกจากนี้เทียบวรรณยังได้เอาใจใส่ปฏิบัติธรรม ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับพระธรรมวินัย หลักธรรมคำสอนต่างๆจนแตกฉานและเข้าใจอย่างถ่องแท้ นอกจากนั้นเทียบวรรณยังได้มีโอกาสใกล้ชิดกับนักปราชญ์ที่มีชื่อเสียงหลายท่าน ไม่ว่าจะเป็นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่เทียบวรรณชื่นชมในพระอัจฉริยภาพของพระองค์เป็นอย่างมาก สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ และสมเด็จพระสังฆราช (สา) ซึ่งนับว่าเป็นนักปราชญ์ที่สำคัญในสมัยนั้น เทียบวรรณใช้ชีวิตในสมณเพศเป็นเวลา ๕ ปี จึงได้ออกสึกออกมาใช้ชีวิตฆราวาสดังเช่นเดิม^{๒๘}

^{๒๘} โอม มาฟู, “ปรัชญาการเมืองของเทียบวรรณ,” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๔), หน้า ๒๗-๒๘.

สาเหตุที่เทียนวรรณสึกออกมาใช้ชีวิตเป็นฆราวาสอีกครั้งหนึ่งทั้งๆ ที่ก่อนเทียนวรรณจะบวชเป็นพระภิกษุ นั้นเทียนวรรณได้ตั้งใจที่จะใช้ชีวิตในสมณเพศอย่างจริงจัง โดยสังเกตได้จากการเป็นพระภิกษุ นั้นเทียนวรรณได้ตั้งใจจะใช้ชีวิตในสมณเพศอย่างจริงจัง โดยสังเกตได้จากการที่เทียนวรรณได้สละทรัพย์สินสมบัติต่างๆ ที่หามาได้ให้กับน้องสาวหมดแต่เทียนวรรณบวชได้ ๕ พรรษา เทียนวรรณจึงได้สึกออกมาใช้ชีวิตเป็นฆราวาสอีกครั้งหนึ่งเนื่องจาก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สร้างวัดราชประดิษฐ์เพื่อเป็นวัดและให้พระเถียนมาจำพรรษาอยู่ด้วยนั้น แต่เนื่องจากวัดนี้ตั้งอยู่ใกล้กับวังจึงทำให้เทียนวรรณไม่ยากที่จะจำพรรษาที่วัดจึงแกล้งทำเป็นเสียดสีพระองค์จึงทรงเปลี่ยนชื่อเทียนวรรณจากที่เคยเรียก “เถียน” เป็น “วรรณ” ตามความเชื่อของคนสมัยก่อน

ความเข้าใจในหลักพุทธศาสนาอย่างถ่องแท้ของเทียนวรรณนั้นจะเห็นได้จากการที่เทียนวรรณได้พยายามที่จะถ่ายทอดและนำเสนอผ่านวรรณกรรมไม่ว่าจะเป็นบทความในหนังสือพิมพ์ตุลวิภาคพจนกิจ และบทร้อยกรองในหนังสือศิริพจนภาค เช่นเรื่อง ว่าด้วยศาสนาต่างๆ คุณไม่เสมอกัน โยนิโสมานะสีการะ ว่าด้วยคุณพระพุทเจ้า วิปัสณาภาวะคำ กลอน คำถามคำตอบด้วยศาสนาพุทธ ฯลฯ และนอกจากการที่เทียนวรรณได้นำเสนอผ่านหนังสือพิมพ์แล้วเทียนวรรณได้บันทึกไว้ว่าเมื่อครั้งที่เทียนวรรณถูกจับจำคุกเทียนวรรณได้นำเอาหลักการทำสมาธิมาใช้ ดังตัวอย่าง รัตนร้อยหนึ่งถึงกรรมสร้าง พอมิทางความคิดนิคณิณ ตัวต้องรับพระอาชญาเวลานั้น อย่างสำคัญไม่ควรกล่าวยาว ความ ท่านจำครบบ้าประการประจานซัง เมื่อกำลังเฝ้าพองหนองออกหลาม ถึงสองปีสิบสี่วันไม่ครั้นคร้าม พยายามกรรมฐานญาณปัญญา

จากตัวอย่างวรรณกรรมของเทียนวรรณข้างต้นจะเห็นได้ว่าเทียนวรรณเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีมีได้เชื่อหรือศรัทธาอย่างงมงาย และเทียนวรรณได้เข้าสู่สมณเพศในธรรมยุติกาย ซึ่งเป็นสงฆ์นิกาย ซึ่งเป็นสงฆ์นิกายใหม่ที่เกิดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งก่อตั้งโดยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งผนวช ดังนั้นการที่เทียนวรรณได้มีโอกาสรับรู้หลักธรรมคำสั่งสอนและหลักปฏิบัติของคณะสงฆ์ทั้งสองนิกายคือ ธรรมยุติกนิกายและมหานิกายนั้นทำให้เทียนวรรณได้เห็นถึงข้อแตกต่างของคณะสงฆ์ดังกล่าว และได้้นำเอาหลักการที่แตกต่างกันมาพิจารณาและปรับใช้ได้อย่างเหมาะสม

เทียนวรรณในฐานะนักศึกษา

การศึกษาหาความรู้ของเทียนวรรณนั้นมิได้เป็นการศึกษามาจากสำนักการศึกษาที่มีชื่อเสียงของประเทศแต่ประการใด เทียนวรรณได้ศึกษาด้วยตนเองและมีโอกาสใกล้ชิดกับนักปราชญ์ที่มีชื่อเสียงของไทยหลายท่าน เช่น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งที่พระองค์ทรงผนวชและจำพรรษาที่วัดบวรนิเวศ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ และสมเด็จพระสังฆราช (สา) ซึ่งมีศักดิ์เป็นลุงของเทียนวรรณ การศึกษาของเทียนวรรณเมื่อครั้งที่ยังเป็นเด็กนั้นเทียนวรรณได้เรียนการเขียน การอ่านภาษาไทยกับพระมหาพุ่ม เมื่อครั้งที่พระมหาพุ่มจำพรรษาที่

วัดเชตุพน และเมื่อพระมหาพุ่มสีกเทียนวรรณจึงไม่ได้เรียนต่อ แต่เทียนวรรณก็สามารถอ่านออกเขียนได้เป็นอย่างดี

เทียนวรรณเป็นนักศึกษาที่ให้ความสำคัญในการอ่านมาก ดังจะเห็นได้จากการที่ได้พยายามอ่านหนังสือทั้งที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ภูมิศาสตร์ วรรณคดี พงศาวดารต่างๆ และจากการอ่านนี้เองที่เทียนวรรณได้นำมาเป่าข้อมูลในการเสนอผลงานในหนังสือพิมพ์อีกส่วนหนึ่ง นอกเหนือจากประสบการณ์จริงที่เทียนวรรณได้รับเมื่อครั้งที่เดินทางไปค้าขายยังที่ต่างๆ

ความเป็นนักอ่านของเทียนวรรณคือการอ่านด้วยความมีวิจารณญาณอ่านด้วยความพิจารณาครอบงำว่าเรื่องที่อ่านนั้นเป็นเรื่องจริงควรที่จะเชื่อถือได้หรือไม่นอกจากนั้นเทียนวรรณก็ไม่ได้ละทิ้งการอ่านหนังสือ โดยเทียนวรรณได้ใช้เวลาที่อยู่นั้นในคุกอยู่ศึกษาหาความรู้และจดบันทึกเรื่องราวที่อ่านโดยมิได้ทิ้งเวลาให้สูญเปล่า

นอกจากการที่เทียนวรรณได้ศึกษาหาความรู้ในเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากฎหมายหรือวรรณคดีต่างๆ แล้วเทียนวรรณยังใช้เวลาส่วนหนึ่งในการศึกษาภาษาอังกฤษซึ่งเป็นภาษาที่เทียนวรรณให้ความสำคัญอีกภาษาหนึ่งนอกเหนือจากภาษาไทย และบาลีสันสกฤตสังเกตได้จากการที่เทียนวรรณได้ใช้ภาษาอังกฤษทับศัพท์เป็นจำนวนมากในวรรณกรรมต่างๆ ถึงแม้ว่าศัพท์ภาษาอังกฤษบางคำของเทียนวรรณจะออกเสียงเป็นสำเนียงไทย เช่นคำว่า โมติบเปาเวอร์ แมกคาซิน เอติเตอร์ เป็นต้น ก็ตามที่แต่ก็เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นผู้ที่สนใจในการศึกษาภาษาอังกฤษและวิทยาการของตะวันตก

จากการที่เทียนวรรณเป็นศึกษาที่ได้ศึกษาด้วยตนเอง และการใช้ชีวิตเป็นนักการศึกษาตลอดชีวิตของเทียนวรรณนั้นน่าจะเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความเอาใจใส่ การเห็นความสำคัญของการศึกษาของเทียนวรรณได้อย่างชัดเจน และเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความสนใจใฝ่หาความรู้ของเทียนวรรณผู้ซึ่งเป็นเพียงสามัญชนและไม่ได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนจากโรงเรียนหรือสำนักการศึกษาที่มีชื่อเสียงแต่อย่างไร เทียนวรรณก็ยังคงปฏิบัติตนเป็นนักศึกษาที่แท้จริงและได้นำเอาผลการศึกษาออกมาเผยแพร่ ด้วยความเป็นห่วงเป็นใยประชาชนที่ขาดโอกาสทางการศึกษาโดยการจัดทำหนังสือพิมพ์เผยแพร่ความรู้ ความคิดเกี่ยวกับบ้านเมืองดังที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ทั้งสามของเทียนวรรณ^{๒๙}

เทียนวรรณในฐานะนักวิจารณ์

นอกจากเทียนวรรณจะเป็นคนที่ชอบอ่านหนังสือและสังเกตเหตุการณ์รอบตัวแล้วเทียนวรรณยังสามารถที่จะวิเคราะห์วิจารณ์สิ่งที่พบเห็นเหล่านั้นได้เป็นอย่างดี เทียนวรรณได้วิจารณ์สภาพ

^{๒๙} โอม มาฟู, “ปรัชญาการเมืองของเทียนวรรณ,” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๔), หน้า ๒๐-๒๑.

สังคมไทยในสมัยไว้ได้อย่างน่าสนใจและเป็นการแสดงให้เห็นว่าสังคมในสมัยก่อนมีสภาพเป็นอย่างไรในอีกแง่มุมหนึ่งนอกจากการอ่านหลักฐานทางประวัติศาสตร์หรือพงศาวดารทั่วไป

สภาพสังคมที่เทียนวรรณได้วิจารณ์เอาไว้หน้านั้นน่าจะเป็นอีกมุมมองหนึ่งที่น่าสนใจเนื่องจากเป็นภาพสะท้อนจากประชาชนที่อยู่ภายใต้สภาพสังคมเหล่านั้น เพราะส่วนใหญ่คนรุ่นหลังจะรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพบ้านเมืองในสมัยก่อนนั้นจากพงศาวดารที่เป็นมุมมองของชนชั้นสูงหรือชนชั้นเจ้านายที่ได้มีการบันทึกเอาไว้ แต่งานวิจารณ์สังคมของเทียนวรรณเป็นมุมมองของประชาชนที่อยู่ภายใต้การปกครองของชนชั้นเจ้านายเหล่านั้น เพราะฉะนั้นมุมมองที่ปรากฏจึงมีความแปลกแตกต่างกันในบางประเด็นที่คนสองชนชั้นมองเห็นและเชื่อในสิ่งนั้นๆ

การวิพากษ์วิจารณ์สภาพสังคมของเทียนวรรณจะเห็นได้ว่าเทียนวรรณไม่ได้เพียงแค่วิจารณ์สภาพสังคมเพียงอย่างเดียวแต่เทียนวรรณเองยังได้พยายามสะท้อนให้เห็นความคิดความรู้ที่มีต่อสังคมขณะนั้น ซึ่งจะทำให้ผู้อ่านงานของเทียนวรรณได้เห็นสภาพสังคมที่ปรากฏในสมัยก่อนอีกแง่มุมเช่น เทียนวรรณได้สะท้อนให้เห็นลักษณะนิสัยของคนไทยบางกลุ่มที่นิยมความหรูหราแบบตะวันตก หรือแม้แต่การใช้รถยนต์ซึ่งในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๕ นั้นได้มีการสั่งนำเข้ารถยนต์ของคนชั้นสูงและชนชั้นเจ้านายเป็นต้น

จากการเห็นที่เทียนวรรณเป็นผู้ที่มีความสามารถในการวิจารณ์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการวิพากษ์วิจารณ์สภาพสังคม หรือการวิจารณ์วรรณคดีนั้นเทียนวรรณได้พิจารณาเรื่องราวที่วิจารณ์เรื่องราวที่วิจารณ์ก่อนนำเสนอบทวิจารณ์เสมอ ซึ่งจากลักษณะดังกล่าวจึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสามารถของเทียนวรรณในฐานะนักวิจารณ์ได้เป็นอย่างดี

เทียนวรรณในฐานะนักกฎหมายและทนายความ

เทียนวรรณสนใจเรื่องกฎหมายและได้พยายามศึกษาหาความรู้จากจากผู้รู้ทางกฎหมายและจากการศึกษาหาความรู้จากหนังสือด้วยตนเอง เทียนวรรณพยายามศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับกฎหมายมาโดยตลอด จนทำให้เทียนวรรณเปิดได้ก่อตั้งสำนักงานทนายความคือ “ออฟฟิศอรรถนุกูล” ที่ถนนตระนาว โดยเทียนวรรณเปิดบริการให้คำแนะนำละเขียนคำร้องต่างๆ สำหรับประชาชนทั่วไปๆ

การที่เทียนวรรณสามารถให้คำแนะนำและเขียนคำร้องต่างๆ ได้นั้นเนื่องจากเทียนวรรณเคยเห็นวิธีการตัดสินใจคดีความตัดสินในศาลมาก่อนและเทียนวรรณเป็นผู้ที่ให้ความสำคัญกับตัวบทกฎหมายพร้อมกันนั้นเทียนวรรณยังสนใจใฝ่รู้ศึกษาจากผู้รู้เรื่องกฎหมาย วิธีพิจารณาคดีความต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นพระองค์เจ้าเจ็กนพวงศ์ หลวงพระยาไกรสี (เปล่ง) และอีกหลายๆท่านที่ได้ให้คำแนะนำซึ่งลักษณะดังกล่าวทำให้เทียนวรรณเป็นผู้ที่มีความรู้ทางด้านกฎหมายอีกคนหนึ่งในยุคสมัยนั้นถึงแม้ว่าเทียนวรรณจะไม่ได้ศึกษาเกี่ยวกับกฎหมายโดยตรง แต่จากการที่เห็นเทียนวรรณได้เขียนบท

วิจารณ์เกี่ยวกับในการตัดสินคดีความในศาล และระบบยุติธรรมของไทยในสมัยนั้นทำให้เห็นว่าเทียนวรรณเป็นผู้ที่มีความรู้ทางการศาลและกฎหมายพอสมควร

ผลจากการที่เทียนวรรณได้ดำรงตนเป็นนักกฎหมายและทนายความนั้นทำให้เทียนวรรณถูกจำคุกเป็นเวลานาน ๑๖ ปี ๗ เดือน ซึ่งสาเหตุของการถูกจับจำคุกนั้นเกิดจากการกลั่นแกล้งของขุนนางชั้นผู้ใหญ่บางคนที่ไม่พอใจเทียนวรรณ เพราะว่าเทียนวรรณเกิดจากการกลั่นแกล้งของขุนนางชั้นผู้ใหญ่บางคนที่ไม่พอใจเทียนวรรณ เพราะว่าเทียนวรรณได้ทำตัวเป็นผู้นิยมตะวันตกโดยการแต่งกายตามฝรั่ง เริ่มไว้หนวดไว้เคราและตัดผมตามฝรั่ง เริ่มพูดจารุนแรง เรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย เพราะเทียนวรรณมีโอกาสได้พบเห็นบ้านเมืองในด้านต่างๆไม่ว่าจะเป็นบ้านเมืองของเราเองและบ้านเมืองต่างชาติเมื่อครั้งที่ เทียนวรรณได้เดินทางไปค้าขายโดยเรือ เทียนวรรณจึงนำประสบการณ์ด้านต่างๆ มาวิพากษ์วิจารณ์สังคมไทยในขณะนั้นไม่ว่าจะเป็นเรื่องของประเพณีบางอย่าง หรือแม้แต่ตัวบทกฎหมาย

จากการที่เทียนวรรณได้ทำหน้าที่เป็นนักกฎหมายและทนายความนี้เองจึงทำให้เทียนวรรณต้องถูกจำกัดเสรีภาพและเป็นช่วงเวลาที่ได้รับความทรมานมาก ระหว่างจำคุกเทียนวรรณได้ป่วยหนักเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๙ (ร.ศ.๑๑๕) จนถึงขั้นไปนอนรักษาโรงพยาบาลและในขณะที่เทียนวรรณถูกจำคุกนั้นก็ได้มีขุนนางชั้นผู้ใหญ่บางคนที่ไม่พอใจใคร่เทียนวรรณคอยให้ความช่วยเหลือเช่น ขุนหลวงพระยาไกรศรี (เปล่ง) และคุณหญิงทองคำ ไกรศรี จนกระทั่งเทียนวรรณได้รับการปลดปล่อยเป็นอิสระภาพเมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๒ (ร.ศ.๑๑๗) หลังจากถูกจองจำมาเป็นเวลานานระยะเวลา ๑๖ ปี ๗ เดือน

เทียนวรรณในฐานะนักหนังสือพิมพ์

บทบาทของเทียนวรรณที่คนทั่วไปรู้จักกันดีคือการเป็นนักหนังสือพิมพ์ที่มีลักษณะเด่นและแตกต่างไปจากหนังสือในสมัยนั้น ช่วงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) เป็นยุคสมัยที่มีการตื่นตัวในเรื่องของการทำหนังสือพิมพ์หลังจากที่หมอบรัดเลย์ได้ออกหนังสือพิมพ์เป็นฉบับแรก แต่อย่างไรก็ตามหนังสือพิมพ์ของไทยในยุคแรกนั้นจะเป็นลักษณะของข่าวประกาศของทางราชการ ข้างต่างประเทศ หรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นและโฆษณาส่วนหนังสือพิมพ์ที่เป็นลักษณะการแสดงความคิดเห็นหรือลักษณะการวิเคราะห์วิจารณ์ทั่วไปนั้นยังไม่ปรากฏแพร่หลายมากนัก

หนังสือพิมพ์ของเทียนวรรณโดยเฉพาะ หนังสือตุลวิภาคพจนกิจ เป็นหนังสือพิมพ์เริ่มแรกออกเป็นรายปักษ์ แต่หลังจากนั้นไม่นาน จึงเริ่มเปลี่ยนแปลงเป็นมารายสัปดาห์เป็นหนังสือพิมพ์ที่ได้แสดงความคิดเห็นและวิพากษ์วิจารณ์เป็นส่วนใหญ่ เมื่อเปรียบเทียบกับปัจจุบันน่าจะจัดกลุ่มเป็นหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ที่มีลักษณะของการวิเคราะห์สถานการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นหรือการวิเคราะห์ข่าว เช่น หนังสือพิมพ์เดอะเนชั่นสุดสัปดาห์หรือมติชนสุดสัปดาห์โดยเนื้อหาสาระที่ปรากฏนั้นเป็น

เรื่องราวของการวิพากษ์วิจารณ์สภาพสังคมในยุคสมัยนั้นไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเมือง การปกครอง ศาสนา และประเพณีวัฒนธรรมของไทย

เทียนวรรณเริ่มทำหนังสือพิมพ์หลังจากการปลดปล่อยให้เป็นอิสระ ๓ ปี โดยมีขุนนางชั้นนางชั้นผู้ใหญ่บางคนให้ความช่วยเหลือทางการเงินอาทิ หลวงพระยาไกรศรี(เปล่ง) โดยเริ่มแรกเทียนวรรณได้ออกหนังสือพิมพ์ตุลวิภาคพจนกิจ ต่อมาจึงออกหนังสือพิมพ์ศิริพจนภาค และหนังสือบำรุงนารีตามลำดับ

บทบาทการเป็นนักหนังสือพิมพ์ของเทียนวรรณนั้นปัจจุบันได้มรชินกวีวิชาการหลายท่านได้กล่าวชื่นชม และเห็นว่าหนังสือพิมพ์ของเทียนวรรณเป็นหนังสือที่มีความแปลกแตกต่างจากหนังสือที่ถือกำเนิดในยุคสมัยเดียวกัน อาทิ สงบ สุริยินทร์ ชัยอนันต์ สมุทวณิช เปลื้อง ณ นคร หรือ สุกัญญา ตีรวนิช ซึ่งต่างก็กล่าวถึงเทียนวรรณในฐานะที่เป็นนักหนังสือพิมพ์ที่มีชื่อเสียงอีกท่านหนึ่งในยุคสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

อุดมคติทางการเมืองที่ว่าเทียนวรรณเสนอความคิดแนวปรัชญาการเมืองแบบประชาธิปไตย

ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่าในสมัยของเทียนวรรณ เป็นระยะที่อารยธรรมทางตะวันตกกำลังแพร่ขยายเข้ามามีอิทธิพลในสังคมอย่างมาก ในด้านการเมืองการปกครองเรารู้จักกับ “ระบบประชาธิปไตย” ซึ่งนับว่าเป็นรูปการปกครองที่ใหม่ในสมัยนั้น เทียนวรรณก็เป็นสามัญชนอีกคนหนึ่งที่มีความสนใจทางการเมืองมีจิตสำนึกทางการเมืองสูง และได้รับอิทธิพลความคิดความเชื่อทางแบบตะวันตกอยู่มาก ไม่ว่าทางด้านสังคมความเป็นอยู่ทั่วไป และด้านแนวคิดทางการเมืองการปกครองก็เช่นกัน ซึ่งลักษณะแนวความคิดทางการเมืองของเทียนวรรณถือได้ว่า สะท้อนให้เห็นถึงความคิดแบบประชาธิปไตย โดยจะเห็นได้ชัดเจนจากงานเขียนของเทียนวรรณในหลายหัวข้อที่ได้ยกตัวอย่างมาแล้วแสดงให้เห็นว่าเทียนวรรณยอมรับในความสามารถของมนุษย์แต่ละคน ยอมรับในความเป็นไปในสังคมนั้นขึ้นอยู่กับมนุษย์ เป็นสำคัญ ฉะนั้นการที่จะปล่อยหรือ รอคอยในสังคมบ้านเมืองขึ้นเอง เช่น กฎการวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตนั้นย่อมเป็นไปไม่ได้ จำเป็นที่มนุษย์ซึ่งต่างก็เป็นสมาชิกที่มีความสำคัญในสังคมจะต้องช่วยกันคิดพัฒนา และการที่จะพัฒนาสังคมและการเมืองก็จำเป็นต้องมีการรื้อถอนหรือจะปรับปรุง เปลี่ยนแปลงสภาพบางสิ่งบางอย่างในสังคมเดิมเสียก่อน และในขณะเดียวกันนำเอาสิ่งที่เห็นว่าดีหรือเหมาะสมกว่าเข้ามาใช้ ดังนั้น มนุษย์ทุกคนจึงมีสิทธิเสรีภาพในการเสนอความคิด แนวทางต่างๆ ที่เห็นว่าดี ดังเช่น เทียนวรรณกระทำแบบอย่างแล้ว เทียนวรรณยังเรียกร้องสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาพและความยุติธรรม เช่น การเรียกร้องให้เลิกทาส

เลิกการใช้อำนาจกดขี่ข่มเหงกัน อย่าให้ดูถูกดูหมิ่นเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเป็นต้น ซึ่งแนวคิดเหล่านี้ล้วนเป็นพื้นฐานสำคัญของแนวคิดในแบบประชาธิปไตยทั้งสิ้น^{๓๐}

แนวคิดที่สำคัญอีกประการหนึ่งของเทียนวรรณที่แสดงถึงความเป็นประชาธิปไตย ก็คือการเสนอเรียกร้องให้มีการจัดตั้ง “รัฐสภา” ขึ้นในระบบการปกครองของไทย ซึ่งเทียนวรรณกล่าวว่า ได้คิดถึงเรื่องนี้การชำนานแล้ว ตั้งแต่อายุได้ ๓๐ ปี ดังที่เทียนวรรณกล่าวไว้

“จะตั้งปาลิเมนอะอนุญาตให้มีหัวหน้าราษฎรมาพูดธุระชี้แจงของตนแก่รัฐบาลได้. ในข้อที่มีคุณและมีโทษทางความเจริญแลไม่เจริญนั้นๆ ได้ตามเวลาที่กำหนดอนุญาตไว้... ในความฝันที่เราฝันมานี้, ในขั้นต้นจะขอเลือกผู้ที่มีสติปัญญาเป็นขั้นแรก คราวแรกที่เริ่มจัด, ให้ประจำการในกระทรวงทุกอย่างในก่อนกว่าจะได้ดำเนินเป็นปรกติเรียบร้อยได้”

๓.๒.๓.๔ รัฐและอำนาจหน้าที่ของรัฐ

รัฐในความหมายของเทียนวรรณนั้นก็คือ ประเทศหรือบ้านเมืองซึ่งต้องประกอบด้วยชนผู้ปกครองซึ่งก็คือ พระมหากษัตริย์และขุนนางข้าราชการ และชนชั้นผู้ปกครอง ซึ่งก็คือประชาชนซึ่งทั้งหมดจะต้องมีสติปัญญาความรู้ และอีกประการหนึ่งก็คือ ทรัพย์สินสมบัติ ดังที่เทียนวรรณได้กล่าวไว้ “บ้านเมืองที่มีกำลังใหญ่นั้นๆ เพราะมีกำลัง ๓ ประการบริบูรณ์ไม่บกพร่อง คือ

๑. มีปัญญาและวิชาความรู้มากทั้งกันทั้งเจ้านาย ขุนนาง และราษฎรพลเมืองเป็นพื้นฐานไม่ใช่ดอกดวง

๒. มีโภคทรัพย์สมบัติมาก และมีบ่อเกิดคืออากระที่เกิตแห่งทรัพย์ที่เป็นเองแลที่เกิดด้วยปัญญาและวิชาความรู้ด้วยกำลังกายของรัฐบาลและพลเมืองราษฎร

๓. มีราษฎรพลเมืองมาก ทั้งได้ฝึกหัดรู้ชำนาญในการกระบวนศึกแทบทั่วกัน แต่ในเวลาเมื่อเล่าเรียนรู้หนังสือมาแล้วเป็นพื้นฐานมนบ้านเมืองนั้น จึงรวมกำลังเป็น ๓ ประการนั้น

๔.เมื่อจะกล่าวความแต่ย่อๆ ให้เข้าใจง่ายก็กล่าวว่า ๑ ปัญญา ๒ทรัพย์บ่อที่เกิดทรัพย์ ๓ มีทหารและพลเมืองมากเท่านั้นและเรียกว่า กำลัง ๓ ประการของบ้านเมือง

ดังนั้นรัฐของเทียนวรรณก็คือ บ้านเมือง รัฐจะเจริญมั่นคงได้จะต้องมีกำลังใหญ่ หรือสิ่งจำเป็น ๓ ประการ ก็คือ ปัญญาวิชาความรู้ ซึ่งในที่นี้เทียนวรรณ หมายถึงพระมหากษัตริย์ ขุนนางข้าราชการ และประชาชนจะต้องมีวิชาความรู้ ความสามารถในการปฏิบัติตามหน้าที่ของตัวเองอย่างถูกต้องและสัมพันธ์กัน

ประการที่สองก็คือ ทรัพย์สินหรือทรัพย์สมบัติ ซึ่งในที่นี้หมายความว่า ทรัพยากรธรรมชาติในประเทศ ผลผลิตต่างๆจะต้องอุดมสมบูรณ์สาธารณบำรุงหรือเลี้ยงชีพต่อ

^{๓๐} โอม มาฟู, “ปรัชญาการเมืองของเทียนวรรณ,” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๔), หน้า ๔๑-๔๒.

ประชากรในรัฐได้อย่างเหลือเฟือ และประการสุดท้ายก็คือ การมีทหารและประชาชนมาก ทั้ง ๓ ประการจะต้องมีความสัมพันธ์และอยู่ในพื้นฐานหนึ่งก็คือ ความสามัคคี

รัฐในความหมายของเทียนวรณ ก็คือ ประเทศชาติบ้านเมือง และเมืองค้ประกอบคือ

๑. ขนชั้นปกครอง ซึ่งประกอบด้วย พระมหากษัตริย์ และขุนนางข้าราชการ ซึ่งจะต้องมีสติปัญญาดี วิชาการความรู้มาก สามารถบริหารประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒. ทหารและพลเมืองมาก นั่นก็คือ จะต้องมืพลเมืองมากมาย และมีอาณาภาพ คือ ต้องได้เป็นผู้มีปัญญา และมีวิชาความรู้ในการทำมาหากิน

๓. ทรัพย์สมบัติ ซึ่งมีหมายความว่าไปถึง ทรัพยากรธรรมชาติ นั่นก็คือจะต้องมีอาณาเขตประเทศที่กว้างใหญ่ไพศาล เพียงพอต่อการทำมาหากินของประชาชน

๔. ความสามัคคี นั่นก็คือ ประชากรในรัฐทั้งหมดซึ่งก็คือพระมหากษัตริย์ ขุนนางข้าราชการ และประชาชนจะต้องมีความสามัคคีกันแล้ว ประเทศชาติหรือรัฐก็จะมีความเป็นปึกแผ่น มีความเจริญก้าวหน้าตลอดไป

ส่วนคำว่ารัฐบาลนั้น เทียนวรณ และขุนนางข้าราชการ ซึ่งเทียนวรณถือว่ามืหน้าที่บริหารแผ่นดิน ดูแลทุกข์สุขของชนชั้นผู้ปกครอง เทียนวรณมองรัฐหรือประเทศ จากมุมมองที่มีพระพุทธศาสนาเป็นกรอบกำหนดนั้น คือ มองสิ่งหนึ่งสิ่งใดในลักษณะที่ดำรงอยู่ได้ เพราะมืปัจจัยหรือองค์ประกอบมารวมเข้ากันแล้วสมมุติเรียกให้มืชื่อนั้นอย่างนั้น ในกรณีของรัฐก็เช่นเดียวกับสิ่งอื่น ๆ นั้น คือ รัฐ ประกอบด้วย ประชากร ทรัพยากรต่างๆ บนแผ่นดิน และความรู้ความสามารถของประชากร ถ้าขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปเสียก็ไม่สามารถคงความเป็นรัฐอยู่ได้เมื่อสภาพของรัฐมีลักษณะเป็นองค์รวมแห่งปัจจัยประกอบการพิจารณา การเกิดขึ้นและความเป็นไปแห่งรัฐ จึงต้องศึกษาทำความเข้าใจผ่านองค์ประกอบเหล่านั้น ปัญหาทางแนวความคิดทางการเมือง เช่นว่า รัฐคืออะไร เกิดขึ้นได้อย่างไร และจะอธิบายความหมายแห่งปรากฏการณ์ต่างๆทางการเมืองได้อย่างไร ก็สามารถหาคำตอบจากแนวความคิดของเทียนวรณได้จากทัศนะต่างๆที่กล่าวไว้แล้ว แม้เทียนวรณมิได้หาคำตอบต่อปัญหาทางปรัชญาการเมืองไว้โดยตรง แต่ทัศนะต่างๆที่เทียนวรณแสดงไว้อย่อมมีนัยแห่งคำตอบต่อปัญหาเหล่านั้นได้

การกำเนิดของรัฐ

จากการที่กล่าวถึงส่วนประกอบของรัฐ คือจะต้องประกอบด้วย ประชากร ทรัพยากรและปัญญาความรู้นั้น ทำให้มองเห็นว่า รัฐตามความหมายเทียนวรณนั้น จะต้องเกิดจากประชากรหรือคนส่วนใหญ่ถึงแม้ว่า เทียนวรณจะมีได้กล่าวโดยละเอียดว่าเกิดมาได้อย่างไร และย้งต้องเกิดจากประชากรที่มีคุณภาพ คือต้องมีปัญญาความรู้อีกด้วย ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับแนวความคิดของนักปรัชญาตะวันตกแล้ว จึงมีแนวความคิดของอริสโตเติล คือ มืได้กล่าวถึงว่าบ่เกิดแห่งรัฐคืออะไร แต่จะบอกถึงส่วนประกอบของรัฐว่า รัฐจะเลี้ยงตัวเองได้นั้น จะต้องมือาณาเขตที่กว้างขวางพอ และต้อง

มีพลเมืองมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งทหาร แต่เมื่อวิเคราะห์ดูแล้วก็คือรัฐเกิดจากประชาชนส่วนใหญ่ นั่นเองมิได้มีใครเป็นผู้สร้างขึ้นเองแม้แต่พระเจ้า ถ้ามองจากคำกล่าวนี้ของเทียนวรณ ดังนั้น รัฐก็ควรเกิดจากประชาชนดังจะเห็นว่า เทียนวรณเรียกร้องให้มีการเลือกผู้แทนเข้าไปร่วมบริหารประเทศ จุดมุ่งหมาย จึงเพื่อประชาชนส่วนใหญ่เช่นกัน จะเห็นได้ว่า แนวความคิดเรื่องการกำเนิดของรัฐในทัศนะคติของเทียนวรณนั้น เป็นแนวคิดที่ได้มาจากพระพุทธศาสนา ที่ถือว่ารัฐเกิดจากมหาชนสมมติ แม้เทียนวรณจะมีได้กล่าวถึงที่มาแห่งความคิดของท่านเองไว้ แต่ทัศนะคติท่านตั้งอยู่บนหลักความเชื่อตามทฤษฎีมหาชนสมมติดังกล่าว

จุดมุ่งหมายและอำนาจหน้าที่ของรัฐ

เมื่อรัฐเกิดจากประชากรส่วนใหญ่ที่มีคุณภาพ มีความรู้ ดังนั้นความเป็นรัฐดำรงอยู่เพื่อประชาชนส่วนใหญ่ มิใช่เพื่อชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เทียนวรณจึงกล่าวเสนอว่า รัฐควรส่งเสริมให้ประชาชนส่วนใหญ่ได้รับการศึกษา รัฐจะต้องให้ความยุติธรรมแก่ประชาชนทุกคน รัฐจะต้องให้ความปลอดภัยแก่ประชาชน เพราะรัฐเกิดขึ้นได้ ตั้งอยู่ได้ก็เพราะประชาชนเป็นผู้เกื้อหนุน ถ้าขาดประชาชน รัฐก็อยู่ไม่ได้จึงเป็นหน้าที่ของรัฐจะต้องให้ความสุขแก่ประชาชนทั้งกายและใจ เพราะเทียนวรณเห็นว่า รากฐานและที่มาอันสำคัญของการปกครอง ไม่ได้อยู่ที่องค์พระมหากษัตริย์หรือขุนนาง หากอยู่ที่ราษฎรซึ่งเขาเรียกว่า เป็น “สายโลหิตของแผ่นดิน” และเทียนวรณก็ได้กล่าวเสมอว่า มีพระมหากษัตริย์พระองค์เดียวมิได้ มีขุนนาง ข้าราชการกลุ่มเดียวมิได้จะต้องมีประชาชนส่วนใหญ่คอยเกื้อหนุนด้วย สถาบันต่างๆจึงจะอยู่ได้ จากแนวคิดของเทียนวรณนี้แสดงให้เห็นว่า ไม่ว่าจะปกครองในรูปแบบใด ลักษณะใด จุดมุ่งหมายของรัฐจะต้องเพื่อประชาชนทั้งสิ้นแต่เพื่อให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายนี้อย่างแท้จริง ผู้บริหารจะต้องรับรู้ปัญหาของประชาชนอย่างแท้จริงจึงจะแก้ปัญหาที่ถูกต้อง เพื่อความเป็นอยู่ของประชาชนที่ดี และประชาชนก็ควรจะได้รับสิทธิต่างๆ อย่างเท่าเทียมกัน เพราะเทียนวรณเห็นว่า บ้านเมืองใดก็ตามที่ขาดความยุติธรรม ไม่มีความเท่าเทียมกันแล้ว ความสุขจะเกิดขึ้นไม่ได้ ภายใต้อิทธิพลที่ว่า เพื่อความเจริญของประเทศ^{๓๑}

สามารถกล่าวสรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายแห่งรัฐ คือประโยชน์สุขของประชาชน รัฐเกิดขึ้นด้วยความปรารถนาประโยชน์สุขร่วมกันแห่งประชาชนของรัฐ และรัฐจะต้องดำเนินกิจกรรมต่างๆเพื่อจุดมุ่งหมายคือ ประโยชน์สุขของประชาชน นี้คือ อำนาจหน้าที่แห่งรัฐที่จะต้องแสวงหาวิธีการและควรปฏิบัติการเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายนั้น

^{๓๑} โอม มาฟู, “ปรัชญาการเมืองของเทียนวรณ,” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๔), หน้า ๒๖-๒๗.

๓.๒.๓.๕ กฎหมาย

ในส่วนของกฎหมายนั้น เทียนวรรณก็ได้กล่าวไว้เช่นกันว่า อำนาจของกฎหมายนั้น ควรจะมาจากไหน ใครเป็นผู้บัญญัติขึ้น และมีกฎหมายเพื่อใคร ซึ่งจะได้กล่าวโดยละเอียดดังนี้

๑. ความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายและศีลธรรม ในแนวคิดของเทียนวรรณ

ประเทศไทยได้รับอิทธิพลมาจากลัทธิพราหมณ์และพุทธปรัชญา ซึ่งได้รับหลักทั้งของพราหมณ์และพุทธศาสนามาใช้ในการปกครองประเทศ ไม่ว่าจะเป็นบทบาทหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ หรือของประชาชน ฉะนั้นกฎหมายกับศีลธรรมจึงมีความสัมพันธ์กันกฎหมายที่ออกมาจึงอ้างอิงกับศีลธรรมอยู่เสมอ ไม่ว่าในยุคสมัยใด และในความคิดของเทียนวรรณก็เหมือนกัน ฉะนั้นกฎหมายที่ออกมาในความคิดของเทียนวรรณจึงเน้นหลักทางพุทธปรัชญาอยู่มากมายเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ทุกคนโดยทั่วไป “ความดีในสันดานของบุคคล ๕ อย่าง คือ ๑. ความสุจริต ๒. ความซื่อสัตย์ ๓. ความกตัญญู ๔. ความเมตตา ๕. ความอดทน” เหล่านี้ล้วนได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาทั้งสิ้น หรือแม้แต่สิทธิและหน้าที่ของบุคคลแต่ละชนชั้น ไม่ว่าจะเป็นทศพิธราชธรรมของพระมหากษัตริย์ คุณสมบัติที่ดีของเจ้านาย ขุนนาง ข้าราชการ หรือแม้แต่หลักการในการประพฤติปฏิบัติของประชาชนทั่วไปก็ตาม เทียนวรรณล้วนนำมาจากพระพุทธศาสนา มาใช้ปฏิบัติแทบทั้งสิ้น และในส่วนของกฎหมายก็เหมือนเดิม เทียนวรรณก็นำมาจากกฎหมายศีลธรรมทั้งสิ้น และนำหลักการของพระพุทธศาสนามาใช้เช่นนั้น ไม่ว่าจะเป็นการเรียกร้องให้ออกกฎหมายให้ผู้ขาย มีภรรยาคนเดียว ห้ามมิให้มีบ่อนเบี้ยการพนัน ห้ามมิให้มีการสูบบุหรี่ เหล่านี้ล้วนได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น แม้ว่าเทียนวรรณจะได้รับความรู้จากตะวันตกบ้างก็ตามอิทธิพลส่วนใหญ่ก็ได้จากพระพุทธศาสนานั่นเอง ประกอบกับเทียนวรรณเป็นผู้มีความรู้เรื่องกฎหมายดีคนหนึ่งในสมัยนั้น จึงพยายามชี้ให้เห็นหลักศีลธรรมที่ถูกต้อง พร้อมทั้งแก้ไขกฎหมายให้สอดคล้องกันเช่นค่านิยมที่ล้าหลัง เช่น ชอบมีภรรยามาก ชอบเล่นการพนัน ชอบรับสินบน เหล่านี้ เทียนวรรณพยายามชี้ให้เห็นข้อเท็จจริงโดยใช้พระพุทธศาสนาอ้างอิงให้เห็นชัดเจน พร้อมทั้งเสนอให้มีกฎหมายยกเลิก โดยเทียนวรรณเห็นว่า ชายหญิงควรมีสิทธิเท่าเทียมกัน ควรมีกฎหมายให้มีภรรยาคนเดียว และเลิกบ่อนเบี้ย การพนันห้ามรับสินบนเข้ากับคนผิด ห้ามกดขี่ข่มเหงตนเอง เพราะเทียนวรรณกล่าวอยู่เสมอว่า ประเทศจะเจริญได้ก็ต่อเมื่อมีการปรับปรุงประเพณีที่ล้าสมัย และปรับปรุงกฎหมายให้สอดคล้องและถูกต้อง ฉะนั้นแม้ว่าเทียนวรรณจะเสนอให้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงทางด้านต่างๆให้ทันสมัยแบบอย่างทางด้านตะวันตกและในส่วนของกฎหมายกฎหมายศีลธรรม ค่านิยมต่าง ๆ นั้นเทียนวรรณล้วนรับมาจากพุทธปรัชญาเป็นส่วนใหญ่ เพื่อให้สอดคล้องกันและพัฒนาคุณค่าของตนเองให้ดียิ่งขึ้น^{๓๒}

^{๓๒} โอม มาฟู, “ปรัชญาการเมืองของเทียนวรรณ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๔), หน้า ๓๘.

๒. อำนาจกฎหมาย

เทียนวรรณกล่าวว่า กฎหมายเกิดจากพระมหากษัตริย์ที่ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรมอย่างแท้จริง กับขุนนางที่มีปัญญาและคุณธรรมสูงที่ยอมรับของประชาชนทั่วไป ซึ่งต่อมาเทียนวรรณได้เรียกร้องให้มีการคัดเลือกขุนนางข้าราชการ โดยให้ประชาชนเป็นผู้เลือกเข้าไปเป็นผู้สร้างขึ้น ซึ่งอำนาจของกฎหมายนั้น ก็คือ อำนาจในการลงโทษโดยเทียนวรรณก็ยังเห็นว่าอำนาจการลงโทษสูงสุดก็ควรจะเป็นของพระมหากษัตริย์ ซึ่งย้ำเสมอว่าต้องอยู่ในทศพิธราชธรรมอย่างแท้จริงเป็นผู้ใช้ เทียนวรรณเน้นอำนาจของกฎหมายมาก และได้แสดงให้เห็นว่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการปกครอง เพราะเทียนวรรณย้ำเสมอว่า ข้าราชการ ขุนนาง และประชาชนจะต้องอยู่ในกฎหมายอย่างเคร่งครัด แล้วบ้านเมืองก็จะมีความสุขความเจริญ ข้อนี้เป็นเครื่องมือที่ชี้ให้เห็นถึงหน้าที่สำคัญของกฎหมาย การใช้อำนาจกฎหมายในการปกครอง และความคิดเกี่ยวกับผู้ปกครองที่เป็นธรรมผู้ปกครองที่ใช้อำนาจตามกฎหมายอย่างเคร่งครัดประกอบการปฏิบัติที่ดีของผู้ปกครองอบรม สั่งสอนศีลธรรมให้ประชาชนเป็นคนดีดังความคิดในพุทธศาสนาอีกด้วย

แต่ที่น่าสังเกตก็คือ ผู้ปกครองยกย่องให้พระมหากษัตริย์มีอำนาจสูงสุดเหนือกฎหมาย แม้ว่ากฎหมายนั้นควรจะได้รับความเห็นชอบจากทุกฝ่ายก็ตาม แต่โดยตรงที่พระมหากษัตริย์จะต้องประพฤติปฏิบัติอยู่ในกฎหมายของพระองค์อย่างเคร่งครัดเช่นกัน คือทศพิธราชธรรม ดังนั้น ตามแนวความคิดของเทียนวรรณมนุษย์ทุกคนไม่บริสุทธิ์จะต้องมีกฎหมายจะต้องมีการลงโทษต้องอาศัยโทษทัณฑ์จึงจะทำให้อยู่ร่วมกันได้ โดยยกให้เป็นหน้าที่ของพระมหากษัตริย์เป็นผู้กำหนดโดยใช้เหตุผลปัญหาและรับฟังความเห็นของทุกฝ่ายทั้งขุนนางข้าราชการ และประชาชนด้วย โดยเป็นไปอย่างบริสุทธิ์ยุติธรรมอย่างที่สุดอีกด้วย ครอบคลุมกับประชาชนมีความเห็นอยู่แล้วว่าพระมหากษัตริย์เป็นสมมุติเทพ ประชาชนทุกคนให้ความเคารพนับถือเชื่อฟังอยู่แล้ว ฉะนั้นถ้าพระมหากษัตริย์ประกอบด้วยทศพิธราชธรรมอย่างแท้จริงแล้ว การปกครองก็จะเป็นไปได้โดยง่ายและบ้านเมืองก็จะเจริญก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็ว เพราะเทียนวรรณตระหนักดีว่าพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมจิตใจ จึงทำให้เทียนวรรณฝากความหวังในการนำสังคมไทยไปสู่ความเจริญก้าวหน้าไว้กับพระมหากษัตริย์อย่างเต็มที่

๓. กฎหมายและศาลยุติธรรม ของเทียนวรรณ

ระบบศาลยุติธรรมและกฎหมายนับว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในการปกครองเป็นอย่างมาก และอาจเรียกได้ว่าเป็นที่พึ่งของคนทุกชนชั้นในประเทศ หากรัฐให้ความสำคัญในการจัดการและควบคุมปรับปรุงระบบดังกล่าวให้มีความบริสุทธิ์ยุติธรรมก็จะทำให้ประชาชนภายในประเทศมีความสุขและได้รับสิทธิที่เท่าเทียมกัน

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการปรับปรุงระบบศาลยุติธรรมและกฎหมายบางส่วนอาทิ กฎหมายลักษณะของ กฎหมายลักษณะตระลาการ กฎหมายลักษณะพยาน

เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้มีการปรับปรุงกฎหมายให้มีความทันสมัยทันต่อเหตุการณ์โดยการยกเลิกวิธีการลงโทษที่มีความทารุณ เช่น การล่าเนื้อที่ละชิ้น การตัดแขนตัดขา การเอาดงลงทอดในกระทะ น้ำมันเดือด เมื่อมีการออกกฎหมายใหม่ไม่ปรากฏวิธีการลงโทษดังกล่าว ดังนั้นจึงเป็นการแสดงให้เห็นการเริ่มเปลี่ยนแปลงระบบศาลยุติธรรมและกฎหมายในสมัยรัชกาลที่ ๕

จากการศึกษาปรากฏทัศนคติเกี่ยวกับระบบศาลยุติธรรมและกฎหมายเช่นเดียวกัน โดยเทียนวรรณเห็นว่ารัฐยังคงต้องปรับปรุงระบบศาลยุติธรรมให้มากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ ที่มีการใช้อำนาจหน้าที่ในทางที่ผิดส่งผลทำให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อนและไม่ได้รับความเป็นธรรม ดังตัวอย่าง “อันแบบบทกฎหมายประกาศราชบัญญัติ เหมือนบรรทัดเที่ยงตรงจำนงหมาย แต่มนุษย์ยุคไม่มันเหี้ยมทรนักราย จึงได้ป่ายป็นเกลียวเจียวจริง ๆ”

พวกขุนศาลปานกระสือฟุ้งรื้อใช้ ตอดกินไต่ดับพุ่งออกยุ่งยิงฝ่ายลูกขุนหมุนฉมบชนบลิงดู ท่านกลิ้งกลมส่งกว่าลูกปืน จนลูกความขามขยาดไม่อาจโต้ ที่คนโง่งนึ่งให้ว่าไม่ฝ่าฝืน ต้องเสียทรัพย์คัษ อารมณ์ลุ่มทั้งเย็น สุดจะฝืนโต้โง่แก่ความ อันหมู่ชลพลไพร่ สุดแต่ผู้ที่ได้ว่าตั้งคำถาม บังคับมาว่าอะไรก็ไปตาม ครั้นรูปความพลั้งเพี้ยนไปเถียงใครที่หมอความตามโคลงทุกโรงศาล ช่วยคิดอ่านแนะนำ คอยแก้ไขให้เข้าทุกตรอกออกทุกบ้านศาลใดๆ อาณาไสยชอบหน้าตุลาการ” การปรับปรุงระบบศาลยุติธรรมเทียนวรรณเสนอให้มีการปรับปรุงจากการคัดเลือกเจ้าหน้าที่ที่มีความซื่อสัตย์สุจริตมาทำหน้าที่เป็นผู้พิพากษาหรือเสนาบดี และจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ด้านกฎหมายอย่างแท้จริง^{๓๓}

ถึงกฎหมายดีเท่าไรก็ไม่ว่า มันมีทางออกได้ไวเสมอ แม้นจัดได้ไวเหมือนทูลนุกูลเออ มันจะเกือกิดขวางทุกทางไป ทั้งประโยชน์ก็มีทูลชี้แล้ว เปรียบเสมือนแนวฉากบรรทัดตดสงไสยล จะเป็นคุณแก่ราชการทุกถาไป เพราะเหตุได้ชื่ออำเภอนาเบอร์เรือน ทั้งอายุเยาว์ชะราหรือว่าโสรี ไม่อาจโทษหมู่ช่างชะล่าเลื่อน ทำสามปีนี้คงทนให้หมั่นเตือน ได้เขี่ยเงื่อนครั้งหนึ่งแล้วดั่งแก้วตา ถ้าพื้นบ้านตำบลพละไพร่ มิจัดให้แน่นอนก่อนเหมือนว่า จะใช้บทกฎหมายตามมาตราเปรียบเสมือนว่าแต่งพระองค์ไปลงโคลน

๓.๒.๓.๖ รูปแบบการปกครองของเทียนวรรณ

เทียนวรรณ เองก็ได้พยายามเสนอรูปแบบการเมืองการปกครองของไทยในสมัยนั้นว่าไทยเห็นควรที่จะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเมืองการปกครองให้เข้ากับยุคสมัยเหมือนกับประเทศอื่นๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งได้แก่การเปลี่ยนจากการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชเป็นระบอบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของประเทศ

^{๓๓} โอม มาฟู, “ปรัชญาการเมืองของเทียนวรรณ,” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๔), หน้า ๒๖.

รูปแบบการปกครองที่เทียนวรรณได้นำเสนอในวรรณกรรมคือ การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ดังจะเห็นได้จากข้อเสนอในวรรณกรรม ว่าประชาชนในประเทศควรที่จะมีสิทธิเสรีภาพได้ขอบเขตของกฎหมายบ้านเมือง และยังเสนอให้เห็นว่าไทยควรมีพระมหากษัตริย์ปกครอง เหมือนกับประเทศญี่ปุ่นที่เทียนวรรณ กล่าวประเทศญี่ปุ่นก็เป็นประเทศที่ได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองและก็ทำให้ประเทศญี่ปุ่นได้พัฒนาไปอย่างรวดเร็ว แต่เขายังคงมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขเช่นเดิม แต่บทบาทและหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ได้เปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ซึ่งเทียนวรรณเห็นว่ามีความแตกต่างจากประเทศจีนที่มีความเชื่อว่ากษัตริย์มีกำเนิดมาจากเง็กเซียนฮ่องเต้ และเป็นศูนย์กลางของจักรวาล ผลที่ได้จึงทำให้กษัตริย์ของจีนต้องล่มสลายในที่สุด เทียนวรรณจึงได้เสนอให้สยามมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองไปตามยุคตามสมัยและเหตุการณ์ที่ควรจะเป็นไป ดังตัวอย่าง

“ราชการและการปกครองของประเทศสยาม ดำเนินอยู่ในระหว่างความเปลี่ยนแปลง ยังมิได้มีความยุติแต่สักอย่างเดียวการเก่าหรือธรรมเนียมเก่าๆ ก็ยังต้องใช้อยู่มาก เพราะเห็นว่าไม่ควรจะเลิกถอน การใหม่ๆ ก็ได้ดำเนินไปแล้วโดยมาจะถอยหลังก็เป็นอันไม่ได้ เราจึงกล่าวว่ายากยิ่งที่สุด”

จากการวิเคราะห์วรรณกรรมเทียนวรรณเสนอว่าควรมีการตั้งรัฐสภา ที่เทียนวรรณกล่าวว่า “ปาลิเมนต์” ซึ่งเป็นรูปแบบการปกครองระบอบใหม่ที่มีการกล่าวถึงกันในกลุ่มขุนนางบางกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มที่มีโอกาสในการศึกษาที่ต่างประเทศ กลุ่มปัญญาชน ดังตัวอย่าง

“ไพร่เป็นพื้นยื่นร้องทำนองชอบ ตามระบอบปาลิเมนต์ประเด็นซ้ำ แม้ชิงช้าแล้วยังมิทำ จะตกต่ำน้อยหน้าเวลาบ้าย ให้บ้านเมืองเรืองรุ่งเช่นมั่งหมาย สุขสบายตามความเวลาอาบไสย โปรดสั่งหาญพาลชนให้ปันไป ให้เป็นใหญ่ยังยืนหมื่นปี ขอให้เห็นเช่นเราผู้เฒ่าหัก บำรุงรักษาชาติสะอาดศรีทั้งเจ้านายฝ่ายพะหลและมนตรี จงเป็นศิวิไลยจริงอย่างนึ่งนาน ให้รับหาปาลิเมนต์ขึ้นเป็นหลัก จะได้ชักน้อมใจไพร่สมาน เร่งเป็นฟรีบริด้าอย่างซ้ากาล รักษาบ้านเมืองเราช่วยเจ้านาย”

นอกจากนั้นเทียนวรรณยังได้ยกตัวอย่างประกอบการปกครองของอเมริกา ว่าเขาได้มีการจัดให้มีการเลือกตั้งประธานาธิบดีขึ้นเป็นผู้นำประเทศโดยมีกำหนดระยะเวลา ๔ ปี ซึ่งเทียนวรรณเห็นว่ารูปแบบการปกครองดังกล่าวนี้จะทำให้ประชาชนมีอิสระเสรีภาพและมีสิทธิเท่าเทียมกันและเป็นสาเหตุให้บ้านเมืองของเขาเจริญรุ่งเรือง ดังตัวอย่าง

“ที่เซตรันธตะวันตกยกขึ้นว่า อะเมริกาเหนือได้มีไชยยอม พวกเดิมมีสีกายฝ่ายข้างมอมคนใหม่ยอมชาวเป็นพื้นหลายหมื่นล้าน

ธรรมเนียมเขาที่เหล่าที่ว่ามาเมื่อก็ เรียกว่าฟรีรีบลิคไม่พลิกพล่าน ลีบอเตอร์เสมอกันอนันตะกาล ยกแต่ถ่านรู้ดีที่ในตน เมื่อเวลากว่าการถ่านใดๆ มียศในตำแหน่งแห่งนุสนธิ ผู้เป็นจอมประธานนามหาชน แล้วแต่คนเห็นพร้อมจะยอมยิน คือผู้ใดได้ชื่อนับถือมาก นับฉลากยิ่งกว่าเป็นคนต้นสิน

ต้องรับที่ปรีไซเด้นเป็นพระอินทร์คือเป็นปิ่นธณีสี่ปีปลาย ครบกำหนดลดเลื่อนไม่เชื่อนซ้ำ บางทีว่าแปดปีก็มีหลาย มากกว่านี้มิได้เห็นเช่นพิปราย เขาสะบายบ้านเมืองเรื่องเจริญ

“ความเจริญเดินใกล้เข้าไปชิด จะปกปิดขัดขวางเหมือนข้างต้น เห็นไม่หยุดดูดไม่อยู่ด้วยผู้คน รู้เหตุผลร้ายดีมีที่ฟัง สยามออบเซอร์เวอร์เธอแถลง เหมือนที่จิงไม่สนิทจะปิดฝัง วิทยาทานสถานอ่านจริง จะปิดบังสิ่งใดในธรรมเนียม ยังซ้ำพูดสนทนาวิสาสะ ในธุระกิจการดูหาญเหี้ยม รู้ต้นลึกศึกเสียเมื่อจะเกรียม ปัญญาเปี่ยมขึ้นทุกวันขึ้นประชา จะต้องมีปาลิเมนเหมือนเช่นเขา ไม่คิดเอาเปรียบไพร่ใจรักษา ให้ผลิตผลิตเจริญตรงองค์วิชา มุทิตาสุขประโยชน์โสรั้งแก้ตัว โดยถึงกาลบ้านเมืองจะเรืองรุ่ง จำต้องปรุเมตตาใจไปจกทั่ว จะเลือกรักมักที่ซังลำพังตัว อันดีชั่วรู้กันขึ้นขึ้นเชิง”^{๓๔}

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่าเทียนวรรณมีความเชื่อมั่นในระบอบปกครองแบบประชาธิปไตยดังจะเห็นได้จากการที่เทียนวรรณเสนอให้มีการตั้งรัฐสภา และอธิบายถึงรูปแบบการปกครองของอเมริกาเป็นประเทศปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยมีการเลือกตั้งประธานาธิบดีหน้าที่ในการปกครองประเทศตามระยะเวลาที่กำหนดเอาไว้ ซึ่งจากการปกครองลักษณะดังกล่าวเทียนวรรณเห็นว่าเป็นการปกครองที่ไม่ต้องมีความกังวลหรือมีความวุ่นวายในเรื่องการสืบทอดอำนาจทางการเมือง ซึ่งมีความแตกต่างจากระบบการปกครองที่ใช้ในไทย แต่อย่างไรก็ตามเทียนวรรณยังให้ความสำคัญกับระบบกษัตริย์ดังปรากฏในโลกทัศน์ที่เกี่ยวกับกษัตริย์ซึ่งกล่าวมาแล้วนั้น ดังนั้นจึงสามารถสรุปโลกทัศน์ของเทียนวรรณที่มีต่อระบบการปกครอง คือการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีกษัตริย์เป็นประมุข

รูปแบบการเมืองการปกครองของเทียนวรรณในรัชสมัย ร.๔ และ ร.๕

การเมืองการปกครองของไทยในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนับว่าเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลงในเรื่องฐานอำนาจของพระมหากษัตริย์ ดังจะเห็นได้จากการขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นั้นได้รับการสนับสนุนจากขุนนางชั้นผู้ใหญ่โดยเฉพาะขุนนางตระกูลบุญนาคร ซึ่งนับว่าเป็นตระกูลที่มีอำนาจมากสืบเนื่องมาจากสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งพระองค์ก็ได้รับการสนับสนุนให้ครองราชย์เช่นเดียวกัน และในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นตระกูลบุญนาครก็ยังคงมีอำนาจเช่นเคย โดยคนของตระกูลบุญนาครได้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เนื่องจากขึ้นครองราชย์ของรัชกาลที่ ๕ นั้นพระองค์ ทรงครองราชย์ในขณะที่มีพระชันษาเพียง ๑๕ พรรษา ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ คือ เจ้าพระยาบรมมหาศรี

^{๓๔} ศิริณภา โปรเกียรติ์, “อิทธิพลวรรณกรรมของเทียนวรรณต่อการพัฒนากฎหมายมหาชนของไทย”, วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (พฤศจิกายน ๒๕๕๗) : ๑๑๐-๑๑๑.

สุริยวงศ์ (ช่วง บุญาค) โดยหน้าที่เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นระยะเวลา ๕ ปี ซึ่งจากสภาพการณ์ใน ๒ รัชกาลดังกล่าวนี้ พรณิ บังเล็ก ได้กล่าวว่า “ในปลายรัชกาลที่ ๔ ถึงต้นรัชกาลที่ ๕ เป็นช่วงที่ชนชั้นศักดินาและระบบศักดินากำลังเผชิญกับวิกฤตการณ์ จะเห็นได้ว่าภายในราชสำนักมีความขัดแย้งกันสูง ทั้งกรณีทั้งวังหน้ากับวังหลวง และภายในวังหลวงด้วยกันเองชนชั้นสูงและขุนนางขัดแย้งกับกษัตริย์ ขุนนางต่างแข่งขันแย่งชิงอำนาจจึงดีชิงเด่นกัน” ดังนั้นจึงจะเห็นว่าสภาพเหตุการณ์ทางการเมืองภายในราชสำนักยังมีความไม่เรียบร้อยแต่ก็ไม่ถึงกับเกิดเหตุการณ์ที่รุนแรงจนทำให้ประเทศตะวันตกเข้าแทรกแซงได้^{๓๕}

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๙๔ และโปรดให้สถาปนาพระอนุชาคือ กรมขุนอิสเรศรังสรรค์ขึ้นเป็นสมเด็จพระปิ่นเกล้าเมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๙๔ ให้มีพระอิสริยยศเท่าเทียมกับพระองค์ สำหรับเหตุผลที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแต่งตั้งสมเด็จพระปิ่นเกล้าให้อยู่ในฐานะกษัตริย์องค์ที่ ๒ นั้น พระองค์ทรงให้เหตุผลว่าระอนุชาทรงพระชะตาตามหลักโหราศาสตร์ แต่อาจกล่าวได้ว่าเหตุผลที่แท้จริงนั้นก็คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนอิสเรศรังสรรค์นั้นทรงมีพระปรีชาสามารถมากทั้งทางด้านภาษา การทหาร และเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางในหมู่ชาวตะวันตก และชาวไทยและทรงมีกำลังทหารไพร่พลอยู่ในบังคับจำนวนมากและยังได้รับการฝึกฝนตามแบบตะวันตกอีกด้วย ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงป้องกันปัญหาการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองการปกครองในสมัยของพระองค์ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นได้

สภาพการเมืองการปกครองในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น พระองค์ก็ทรงประสบปัญหาเช่นเดียวกันเนื่องจากพระองค์ทรงขึ้นครองราชย์เมื่อมีพระชันษาเพียง ๑๕ พรรษาเท่านั้น ดังนั้นจึงมีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์คือ สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุญาค) เป็นผู้สำเร็จราชการเป็นเวลา ๕ ปี จึงทำให้เกิดความแตกแยกทางความคิดและทำให้เกิดกลุ่มทางการเมืองต่างๆ ขึ้น

โดยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเกิดกลุ่มทางการเมือง ๓ กลุ่มด้วยกันคือ กลุ่มสยามหนุ่ม (Young Siam) กลุ่มสยามเก่า (Old Siam) และกลุ่มสยามอนุรักษ (Conservative Siam) ซึ่งความต้องการของแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกัน สรุปได้ดังนี้ คือ

กลุ่มสยามหนุ่ม (Young Siam) พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้นำและเป็นกลุ่มที่ต้องการให้มีการพัฒนาประเทศตามแบบตะวันตก ซึ่งประกอบไปด้วยเจ้านายเช่น เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ หรือขุนนางเช่น เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ ซึ่งเป็นกลุ่มที่ได้รับการศึกษามาจาก

^{๓๕} รัชชภาทร อุณตรงจิตร, รัฐศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๔๗-๔๘.

ต่างประเทศ และร่วมกลุ่มกันจัดทำหนังสือพิมพ์ตรุโณวาทเพื่อเป็นสื่อในการเผยแพร่แนวความคิดที่ต้องการปรับตัวตามแบบตะวันตกเป็นระยะเวลา ๑ ปี

กลุ่มสยามเก่า (Old Siam) สมเด็จพระเจ้าบรมมหาศรีสุริยวงศ์เป็นผู้นำกลุ่ม และขุนนางชั้นผู้ใหญ่การสนับสนุน เป็นกลุ่มที่ไม่ต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วแต่จะพยายามรักษารูปแบบเดิมเอาไว้ให้นานที่สุด

จากการที่เกิดการเมืองทั้ง ๓ กลุ่ม ดังกล่าวก่อให้เกิดความขัดแย้งกันในเรื่องการพัฒนาประเทศตามแบบตะวันตกพอสมควรและความขัดแย้งดังกล่าวได้หมดไปเมื่อสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ถึงแก่พิราลัยเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๔๒๕ และวังหน้าทิวศตเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๒๘

นอกจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินนโยบายการทางการเมืองต่อไปพระองค์ทรงตั้งสภา ๒ สภา เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นว่าพระองค์มิได้ทรงใช้อำนาจเด็ดขาดแต่เพียงผู้เดียว และอาจเป็นเครื่องป้องกันมิให้เห็นว่าพระองค์ทรงถูกกล่าวหาจากภายในและภายนอกประเทศว่าวิธีการปกครองของพระองค์เป็นแบบเผด็จการ ซึ่งเกี่ยวกับสภาที่พระองค์ทรงให้จัดตั้งขึ้นคือ สภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน (Council of state) ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๑๗ โดยทำหน้าที่ด้านนิติบัญญัติ ถวายคำปรึกษาและความเห็นต่างๆ ซึ่งมีสมาชิกรวมทั้งหมด ๑๒ คน และมีบรรดาศักดิ์สูงเพียง “พระยา” เท่านั้น

พระองค์ทรงโปรดให้สมาชิกถือน้ำพิพัฒน์สัจจาก่อนและให้ถือคติ ๘ ประการ ในการวางตน คือ

๑. จะกราบทูลปรึกษาข้อราชการโดยเต็มสติปัญญาและความสามารถ
๒. จะไม่ขาดประชุมโดยไม่จำเป็น
๓. จะคิดการให้เป็นประโยชน์แก่แผ่นดินเพื่อความสุขของราษฎร
๔. จะไม่ลำเอียงเห็นแก่ญาติพี่น้อง บุตร ภรรยาหรือเกรงกลัวอำนาจาญาของผู้นใด
๕. จะรักษาความลับในราชการ และต้องปกปิดในสิ่งที่ไม่ควรเปิดเผย
๖. จะไม่กลับเท็จให้เป็นจริงเพื่อเห็นแก่อำิสสินจ้าง
๗. สิ่งใดที่ลงมติตกลงแล้วจะช่วยกันปฏิบัติให้เป็นไปตามนั้นถ้ามีใครขัดขวางจะโต้แย้งและต่อสู้จนสุดกำลัง

๘. จะประพฤติตัวให้สมควรเป็นแบบอย่างแก่คนทั่วไปและจะเป็นคนดีที่มีความซื่อสัตย์กตัญญูและทรงโปรดตั้ง สภาที่ปรึกษาส่วนพระองค์ (Privy Council) เมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๑๗ โดยทำหน้าที่คล้ายองคมนตรีในปัจจุบันมีหน้าที่ถวายคำแนะนำแก่พระองค์โดยตรง แต่การทำหน้าที่ของ ๒ สภาอาจเกิดความบกพร่อง เนื่องจากขาดคนที่มีความเหมาะสมที่จะทรงประกาศยกเลิก สภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน (Council of state) ในปี พ.ศ. ๒๔๓๗ สำหรับการดำเนินนโยบายเกี่ยวกับการปกครองประเทศนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูปการ

ปกครองเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารประเทศได้มากยิ่งขึ้น โดยพระองค์ทรงแบ่งส่วนการบริหารการปกครองออกเป็น ส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

รูปแบบการปกครองโดยการนำหลักพุทธศาสนามาใช้ตามแนวคิดของเทียนวรรณ

หลักแนวคิดที่สำคัญอีกประการหนึ่งของเทียนวรรณ ก็คือ^{๓๖} การมุ่งนำเอาหลักพุทธธรรมเข้ามาผสมกับหลักของการปกครอง เราทราบกันแล้วว่า เทียนวรรณเป็นผู้มีความเข้าใจทั้งในทางศาสนาและการเมืองการปกครองมากเป็นพิเศษมาเป็นเวลาช้านานโดยเฉพาะพุทธศาสนาได้เข้ามามีอิทธิพลต่อเทียนวรรณมาตั้งแต่เด็กๆ จนตลอดชีวิตก็ว่าได้ และโดยหลักการแล้ว หลักของประชาธิปไตยนั้นก็มีหลักการที่สอดคล้องกับพุทธศาสนามากอยู่แล้ว ดังที่ กมล สมวิเชียร ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “เชื่อหรือไม่ว่าการปกครองแบบประชาธิปไตยก็ใช่” เคล็ดลับของพุทธศาสนา อันได้แก่หลักแห่ง “ทางสายกลาง” นั้นเอง และธานินทร์ กรวิเชียร ก็ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า เมื่อพิจารณาในแง่ของศีลธรรมอย่างแท้จริง กล่าวคือแบบประชาธิปไตยเคารพในความเป็นธรรม (justice) เหตุผล (Reason) เมตตาธรรม (Compassion) ความศรัทธาในมนุษยชาติ (Faith in man) และความเคารพในเกียรติภูมิแห่งมนุษย์ชน (Human dignity)

ดังนั้นการที่เทียนวรรณนำเอาแนวความคิดแบบดั้งเดิม แนวคิดแบบพุทธศาสนามาผสมผสานในแนวความคิดทางการเมืองแบบประชาธิปไตยได้อย่างเหมาะสม โดยเทียนวรรณได้เรียกร้องมีรัฐสภาให้มีการเลือกตั้งผู้แทนจากประชาชน ข้าราชการและประชาชนนั้น เทียนวรรณได้นำเอาหลักการของพระพุทธศาสนามาใช้ทั้งหมด เช่น พระมหากษัตริย์จะต้องตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม ประชาชนทุกคนจะต้องมีความสามัคคีมีความกตัญญู ไม่เอาเปรียบไม่คิดโกง ซึ่งกันและกัน เหล่านี้เทียนวรรณถือว่าเป็นหน้าที่ที่ทุกคนจะต้องทำ หรือแม้แต่การที่จะทำให้ประเทศชาติเจริญขึ้นได้ ประชาชนทุกคนจะต้องมีปัญญา โดยหลักการปกครองของเทียนวรรณแบ่งออกเป็น ๓ แบบ มารวมกัน คือในส่วนของพระมหากษัตริย์เทียนวรรณก็ถือว่าเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด และเป็นประมุขของประเทศ ซึ่งค่อนข้างจะเป็นระบบเผด็จการแต่เทียนวรรณก็ย้ำว่าผู้บริหารจะต้องอยู่ในทศพิธราชธรรมหรืออยู่ในศีลอยู่ในธรรม คือ ธรรมะเป็นใหญ่ ถือหลักแห่งความดีเพื่อประโยชน์ต่อทุกคนอีกทั้งเทียนวรรณก็ยังเรียกร้องสิทธิต่างๆ ที่ไม่เท่าเทียมให้แก่ประชาชน โดยถือว่าทุกคนมีโอกาستها่เทียมกันตามความเพียรพยายามของแต่ละคน ซึ่งตรงกับหลักการปกครองตามแบบพุทธศาสนา คือ พระพุทธศาสนาแบ่งอำนาจสูงสุดในการปกครองออกเป็นสามแบบด้วยกันได้แก่

๑. อัตตาธิปไตย คือ การถือตนเองเป็นใหญ่ อำนาจอยู่คนเดียว ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นระบบเผด็จการ

^{๓๖} โอม มาฟู, “ปรัชญาการเมืองของเทียนวรรณ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๔), หน้า ๕๖.

๒. โลกาธิปไตย คือ การปกครองโดยยึดเสียงของคนหมู่มาก โลกในภาษาบาลีแปลว่า คน การปกครองแบบนี้มีลักษณะ เข้าทำนองประชาธิปไตย ความจริงคำสั่งสอนของพระพุทธองค์นั้น เน้นหนักไปในทางประชาธิปไตยอยู่มาก เช่น

ก. ทรงเน้น ปชา สุข มหุตตมาฯ ความเลิเกิดขึ้นเมื่อประชาชนมีความสุข

ข. ทรงถือว่ามนุษย์มีสภาพเป็นเวไนยสัตว์ คือสอนได้ จึงมีสภาพเท่ากันไม่ว่าจะเป็น ยากจนเชื่องใจ หรือเป็นมหาเศรษฐี ทุกคนมีโอกาส ล่วงโอฆะสงสารหากเพียรพยายามชอบและ ปฏิบัติตามคำสอนอื่นๆ พระพุทธพจน์เกี่ยวกับเรื่องนี้ คือ กุลบุตรออกบวชจากสกุลกษัตริย์ก็ตาม กุลพรหมณ์ก็ตาม สกุลเวสส์ก็ตาม สกุลศูทรก็ตาม และได้อาศัยธรรมและวินัยอันตถาคตประการ แล้วเป็นผู้เว้นจากปาณาติบาตฯลฯ (เป็นต้น กระทั่งมีสัมมาทิฐิเป็นที่สุด) ได้แล้วย่อมประสบ ความสำเร็จ เป็นความปลื้มใจจากผลแห่งกุศลธรรมอันเป็นเครื่องนำสัตว์ออกจากทุกข์ทั้งสิ้น

๓. ธรรมมาธิปไตย คือ การปกครองที่ผู้บริหารอยู่ในศีลธรรม คือ ธรรมะเป็นใหญ่ การ ปกครองแบบนี้ทางพุทธศาสนาถือว่าเป็นเลิศ

จากหลักการเหล่านี้และหลักการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทุกคนขึ้น จึงกล่าวได้ว่า เทียน วรณนำมาจากพุทธศาสนาทั้งสิ้น แล้วนำมาผสมผสานเข้ากับแนวคิดที่ได้จากทางตะวันตกคือ ประชาธิปไตยแบบตะวันตก แต่หลักส่วนใหญ่้นั้นแล้วนำมาจากพุทธศาสนาทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการ แก้ไขกฎหมาย การแก้ไขวัฒนธรรม ประเพณีที่ไม่ดีงามหล้าสมัย เช่น ห้ามมีภรรยาหลายคน การ ห้ามเล่นการพนัน ไม่ให้กดขี่ข่มเหง เอารัดเอาเปรียบ ซึ่งกันและกันฯลฯ เหล่านี้ถือได้ว่าตรงกันข้าม หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งสิ้น หรือแม้ว่าการแก้ไขปัญหาต่างๆ การนำเอาหลักธรรมของ พระพุทธศาสนาไปใช้นั้นแล้ว ล้วนมีในงานเขียนของเทียนวรรณ ในลักษณะเช่นนี้มากมาย จึงแสดงให้เห็นถึงความพยายามของเทียนวรรณที่พยายามนำเอาหลักการทางพุทธศาสนาเข้ามาผสมผสานกับ หลักการปกครองการเมืองของเทียนวรรณเสมอมา

รูปแบบการปกครองระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ทราบกันดีอยู่แล้วว่าการปกครองสมัยนั้นเป็นการปกครองระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่มี พระมหากษัตริย์มีอำนาจสูงสุดและรองลงมา ก็คือพวกขุนนางและข้าราชการ ประชาชนส่วนมากจึง ถูกเอารัดเอาเปรียบในด้านต่างๆมากมาย จากชนชั้นผู้ปกครองที่ขาดคุณธรรม จนมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีการปฏิรูปการปกครองใน พ.ศ.๒๔๓๕ เพื่อให้เหมาะสมและแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นให้หมดไป ซึ่ง การเปลี่ยนแปลงนั้นดูจะราบรื่นเป็นผลสำเร็จ และกระทรวงที่จัดตั้งขึ้นใหม่ก็ปฏิบัติงานไปได้อย่างมี ประสิทธิภาพ มีผลเป็นที่พึงพอใจแก่บรรดาขุนนางและประชาชนโดยทั่วไป แต่เทียนวรรณเห็นว่า ปัญหาไม่ได้หมดไป เพราะการจัดการโครงสร้างแบ่งส่วนราชการนั้นทำได้สำเร็จจริง แต่ปัญหาจริงอยู่ที่

ตัวราชการในกระทรวงต่างๆ ซึ่งยังคงมีพฤติกรรมไม่แตกต่างไปจากแต่ก่อนยังมิได้รับการแก้ไข ดังที่เทียนวรรณได้กล่าวว่า^{๓๗}

พระมหากษัตริย์ ทรงตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรมแล้ว แต่เสนาบดีเจ้านายข้าราชการยังคงแสวงหาประโยชน์ใส่ตัว และพวกพ้องอยู่เป็นส่วนใหญ่ไม่เคยคำนึงถึงอาณาประชาราษฎร์ มีแต่จะรวบรวมไร่นาเรือกสวน แสดงน้ำใจว่า น้ำไหน วังไหน ผังไหนเย็นก็เอาไครยไปได้ใครจะกตัญญูต่อชาติและประเทศและศาสนาของบิดามารดาที่ได้ก่อสร้างสะสมรวบรวมกระทำขึ้นไว้ เทียนวรรณเขียนเรื่องนี้ไว้เมื่อปี พ.ศ.๒๔๔๗ ซึ่งในระยะนั้นเจ้านายและขุนนางกำลังจับจองรวบรวมไร่นาเรือกสวนกันเป็นการใหญ่ เนื่องจากมีกฎหมายให้กรรมสิทธิ์ที่ดินเกิดขึ้นใหม่ๆ และมีการขูดคลองโดยผู้ขุดได้กรรมสิทธิ์ในที่นามากมาย โดยเฉพาะบริเวณทุ่งหลวง (คลองรังสิต) เทียนวรรณจึงวิจารณ์ว่า มีแต่คนมุ่งที่จะกอบโกยหาผลประโยชน์ให้แก่ตัว ไม่ค่อยจะคำนึงถึงความเดือดร้อนของประชาชนหรือในอีกตอนหนึ่งเชื่อแล้วว่า เจ้านายในชั้นสูงคิดจะให้บ้านเมืองเจริญ และให้ราษฎรอยู่เย็นเป็นสุข แต่ท่านผู้แทนรัฐบาลนั้นๆ บางท่านบางนายบางคนหาได้มีความกตัญญูและเมตตาแก่ชาติของตนเหมือนเจ้านายชั้นสูงไม่ ที่ข่มเหงดูถูกทำกิริยาไม่น่ารักต่อชาติ ทำให้ราษฎรเดือดร้อนในอันไซ้ที่ ตามที่เราได้รู้เรื่องซิมทราบมาแล้ว หรือแม้แต่ระบบศาล ซึ่งเป็นสถาบันที่คงไว้ซึ่งความยุติธรรม ก็เคยกล่าวว่า สภาพตุลาการฝ่ายโรงศาลกระทรวงทบวงกรม ก็คิดอ่านใช้อุบายตั้งพิธีกระทำให้รูปความผันแปรไป โดยกลอุบายความทุจริตแห่งตนๆ โดยอาศัย เหตุที่ตนลุ่มอำนาจแก่อดีต เพราะเป็นพวกพ้องหรือได้รับอำมสิณจ้างสินบนฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายดี ๆ

สรุป จากการศึกษาแนวความคิดปรัชญาทางการเมืองของโรมัส ฮอบส์ ที่ผู้ศึกษาจะต้องทำความเข้าใจกับสภาพเหตุการณ์ในขณะศึกษาค้นคว้าข้อมูลนั้นด้วยว่า ฮอบส์มีความคิดว่า ปรัชญามีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การนำความรู้มาใช้ประโยชน์ในทางปฏิบัติ คือ มุ่งประโยชน์ในทางปฏิบัติแก่มนุษย์นั่นเอง ความรู้ทางปรัชญาและวิชาการต่างๆ คือ อำนาจ คือสามารถทำให้มนุษย์มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ควบคุมปรากฏการณ์ต่างๆ ในธรรมชาติได้ คุณค่าของความรู้จึงอยู่ที่ทำให้มนุษย์มีอำนาจ ความรู้ทางปรัชญาคือความรู้เกี่ยวกับสาเหตุและผล ของปรากฏการณ์ทั้งหลาย เป็นการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างสาเหตุและผล เนื้อหาของปรัชญาจำกัดอยู่ที่การศึกษาเกี่ยวกับสสารและการเคลื่อนที่ของสสาร ปรัชญาของฮอบส์จึงเป็นปรัชญาสารนิยม ความคิดของฮอบส์นั้นเป็นแบบสสารนิยมหรือวัตถุนิยม เชื่อว่า สิ่งที่เป็นจริงต้องมีตัวตนซึ่งได้แก่สสาร ยังถือว่าสสารต้องมีการเคลื่อนที่หรือการเคลื่อนไหว การเคลื่อนไหวของสสารทำให้เกิดปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เราสามารถศึกษาได้หลายแง่มุมจนเกิดเป็นวิชาการต่างๆ เกิดขึ้นภายใต้กฎของความเป็นเหตุเป็นผล มีกฎเกณฑ์แน่นอนตายตัว

^{๓๗} รศ.ดนัย ไชโยธา, การเมืองและการปกครองของไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : โอ เอส ปรีติง เฮาส์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๒-๒๓.

เรียกว่า กฎกลศาสตร์หรือกฎธรรมชาติ ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นโดยบังเอิญหรือโดยไม่มีสาเหตุ ฮอบส์ไม่ได้คิดว่าพระเจ้าเป็นสาเหตุแรกของสิ่งต่างๆ เพราะพระเจ้าในความหมายที่เป็นสิ่งที่ไร้ตัวตน “ไม่อาจจะเข้าใจได้” นั่นคือไร้ความหมาย หรือไร้สาระ และเทียบจากการศึกษาแนวความคิดทางปรัชญาการเมืองของเทียนวรรณก็พบว่า เทียนวรรณกล่าวถึงคุณสมบัติที่สำคัญของพระมหากษัตริย์คือ ทศพิธราชธรรมและพระปรีชาสามารถ เนื่องจากพระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชกรณียกิจที่สำคัญคือ ดูแลและคุ้มครองประชาชน ชุนนางมีคุณสมบัติที่สำคัญคือความมีคุณธรรมและความรู้ความสามารถ ส่วนประชาชนก็เป็นส่วนที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ ในเรื่องทาส เทียนวรรณเห็นว่าควรมีการยกเลิกระบบทาส แนวคิดเกี่ยวกับสถานภาพทางเพศ เทียนวรรณให้ความสำคัญกับเพศหญิงเนื่องจากมีบทบาทและหน้าที่สำคัญในการอบรมเลี้ยงดูบุตร แนวคิดเกี่ยวกับกฎหมายเทียนวรรณเห็นควรให้มีการปรับปรุงกฎหมายและระบบศาลยุติธรรม ควรมีฝั้วเดียวเมียเดียวและยกเลิกการเล่นการพนัน แนวคิดเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง เทียนวรรณเห็นว่าควรปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุขและนำหลักพระพุทธศาสนามาใช้ในการปกครองประเทศด้วยเช่นกันซึ่งทั้งสองท่านที่ได้กล่าวมานั้นจะใช้คำว่า อำนาจมนุษย์ที่ก่อให้เกิดปรากฏการณ์ต่างๆ ได้เช่นกันก็ต้องมีเหตุมีผลเสมอ หรือง่ายๆ ว่าเกิดจากบุคคลที่มีอำนาจในการตัดสินใจที่ถูกต้อง^{๓๔}

^{๓๔} โอม มาฟู, “ปรัชญาการเมืองของเทียนวรรณ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๔), หน้า ๓๙.